

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.
Головний редактор — Давидова І.
Заступниця головного редактора — Васківська О.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.
(голова редколегії), Україна
Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови
редколегії), Україна
Кобелєв О. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна
Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Ільганасва В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Киричок А. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,
Україна
Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США
Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна
Мацюк Г. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна
Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна
Ткаченко В. — д-р техн. наук, проф., Україна
Федушко С. — канд. техн. наук, доц., Україна
Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової палати України (протокол № 7 від 27.07.2023).

Відповідальна за випуск — Жданова Н.
Коректура — Панченко Є.
Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Журнал "Вісник Книжкової палати" Атестаційною колегією Міністерства освіти і науки України віднесено до наукових фахових видань України в галузі соціальних комунікацій (наказ МОН від 29.06.2021 № 735).

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються. Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Л. Каденюка, 27, Київ, Україна, 02094
Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),
+380 (44) 292-30-11 (редакція)
Факс: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine
State Research Institution;
Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.
Editor-in-Chief — Davydova I.
Deputy Editor — Vaskivska O.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman of the editorial board), Ukraine
Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof. (deputy chairman of the editorial board), Ukraine
Kobieliev O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Ihaneaeva V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Kyrychok A. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Lopatovska I. — PhD, Assoc. Prof., USA
Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine
Matsiuk H. — PhD of Social Communication, Ukraine
Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine
Tkachenko V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Ukraine
Fedushko S. — PhD of Technical Sciences, Assoc. Prof., Ukraine
Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

The Academic Council of the Book Chamber recommends printing this Bulletin (Protocol № 7 from 27.07.2023).

Editor — Zhdanova N.
Proofreader — Panchenko E.
Computer layout — Aleksanyan A.

The Board of Attestation of the Ministry of Education and Science designed the Bulletin of the Book Chamber of Ukraine as the professional scientific publication of Ukraine in the field of social communication. (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 735 of June 29, 2021).

You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement with editorial staff. A reference to publications is necessary. Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with point of view of the author.

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Av. L. Kadenuk, 27, Kyiv, Ukraine, 02094
Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),
+380 (44) 292-30-11 (editors)
Fax: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

З М І С Т

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

- ВІРИЧ Т.* Дослідження тематичної спрямованості публікацій у науковій періодиці України 2022 року за розділами УДК.....3
ТАТАРИНОВА Л. Моделі державної підтримки сфери книговидавництва у країнах Європи 11

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

- ІЛЬГАНАСВА В.* Когнітивна соціальна комунікація в єдиній медійній системі суспільства..... 18

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

- ГАВРИЛЮК М., ДУМИН І.* Інформаційна система для перевірки номенклатури справ 23

ЖУРНАЛІСТИКА ТА МЕДІА

- САЗОНОВА Ю.* Парадигма спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації у спортивній клубній пресі 28

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

- ДОЯР Л.* Військова періодика незалежної України: віхи історії та сучасний стан 33

ЗА РУБЕЖЕМ

- ШУАЙТЯНЬ В.* Цифровізація читання як стимул інноваційної діяльності в галузі книгрозповсюдження у КНР 41

ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ

- МИЛЬЧЕНКО Л.* Проблема розвитку української мови: хронологія лінгвоциду у датах і документах, законодавчі акти незалежної України та трактування сучасних медіа..... 46

CONTENT

BOOKSCIENCE. PUBLISHING

- VIRYCH T.* Research of thematic orientation of publications in the scientific periodicals of Ukraine in 2022 by sections of the UDC.....3
TATARINOVA L. European government support for book publishing 11

SOCIAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES

- ILGANAYEVA V.* Cognitive social communication in a single media system of society..... 18

INFORMATION ACTIVITIES

- HAVRYLIUK M., DUMYNI I.* Information system for checking the nomenclature of cases 23

JOURNALISM AND MEDIA

- SAZONOVA Yu.* Paradigm of sports as a means of ethnonational identification in sports club media 28

FROM THE ARCHIVE OF THE BOOK CHAMBER OF UKRAINE

- DOIAR L.* Military periodicals of independent Ukraine: milestones of history and current state 33

ABROAD

- SHUAITIAN W.* Digitalization of reading as a stimulus for innovative activities in the industry of book distribution in the PRC 41

DOCUMENTS AND MATERIALS

- MYLCHENKO L.* The problem of the development of the Ukrainian language: the chronology of the linguocycle in dates and documents, legislative acts of independent Ukraine and interpretation of modern media 46

УДК 015(477)(045)"2022":001.89]:[311:519.23]](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.8(325).3-10

Тетяна Вірич,
наукова співробітниця відділу наукової підготовки
державних бібліографічних покажчиків
Книжкової палати України,
e-mail: litopys@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1434-0802>

Дослідження тематичної спрямованості і публікацій у науковій періодиці України 2022 року за розділами УДК

У статті подано результати аналізу напрямів наукових досліджень в Україні за розділами УДК за 2022 р. на основі бази даних "Літопис журнальних статей". Однойменний покажчик посідає особливе місце в системі державного бібліографічного інформування, виходить двічі на місяць і містить аналітичну бібліографічну інформацію про статті, документальні матеріали, твори художньої літератури, опубліковані в журналах, періодичних і продовжуваних виданнях, бюлетенях, що друкуються в Україні.

Під час аналізу виявлено, що найбільша кількість публікацій у базі даних "Літопис журнальних статей" за 2022 р. міститься у класі 6 Прикладні науки. Медицина. Техніка, а найменша — у класі 2 Релігія. Теологія (богослов'я).

Комплексний аналіз публікацій дає змогу визначити основні напрями наукових досліджень, результати яких публікуються в українських наукових періодичних виданнях, відповідно до положень Закону України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки".

Ключові слова: база даних; бібліографічна інформація; бібліометричний аналіз; періодичні видання; вітчизняна наука

Мета дослідження: виявлення тенденцій розвитку вітчизняної науки на основі аналізу публікацій у періодичних виданнях за розділами УДК.

Метод дослідження: бібліометричний аналіз.

Об'єкт дослідження: база даних (БД) "Літопис журнальних статей" за 2022 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні наукові публікації є не лише формальною вимогою для здобуття наукових ступенів і вчених звань, а базовим показником, що віддзеркалює наукову діяльність. Підвищення якості наукових публікацій, актуальність тем, рейтинг видань, в яких оприлюднено дослідження, а також їх відображення в наукометричних базах даних — вимога часу.

Пріоритетні напрями розвитку науки в Україні затверджено Законом України від 11.07.2001 № 2623-III "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" [1].

Комплексний аналіз тематики публікацій у науковій періодиці дає змогу визначити фактичні напрями наукових досліджень, які здійснюються в Україні.

До бази даних "Літопис журнальних статей" увійшли публікації з періодичних видань загальнодержавного значення, випущених Національною академією наук України та органами державної влади. Оформлення й систематизація

бібліографічних записів, відбір періодичних видань і публікацій здійснювалися згідно із законодавством, розробленими Книжковою палатою України чинними інструкціями й національними стандартами [1—7].

База даних за 2022 р. містить 10 360 бібліографічних записів. Результати аналізу тематичного розподілу публікацій за класами на основі таблиць УДК:

0 *Загальний клас* — 6,5% загальної кількості, або 676 записів;

1 *Філософія. Психологія* — 2,6% загальної кількості, або 271 запис;

2 *Релігія. Теологія (богослов'я)* — 0,4% загальної кількості, або 42 записи;

3 *Суспільні науки* — 27,4% загальної кількості, або 2834 записи (друге місце за кількістю публікацій);

5 *Математика та природничі науки* — 15,5% загальної кількості, або 1609 записів (третє місце за кількістю публікацій);

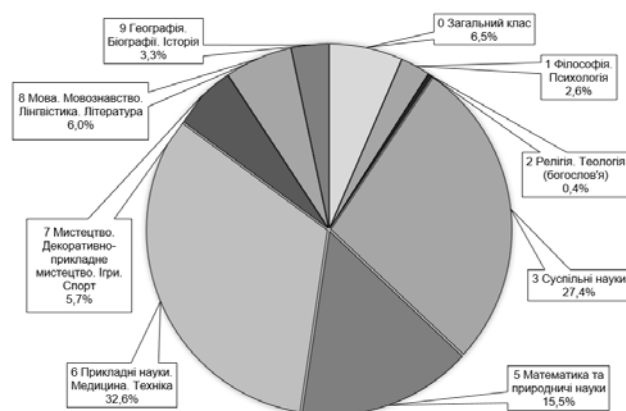
6 *Прикладні науки. Медицина. Техніка* — 32,6% загальної кількості, або 3374 записи (перше місце за кількістю публікацій);

7 *Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт* — 5,7% загальної кількості, або 586 записів;

8 *Мова. Мовознавство. Лінгвістика. Література* — 6,0% загальної кількості, або 622 записи;

9 Географія. Біографії. Історія — 3,3% загальної кількості, або 346 записів.

Результати аналізу тематичного розподілу публікацій за класами на основі таблиць УДК у відсотках продемонстровано на діагр. 1.

Діагр. 1. Тематичний розподіл публікацій за класами УДК

Найбільшу кількість публікацій зафіксовано у класі 6 *Прикладні науки. Медицина. Техніка* — 32,6% загальної кількості. Друге місце за кількістю публікацій посідає клас 3 *Суспільні науки* — 27,4%. Наступними є класи: 5 *Математика та природничі науки* — 15,5%; 0 *Загальний клас* — 6,5%; 7 *Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт* — 5,7%; 9 *Географія. Біографії. Історія* — 3,3%; 1 *Філософія. Психологія* — 2,6%; 8 *Мова. Мовознавство. Лінгвістика. Література* — 6,0%. Найменшу кількість публікацій виявлено у класі 2 *Релігія. Теологія (богослов'я)* — 0,4%.

У класі 0 *Загальний клас* відображено публікації з питань організації наукової роботи, науково-технічної інформації, писемності, інформаційних технологій, бібліографії та бібліотечної справи, журналістики тощо. У табл. 1 подано результати аналізу тематичного розподілу публікацій за розділами УДК зазначеного класу.

Таблиця 1

Розподіл публікацій за розділами УДК класу 0 Загальний клас

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
00 Прологомена. Загальні питання науки та культури	446	65,98
01 Бібліографія і бібліографічні покажчики. Каталоги	12	1,78
02 Бібліотечна справа. Бібліотекознавство	140	20,71
050 Серійні видання. Періодика	3	0,44
06 Організації загального типу	28	4,14
07 Медіа. Засоби масової інформації (ЗМІ). Масова комунікація. Дослідження засобів масової інформації та комунікації	39	5,77
09 Рукописи. Раритети і рідкісні книги	8	1,18
Усього	676	100

Таблиця 2

Розподіл публікацій за підрозділами УДК розділу 00 Прологомена. Загальні питання науки та культури

Назва підрозділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у підрозділі
001 Наука та знання загалом. Організація розумової праці	46	10,31
002 Друк загалом. Документація. Книги. Авторство	15	3,36
003 Системи письма і писемності	2	0,45
004 Комп'ютерна наука і технологія. Застосування комп'ютера. Оброблення даних	251	56,28
005 Управління. Менеджмент	84	18,83
006 Стандартизація та стандарти	3	0,67
007 Системологія. Теорія систем. Теорія інформації та комунікації. Теорія керування/управління (кібернетика)	1	0,22
008 Цивілізація. Культура. Прогрес	44	9,88
Усього	446	100

Розділ 00 *Загальні питання науки та культури* містить статті з питань науки, друку, стандартизації, системології, культури. Результати тематичного розподілу публікацій наведено в табл. 2.

У класі 1 *Філософія. Психологія* згруповано статті з історії філософії, сутності предмета, методів, категорій філософії. У табл. 3 відображено результати аналізу тематичного розподілу публікацій зазначеного класу.

Клас 2 *Релігія. Теологія (богослов'я)* віддзеркалює статті з питань теології, релігії, релігійних

систем. Результати аналізу розподілу публікацій цієї тематики наведено в табл. 4.

Клас 3 *Суспільні науки* об'єднує матеріали на тему теорії та методології суспільних наук, статистики, демографії, соціології, політики, економіки, права, державного адміністративного управління, військової справи, соціальної допомоги, освіти й етнографії. У табл. 5 подано результати аналізу тематичного розподілу публікацій.

Таблиця 3

Розподіл публікацій за розділами УДК класу 1 Філософія. Психологія

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
1/14 Філософія	61	22,51
159.9 Психологія	186	68,63
16 Логіка. Епістемологія. Теорія пізнання. Методологія та логіка науки	4	1,48
17 Філософія моралі. Етика. Практична філософія	20	7,38
Усього	271	100

Таблиця 4

Розподіл публікацій за розділами УДК класу 2 Релігія. Теологія (богослов'я)

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
2 Релігія. Теологія (богослов'я)	3	7,14
24 Буддизм	5	11,90
27 Християнство	29	69,05
28 Іслам	3	7,15
29 Сучасні духовні рухи	2	4,76
Усього	42	100

Таблиця 5

Розподіл публікацій за розділами УДК класу 3 Суспільні науки

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
30 Теорії, методологія та методи суспільних наук. Соціографія	14	0,49
31 Демографія. Соціологія. Статистика	197	6,95
32 Політика	188	6,63
33 Економіка. Економічні науки	702	24,77
34 Право. Юриспруденція	912	32,18
35 Державне адміністративне управління. Уряд. Військова справа	158	5,58
36 Забезпечення духовних і матеріальних життєвих потреб	42	1,48
37 Освіта. Виховання. Навчання. Дозвілля	517	18,24
39 Культурна антропологія. Етнографія. Фольклор	104	3,68
Усього	2 834	100

У класі 5 *Математика та природничі науки* відображено публікації з вивчення загальних законів фізики, хімії, біології тощо. У табл. 6 наведено результати аналізу тематичного розподілу публікацій за розділами УДК зазначеного класу.

У класі 6 *Прикладні науки. Медицина. Техніка* згруповано матеріали з питань сільського господарства, медичних наук, а також технологій різних галузей промисловості, виробничих про-

цесів, конструкції обладнання, роботи транспорту й транспортних засобів. Результати аналізу тематичного розподілу публікацій наведено в табл. 7.

Клас 7 *Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт* охоплює публікації з архітектури, образотворчого мистецтва, музики, спорту тощо. Результати аналізу тематичного розподілу наведено в табл. 8.

Таблиця 6

**Розподіл публікацій за розділами УДК
класу 5 Математика та природничі науки**

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
502/504 Наука про навколишнє середовище. Енвіронментологія. Екологія	57	3,54
51 Математика	395	24,55
52 Астрономія. Астрофізика. Космічні дослідження. Геодезія	72	4,47
53 Фізика	366	22,75
54 Хімія. Кристалографія. Мінералогія	181	11,25
55 Геологія. Науки про Землю	209	12,99
56 Палеонтологія	8	0,50
57 Біологічні науки загалом	133	8,27
58 Ботаніка	95	5,90
59 Зоологія	93	5,78
Усього	1 609	100

Таблиця 7

**Розподіл публікацій за розділами УДК
класу 6 Прикладні науки. Медицина. Техніка**

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
61 Медичні науки	1 390	41,20
62 Інженерна справа. Техніка загалом	933	27,65
63 Сільське господарство та суміжні науки. Лісове господарство. Мисливство. Рибне господарство	604	17,90
64 Домоведення. Домашнє господарство. Комунальне господарство. Служба побуту	25	0,74
65 Організація та управління підприємствами зв'язку, транспорту, торгівлі, поліграфії. Бухгалтерська справа, рахівництво. Зв'язок з громадськістю	151	4,48
66 Хімічна технологія. Хімічна промисловість і споріднені галузі	178	5,28
67/68 Різні галузі промисловості та ремесла. Галузі промисловості та ремесла, що виробляють готову продукцію	79	2,34
69 Будівельна промисловість. Будівельні матеріали. Будівельно-монтажні роботи	14	0,41
Усього	3 374	100

**Розподіл публікацій за розділами УДК
класу 7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт**

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
7.01/.09 Теорія та філософія мистецтва, методи, періоди, стилі, способи представлення (зображення)	83	14,16
71 Планування у межах адміністративно-територіальних одиниць. Планування у міській та сільській місцевостях. Ландшафти, парки. Сади	16	2,73
72 Архітектура	34	5,80
73/76 Образотворче мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво	143	24,40
77 Фотографія, техніка кінематографії та подібні процеси	2	0,34
78 Музика. Музичні інструменти	125	21,34
79 Видовищні види мистецтва. Розваги. Ігри. Спорт	183	31,23
Усього	586	100

У класі 8 *Мова. Мовознавство. Лінгвістика. Література* подано матеріали з питань лінгвістики та літературознавства. У табл. 9 відображено результати аналізу тематичного розподілу публікацій за розділами УДК зазначеного класу.

У класі 9 *Географія. Біографії. Історія* згруповано статті з питань археології, географічних, історичних наук тощо. Результати аналізу тематичного розподілу публікацій наведено в табл. 10.

Таблиця 9

**Розподіл публікацій за розділами УДК
класу 8 Мова. Мовознавство. Лінгвістика. Література**

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
81 Лінгвістика. Мовознавство. Мови	163	26,21
82 Література. Літературознавство	459	73,79
Усього	622	100

Таблиця 10

**Розподіл публікацій за розділами УДК
класу 9 Географія. Біографії. Історія**

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
902/904 Археологія. Передісторія. Археологічні пам'ятки	107	30,92
908 Краєзнавство	18	5,20
91 Географія. Географічні дослідження Землі та окремих країн. Подорожі. Регіональна географія	19	5,49
92 Біографічні дослідження	5	1,45
94 Історія загалом	197	56,94
Усього	346	100

У табл. 11 відображено результати порівняльного аналізу БД "Літопис журнальних статей" за 2021 і 2022 рр. щодо розділів УДК,

які входять до різних класів, але становлять значні відсоткові частки від загальної кількості записів за рік.

Кількість записів за класами УДК у 2022 р. у порівнянні з 2021 р.

УДК	Кількість записів у БД за 2021 р.	% від загальної кількості записів за 2021 р. (11 791 запис)	Кількість записів у БД за 2022 р.	% від загальної кількості записів за 2022 р. (10 360 записів)
00 Прологомена. Загальні питання науки та культури	501	4,25	446	4,30
159.9 Психологія	268	2,27	186	1,79
31 Демографія. Соціологія. Статистика	297	2,52	197	1,90
37 Освіта. Виховання. Навчання. Дозвілля	525	4,45	517	4,99
33 Економіка. Економічні науки	933	7,91	702	6,77
34 Право. Юриспруденція	1 506	12,77	912	8,80
51 Математика	340	2,88	395	3,81
53 Фізика	382	3,24	366	3,53
61 Медичні науки	1 698	14,40	1 390	13,41
62 Інженерна справа. Техніка загалом	825	7,00	933	9,00
63 Сільське господарство та суміжні науки. Лісове господарство. Мисливство. Рибне господарство	1 032	8,75	604	5,83
82 Література. Літературознавство	169	1,43	459	4,43

Дані таблиці свідчать, що зріс відсоток публікацій, віднесених до розділів: *00 Прологомена. Загальні питання науки та культури*; *37 Освіта. Виховання. Навчання. Дозвілля*; *51 Математика*; *53 Фізика*; *62 Інженерна справа. Техніка загалом*. Значно збільшився відсоток публікацій із теорії літератури (розділ *82 Література. Літературознавство*). Зменшився відсоток публікацій за

розділами: *159.9 Психологія*; *31 Демографія. Соціологія. Статистика*; *33 Економіка. Економічні науки*; *34 Право. Юриспруденція*; *61 Медичні науки*.

У табл. 12 наведено результати порівняльного аналізу напрямів наукових досліджень, що переважають в Україні, за всіма класами УДК за 2021 і 2022 рр.

Результати аналізу публікацій за класами УДК у 2022 р. у порівнянні з 2021 р.

2021 р.	2022 р.
Клас 0 Загальний клас	
Найбільша кількість публікацій — у розділі <i>00 Прологомена. Загальні питання науки та культури</i> — 501 запис, що становить 58,18% загальної кількості публікацій у цьому класі, найменша — у розділі <i>050 Серійні видання. Періодика</i> — 3 записи, або 0,35%	Найбільша кількість публікацій — у розділі <i>00 Прологомена. Загальні питання науки та культури</i> — 446 записів, що становить 65,98% загальної кількості публікацій у цьому класі, найменша — у розділі <i>050 Серійні видання. Періодика</i> — 3 записи, або 0,44%
Клас 1 Філософія. Психологія	
Найбільша кількість публікацій — у розділі <i>159.9 Психологія</i> — 268 записів, або 77,91%, найменша — у розділі <i>16 Логіка. Епістемологія. Теорія пізнання. Методологія та логіка науки</i> — 2 записи, або 0,58%	Найбільша кількість публікацій — у розділі <i>159.9 Психологія</i> — 186 записів, або 68,63%, найменша — у розділі <i>16 Логіка. Епістемологія. Теорія пізнання. Методологія та логіка науки</i> — 4 записи, або 1,48%

2021 р.	2022 р.
Клас 2 Релігія. Теологія (богослов'я)	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 27 <i>Християнство</i> — 75 записів, або 88,23%, найменша — у розділі 25 <i>Релігії стародавнього світу. Другорядні культури та релігії</i> — 1 запис, або 1,18%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 27 <i>Християнство</i> — 29 записів, або 69,05%, найменша — у розділі 29 <i>Сучасні духовні рухи</i> — 2 записи, або 4,76%
Клас 3 Суспільні науки	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 34 <i>Право. Юриспруденція</i> — 1506 записів, або 41%, найменша — у розділі 30 <i>Теорії, методологія та методи суспільних наук. Соціографія</i> — 9 записів, або 0,25%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 34 <i>Право. Юриспруденція</i> — 912 записів, або 32,18%, найменша — у розділі 30 <i>Теорії, методологія та методи суспільних наук. Соціографія</i> — 14 записів, або 0,49%
Клас 5 Математика та природничі науки	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 53 <i>Фізика</i> — 382 записи, або 25,36%, найменше — у розділі 56 <i>Палеонтологія</i> — 6 записів, або 0,4%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 51 <i>Математика</i> — 395 записів, або 24,55%, найменша — у розділі 56 <i>Палеонтологія</i> — 8 записів, або 0,5%
Клас 6 Прикладні науки. Медицина. Техніка	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 61 <i>Медичні науки</i> — 1698 записів, або 41,58%, найменша — у розділі 60 <i>Біотехнологія</i> — 9 записів, або 0,22%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 61 <i>Медичні науки</i> — 1390 записів, або 41,2%, найменша — у розділі 69 <i>Будівельна промисловість. Будівельні матеріали. Будівельно-монтажні роботи</i> — 14 записів, або 0,41%
Клас 7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 73/76 <i>Образотворче мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво</i> — 150 записів, або 29,53%, найменша — у розділі 77 <i>Фотографія, техніка кінематографії та подібні процеси</i> — 2 записи, або 0,39%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 73/76 <i>Образотворче мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво</i> — 143 записи, або 24,4%, найменша — у розділі 77 <i>Фотографія, техніка кінематографії та подібні процеси</i> — 2 записи, або 0,34%
Клас 8 Мова. Мовознавство. Лінгвістика. Література	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 82 <i>Література. Літературознавство</i> — 169 записів, або 52,16%, найменша — у розділі 80 <i>Загальні питання лінгвістики та літератури. Філологія</i> — 1 запис, або 0,31%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 82 <i>Література. Літературознавство</i> — 459 записів, або 73,79%, найменша — у розділі 81 <i>Загальні питання лінгвістики та літератури. Філологія</i> — 163 записи, або 26,21%
Клас 9 Географія. Біографії. Історія	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 94 <i>Історія загалом</i> — 240 записів, або 58,97%, найменша — у розділі 91 <i>Географія. Географічні дослідження Землі та окремих країн. Подорожі. Регіональна географія</i> — 12 записів, або 2,95%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 94 <i>Історія загалом</i> — 197 записів, або 56,94%, найменша — у розділі 92 <i>Біографічні дослідження</i> — 5 записів, або 1,45%

У 2022 р. пріоритетними напрямками наукових досліджень були медичні науки — 1390 записів; інженерна справа — 933 записи; право — 912 записів; економіка — 702 записи; сільське господарство — 604 записи. Проаналізований розподіл записів за напрямками наукових досліджень загалом повторює тенденції попередніх років, водночас є певні відмінності. Зокрема, у порівнянні з 2021 р. у 2022 р. помітно зросла відсоткова частка записів

класу 8 *Мова. Мовознавство. Лінгвістика. Література*: у 2021 р. вона становила 2,8% загальної кількості, а у 2022 р. — 6,0%. Зростання відсоткового показника помітно також у класах 5 *Математика та природничі науки* (з 12,8 до 15,5%) та 7 *Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт* (з 4,3 до 5,7%). У решті класів зафіксовано зменшення відсоткової частки від загальної кількості записів за рік.

Висновки. На підставі бібліометричного аналізу бази даних "Літопис журнальних статей" за 2022 р. можна зробити висновок, що, у порівнянні з 2021 р., напрями наукових досліджень, котрі здійснювалися в Україні, залишилися незмінними.

Найбільша кількість публікацій у базі даних "Літопис журнальних статей" за 2022 р. міститься

у класі 6 *Прикладні науки. Медицина. Техніка* — 3374 записи, найменша — у класі 2 *Релігія. Теологія (богослов'я)* — 42 записи.

Найбільш досліджуваними напрямками розвитку науки в Україні залишаються медичні науки, що відповідає пріоритетному напрямку 5 у законі [1], економіка, право, сільське господарство та інженерна справа, що відповідає напрямку 1.

Список бібліографічних посилань

1. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11.07.2001 № 2623-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 48. Ст. 253.
2. ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. [На заміну ДСТУ 3017—95 ; чинний від 2016—07—01]. Київ : УкрНДНЦ, 2016. IV, 38 с.
3. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. Чинний від 01.10.2010. Вперше [зі скасуванням ГОСТ 7.5-88 ; чинний від 01.10.2010]. Київ : Держспоживстандарт України, 2010. 18 с.
4. Визначення індексів УДК для наукових документів : метод. рек. / [уклад.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". Вид. 2-ге, без змін. Київ : Кн. палата України, 2017. 31 с.
5. Використання Універсальної десятикової класифікації при формуванні структури бібліографічних покажчиків : інструкція / [уклад.: О. М. Устіннікова, О. В. Ключніченко, М. Й. Ахвердова]. Вид. 2-ге, випр. та допов. Київ : Кн. палата України, 2019. 43 с.
6. Добір журналів, періодичних (продовжуваних) збірників та матеріалів з них для відображення в ДБП України "Літопис журнальних статей" : інструкція / Кн. палата України ; відп. викон. О. В. Виногорова. Київ, 2002. [10] арк.
7. ДСТУ ГОСТ 7.59:2003. Індексвання документів. Загальні вимоги до систематизації та предметизації. (ГОСТ 7.59-2003 (ИСО 5963-85), IDT). [Чинний від 2004—07—01]. Київ : Держспоживстандарт України, 2004. [12] с.

Tetiana Virych,

*Researcher of the Department of Scientific Training
State Bibliographic Indexes of the Book Chamber of Ukraine*

Research of thematic orientation of publications in the scientific periodicals of Ukraine in 2022 by sections of the UDC

The article presents the results of the analysis of the directions of scientific research in Ukraine by sections of the UDC for 2022 based on the "Chronicle of journal articles" database. The index occupies a special place in the system of state bibliographic information, is published twice a month and contains analytical bibliographic information about articles, documentary materials, works of fiction, published in magazines, periodicals and continuing editions, bulletins printed in Ukraine.

During the analysis, it was found that the largest number of publications in the "Annals of journal articles" database for 2022 is contained in class 6 Applied sciences. Medicine. Technology, and the smallest is in class 2 Religion. Theology (theology).

A comprehensive analysis of publications makes it possible to determine the main areas of scientific research, the results of which are published in Ukrainian scientific periodicals, in accordance with the provisions of the Law of Ukraine "On Priority Areas of Science and Technology Development".

Keywords: *database; bibliographic information; bibliometric analysis; periodicals; domestic science*

References

1. Pro prioritetni napryami rozvitku nauki i tehniki : Zakon Ukrayini vid 11.07.2001 № 2623-III. (2001). *Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayini*, 48, st. 253.
2. UkrNDNC, 2016. *DSTU 3017:2015. Vidannya. Osnovni vidy. Termini ta viznachennya ponyat*. Kyiv: UkrNDNC.
3. Derzhspozhivstandart Ukrayini, 2010. *DSTU 7152:2010. Vidannya. Oformlennya publikacij u zhurnalah i zbirkah*. Kyiv: Derzhspozhivstandart Ukrayini.
4. Ahverdova M. J. ta in. [uklad.]. (2017). *Viznachennya indeksiv UDK dlya naukovih dokumentiv : metod. rek*. Vid. 2-ge, bez zmin. Kyiv: Kn. palata Ukrayini.
5. Ustinnikova O. M., Klyushnichenko O. V., Ahverdova M. J. [uklad.]. (2019). *Vikoristannya Universalnoyi desyatkovoyi klasifikaciyi pri formuvanni strukturi bibliografichnih pokazhchikiv : instrukciya*. Vid. 2-ge, vipr. ta dopov. Kyiv: Kn. palata Ukrayini.
6. *Dobir zhurnaliv, periodichnih (prodovzhuvanih) zbirkiv ta materialiv z nih dlya vidobrazhennya v DBP Ukrayini "Litopis zhurnalnih statej" : instrukciya*. (2002). Kyiv.
7. Derzhspozhivstandart Ukrayini, 2004. *DSTU GOST 7.59:2003. Indeksuvannya dokumentiv. Zagalni vimogi do sistemativaciyi ta predmetivaciyi (GOST 7.59-2003 (ISO 5963-85), IDT)*. Kyiv: Derzhspozhivstandart Ukrayini.

Надійшла до редакції 17 серпня 2023 року

Лариса Татарінова,
старша наукова співробітниця
відділу моніторингу засобів масової інформації
Книжкової палати України,
e-mail: larysa@i.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7950-7773>

Моделі державної підтримки сфери книговидавництва у країнах Європи

У статті розглянуто системи, форми та способи державної підтримки книговидавничої галузі, притаманні європейським країнам.

Проаналізовано різні підходи європейських держав до підтримки видання літератури по всьому книговидавничому ланцюжку: від початку створення — через надання субсидій автору, допомоги виробникам, видавництвам і пов'язаних із ними підприємствам і книгорозповсюджувачам, до підтримки кінцевого споживача — читача.

Досліджено три базові моделі загальноєвропейської підтримки книговидання: англійську, шведську та французьку, описані у праці М.-О. Баруха. Окрім того, розглянуто три моделі підтримки цільових груп: орієнтованої на читача, на письменника та на підтримку реконструкції, а також моделі й особливості функціонування книготорговельної галузі у Великій Британії, Франції та ФРН.

Підсумовано, що впровадження в Україні однієї з моделей державної підтримки книговидавництва, які діють в Європі, має надати потужний імпульс для відновлення та подальшого розвитку вітчизняної книговидавничої галузі.

Ключові слова: *видавництво; книговидання; книгорозповсюдження; модель державної підтримки книговидання; цінова політика; ПДВ; фіксована ціна; авторське право; книговидавничий ланцюжок; експорт книг; книжкові ярмарки; літературні премії; державна підтримка бібліотек; проблеми читання*

Постановка проблеми. Державна підтримка в галузі книговидавництва — це застосування відповідних законів, стандартів, заходів, що структурують і підтримують книговидавничу діяльність у країні. Урядова допомога, націлена на зміцнення книжкового сектору, має сприяти розвитку підприємницької діяльності, місцевого виробництва, розповсюдженню книг і наданню доступу до них громадянам через упровадження відповідних регуляторних та податкових заходів, збільшення читальних місць (зокрема, публічних бібліотек) тощо. Аналіз особливостей функціонування різних моделей державної політики у книговидавничій сфері має виявити переваги кожної з них для можливого застосування у країнах так званої кризи та відбудови, зокрема в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження базується на фундаментальній праці М.-О. Баруха, який визначив три основні моделі допомоги держави видавничому процесові [1].

З плином часу, зміною політичного й економічного стану держав (мається на увазі об'єднання країн в ЄС, приєднання до Європейського Союзу колишніх країн соціалістичного табору) та приведення до єдиного знаменника (гармонізація в термінах ЄС) законодавства різних країн у галузі книговидання виникли нові моделі державного регулювання, що знайшло відображення

у статтях Ж. Річарда, Ф. Барб'є, Ж. Мішона, Ж.-Й. Мольєра [2—4].

Інформаційною базою дослідження слугували статистичні матеріали та доповіді Міжнародної асоціації видавців (IPA), звіти дослідницького ресурсу Statista, матеріали наукових конференцій, попередні дослідження авторки [5—7], довідкова та реферативна література з порушеної проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Книговидавництво — одна з найкреативніших галузей економіки Європи. Культурна політика європейських держав базується на підтримці креативних економік, зокрема на загальноєвропейській підтримці книговидання та державній підтримці цієї галузі окремими країнами на законодавчому рівні. Книговидавництво — це не тільки імідж держави, а й вельми прибутковий бізнес. Загальну ринкову вартість видавничого сектору європейських країн оцінюють у 36—38 млрд євро, а серед 27 країн — членів ЄС лише Фінляндія та Нідерланди вважають видавничу галузь збитковою. Процес створення та випуску у світ книг передбачає залучення великої кількості працівників, зокрема згідно із загальним звітом Федерації європейських видавців (FEP) за 2022 р. у книговидавничому ланцюжку працювало понад 0,5 млн осіб.

Європейська видавнича галузь доволі багата та різноманітна, показник щорічного випуску книг сягає понад 575 тис. назв.

У різних країнах на національному рівні пріоритетними є різні сфери книговидавництва, наприклад, уряд Албанії активно підтримує розвиток бібліотек, уряд Словенії найважливішим вважає розвиток дитячого читання, а уряд Болгарії зосереджений на впровадженні законів про авторське право та дотриманні правил копіювання. Для України це проблема експорту та імпорту книг.

Загальноєвропейська підтримка книговидавництва охоплює три головні моделі: англійську, шведську та французьку, які дослідив М.-О. Барух [1].

Для англійської моделі характерні відсутність фіксованої ціни, яку до 1995 р. у Великій Британії регулювала угода Net Book [5], нульова ставка ПДВ [6] і право публічної позики, котру надають автору на створення, видання та розповсюдження книги. Саме завдяки позиції забезпечуються постійна робота системи книгопостачання, комерційна життєздатність виданої книги та стабільний дохід авторів.

У шведській моделі не застосовували систему фіксованих цін, донедавна була висока ставка ПДВ на книги [6], її вирізняє доволі значний обсяг державних субсидій на всьому ланцюжку книговидавничого процесу. Як і у Великій Британії, шведський уряд надавав державну підтримку бібліотекам, що забезпечувало громадянам широкий доступ до читання. Зі вступом Швеції до Європейського Союзу систему державної підтримки видавничої галузі було певною мірою адаптовано заради гармонізації із законодавством ЄС.

Найбільш вдалими дослідники й практики вважають поєднання англійської та шведської моделей державної підтримки книговидавництва [2].

У французькій моделі застосовують фіксовану ціну, знижку ПДВ на паперові й електронні книги до 5,5%, а також реалізують політику субсидій на всіх рівнях ланцюжка книговидавництва, не надаючи переваги жодному сектору. Франція менше, ніж Велика Британія та Швеція, підтримує бібліотеки, зокрема ПДВ для них становить 9%.

Різні держави також спрямовують свою підтримку на різні групи громадян. Так, дослідження Centre Régional des Lettres of Languedoc-Roussillon (CRL, 1997 р.) [5], проведене у 20 європейських країнах, виявило, що загалом використовують три моделі підтримки цільових груп: орієнтованої на читача, на письменника та на заходи з реконструкції.

У державах, де підтримку книговидавництва орієнтовано на читача, увагу зосереджують на допомозі бібліотечним мережам і використанні регуляторних інструментів на всьому видавничому ланцюжку. Водночас у цій моделі автора не розглядають як здобувача будь-якої підтримки.

У другій моделі, зорієнтованій на письменника, держава бере участь у видавничому процесі на середньому рівні (видавці, книгарні, перекладачі), виділяючи цільові кошти на випуск певної книги. Ця модель вважається меценатською й використовується переважно у країнах Латинської Америки.

Третя модель, яку називають моделлю кризи та відбудови, поширена в колишніх радянських республіках, зокрема й в Україні, та у країнах, економіки яких були залежними від СРСР. На сході Європи з кінця 1980 р. відбувся розпад попередньої галузевої структури та інституцій на кшталт спілок письменників, міністерств і видавництв, орієнтованих на державу. Вони не могли швидко адаптуватися до змін в економіці та соціальній сфері. На видавничу галузь цих країн впливали моделі, характерні для США та Великої Британії, з одного боку, та ЄС і Франції — з іншого. Відомо, що розвиток української книговидавничої справи також суттєво гальмувала навала російськомовного контрафакту. Держави колишнього Радянського Союзу, окрім країн Балтії, продовжували перебувати під тиском російської політики у цій галузі [5].

У системі книготоргівлі також можемо констатувати наявність різних підходів до її організації у таких країнах, як Велика Британія, Франція та Німеччина.

Зокрема, сучасну модель книготоргівлі у Великій Британії розбудовували навколо системи, що історично склалася ще від середини XVII ст. Держава передала свої економічні та поліцейські функції приватним компаніям, що стало вагомим чинником розвитку поліграфічно-книготорговельної галузі. Майже вся видавнича промисловість концентрувалася навколо столиці. Для розповсюдження книжкової продукції було створено розгалужену транспортну мережу, зокрема для продажу літератури всередині країни послідовно розбудовували поштову службу, для виходу на європейські ринки — залізничний транспорт, морськими шляхами доправляли книги в британські колонії. Дослідники зауважують, що колоніальні департаменти великих видавничих фірм до кінця позаминулого століття були ключовими джерелами доходу. У Великій Британії книги розглядали насамперед як комерційний

продукт, який мало чим відрізнявся від інших промислових товарів. Допомогу британського уряду видавничій справі зосереджено на підтримці експорту, що фінансується як державою, галузевими асоціаціями, так і комерційними неурядовими організаціями [8; 7, с. 108—124].

Схеми, що їх практикує німецька книготорівля й виходять в межах країни та за кордоном, мають давні коріння й тісно пов'язані із системою *Tauschhandel* (торговий обмін) і системою знижок, які традиційно пропонують на ярмарках у Франкфурті-на-Майні та Лейпцизі. Система *Tauschhandel* передбачає як обмін ідеями щодо виробництва книжок, так і власне обмін книжками. Німці завжди вважали, що книга — це і знання, і спосіб їх передавання. У цій моделі книгу розглядають передусім як культурну цінність, а відтак як товар [3].

Французьку модель зосереджено на наслідуванні класики. Міжгалузеві відносини у видавничій справі виникли ще в часи, коли свої твори друкували Монтеск'є, Вольтер, Дідро та Руссо. Класичний зразок вважали головним для видавничої справи, а книги, опубліковані провідними паризькими видавництвами, розглядали як апогей інтелектуального визнання нації. Втрата Францією у XIX ст. мовного панування зумовила бажання донести вишукані твори французької літератури до якнайширшої аудиторії світу. Елітні паризькі видавництва, які дотримувалися правил класичного видання та елітарного погляду на літературу й не впроваджували технологічних змін, не витримали конкуренції. Водночас "Ашетт" (*Hachette*), "Лярусс" (*Larousse*), "Галлімар" (*Gallimard*) провели реформи, скорегували видавничу політику в бік *la nouau dur de son action* (сучасної літератури), вижили та процвітають завдяки демократизації ринку. Неабияку роль у цьому процесі відіграла національна літературна премія Гонкур, започаткована ще 1903 р.

Література для французів — предмет вишуканого задоволення. Книговидання сприймають як насолоду творчим процесом. На думку дослідників, більше прибутків французьким видавництвам мав би принести випуск у світ підручників чи довідкової літератури, але книговидання у Франції — це *desire* (задоволення) — справа нації загалом, тому галузь має дуже потужну державну підтримку [7, с. 26—31].

Ці три моделі доволі різні, але демонструють паралельні погляди на те, як функціонують європейські видавництва та книгорозповсюджувальні мережі. З одного боку, є автори, які формують культурні цінності суспільства, а отже

потребують підтримки, щоб продовжувати працювати для його подальшого розвитку. Навіть якщо виробництво та розповсюдження книги не матимуть комерційного успіху, літератори створюють суспільно значущий продукт. Їх підтримують шляхом надання стипендій, зниження податків або опосередковано — через допомогу видавцям, перекладачам, фінансове стимулювання бібліотек, що в підсумку дає письменникам змогу повернути дохід від роялті або авторського права. З іншого боку, є читачі, бібліотеки, кінцеві користувачі, які за ліберальних економічних умов дають зрозуміти економічними важелями, чи певний продукт вартий підтримки. Лише ті твори, які здатні вижити та знайти свого читача в суворих комерційних умовах ринкової економіки, гідні фінансування. З огляду на ці умови підтримка, здавалося б, суперечить вимогам ринку, що має працювати без будь-якої державної допомоги. Проте, наприклад, зменшення податків дає змогу книжковій мережі функціонувати ефективно та успішно. Тоді розвиваються інноваційні технології, що допомагають збільшити прибутки від публікації контенту.

Є позиція, здебільшого поширена у скандинавських країнах, що уряди повинні підтримувати та розширювати доступ до книг через субсидії, які роблять видання доступними для різноманітних верств населення, незалежно від того, чи є такі проєкти комерційно життєздатними. Ця модель сфокусована на діяльності бібліотек, які забезпечують недорогий або взагалі безоплатний доступ до книг, та унеможливує видання літератури аморального чи пропагандистського змісту.

Книговиданню надають підтримку на державному рівні, аби спростити надходження коштів від читачів до авторів і видавців через розроблення правової фіскальної політики, запровадження фінансових заходів, що сприяли б ефективному функціонуванню вільного ринку публікацій.

Підтримуючи маркетингову діяльність у сфері видавництва, зокрема за кордоном, на книжкових ярмарках, виставках, експортних ринках, держава здатна розв'язати щонайменше два завдання: поширювати знання про країну у світі та поглиблювати комерційну діяльність на зовнішніх ринках.

Дискусію щодо недоліків і переваг фіксованої ціни зосереджено на таких проблемах: чи приносить вільне ціноутворення користь споживачеві, чи, навпаки, обмежує вибір покупця та різноманіття запропонованих видань; чи впливає фіксація цін на конкурентоспроможність не-

ликих видавництв і книгорозповсюджувачів, що, зі свого боку, негативно позначається на розмаїтті та якості культурного життя [5].

В Європі, особливо у Великій Британії, тривають дебати щодо гармонізації ПДВ на книги. Дані ІРА свідчать про велику варіацію ставок податку, але всі члени ЄС розуміють, що знижена ставка ПДВ на книги є дуже важливою державною ініціативою з підтримки книговидання, хоча, як вважають дослідники, подальше зниження — майже до 0 — не приведе до значного зростання обсягів роздрібного продажу літератури. Водночас підвищення ставки ПДВ, безумовно, вплине на зниження рівня продажів, принаймні в короткостроковій перспективі.

Підтримка бібліотек на державному та локальному рівнях здійснюється, зокрема, через закупівлю книг місцевого виробництва, що приносить додаткові прибутки регіональним видавцям. Держава надає субсидії на діяльність у книжковій мережі, яка без дотацій може виявитися нерентабельною. Ця допомога дає змогу зробити доступними книжки, які за інших умов не були б опублікованими, зокрема поезії, переклади, а також підтримати письменників, ілюстраторів та інших митців, залучених до видавничої діяльності.

Бібліотеки традиційно були одними з основних учасників ланцюжка постачання книг. У деяких країнах уряд виділяв фінансування, щоб підтримати місцеву видавничу промисловість у малонаселених районах і регіонах або забезпечити випуск видань мовою корінного населення. Зокрема, уряд Норвегії дбає про придбання 1000 примірників кожного видання норвезькою мовою. У Хорватії уряд фінансує купівлю 50—200 примірників книг мовами національних меншин, що стимулює місцеве виробництво. Водночас цей вид субсидій підтримує здебільшого виробництво, а не попит на книги й не здатний вплинути на підвищення рентабельності видавничих підприємств.

Щодо бібліотек, котрі, як вважають в Європейському Союзі, "відіграють ключову роль у демократичному, соціальному, культурному та освітньому ландшафті Європи на всіх рівнях як шлюзи й транслятори культурних творів, навичок і європейських цінностей" [9], нещодавно було прийнято робочий план на 2023—2026 рр., схвалений міністрами культури країн ЄС. Ініціатива передбачає створення нової групи публічних бібліотек, що має розпочати роботу 2024 р. Група досліджуватиме та конструюватиме майбутній простір публічних бібліотек і визначатиме шляхи збільшення кількості відвідувачів.

Популяризація читання в Європі є загальною діяльністю, яку спонсорують мистецькі організації на місцевому та національному рівнях, але наявні різні підходи до реалізації цих завдань. Як приклад, святкування Всесвітнього дня книги. Датою символічно обрано 23 квітня, адже в цей день народилися чи померли багато письменників, наприклад М. Сервантес, В. Шекспір, М. Дрюон, В. Вордсворт, Х. Лакснес, Дж. Пла, Г. Тютюнник. Свято пов'язано з давньою каталонською традицією дарувати троянду на День Святого Георгія (St. Jordi). У 1926 р. книготорговці використали цей день, щоб до подарунка квітів додати й книгу.

У 1995 р. Генеральна конференція ЮНЕСКО заснувала Всесвітній день книги і авторського права, який щорічно відзначають від 1996-го. У більшості країн Європи у цей день заведено дарувати книги. Найбільшим став внесок членів Асоціації видавців Швеції 1996 р., що пожертвували для подарунків 55 тис. книг. З них понад 12 тис. видань призначалося дитячим садочкам: за спонсорської підтримки поштової служби малюкам відправили посилки із 4—5 книгами. До Всесвітнього дня книги багато видавців пропонують купони, знижки, рекламу тощо, а також обирають 23 квітня днем випуску нових книг [7, с. 187—199].

Підтримка мови меншин. Англійська мова нині є універсальною, нею розмовляють понад 2 млрд осіб у світі. У книговидавництві також переважає англійська, що суттєво впливає на діяльність видавців європейських країн. Якщо йдеться про продаж книжок, то очевидно, що англійська література має неабияку перевагу й становить найбільший сегмент ринку. На цьому тлі випуск неанглійських видань (як приклад, у Шотландії та Ірландії, які використовують англійську мову, але запекло борються за збереження власної культурної ідентичності та мови) потребує державної допомоги та впровадження різноманітних форм сприяння життєздатності книги. У Франції також діє урядова схема підтримки мов корінного населення (бретонська, каталонська, корсиканська). Проте багато читачів країн Європи не мають доступу до багатства та розмаїття європейської літератури. Причина цього — географічна та мовна фрагментація ринку.

Книжковий сектор прискорив цифровий перехід, щоб відповідати сучасним потребам споживачів, охопити ширшу читацьку аудиторію та зробити доступнішою європейську літературу. Неабияку роль у цьому процесі відіграють переклади. Літературу багатьох європейських країн можна і треба перекладати мовами, які становлять її ландшафт.

Зокрема, Інформаційний центр фінської літератури сприяв перекладам книг усіма національними мовами Фінляндії (фінською, шведською та саамською) англійською. Насамперед було перекладено твори, покликані ознайомлювати з Фінляндією, а також ті, що мають літературну цінність. Британський уряд більше не надає грантів на переклади, але підтримує діяльність організацій і невеликих компаній, що здійснюють літературні переклади англійською. Німецький Інститут Гете зазвичай спрямовує кошти на переклади французькою, англійською та іспанською мовами.

Окрім субсидій видавцям перекладів, стипендії надають і перекладачам. Країни, що мають розвинену книговидавничу галузь, використовують субсидії на переклад як засіб збереження мовного різноманіття в основній європейській культурній групі.

Експорт книг є вагомою частиною державної підтримки книговидавництва. Допомогу експортерам здебільшого надають окремі міністерства, як-от Міністерство промисловості, що опікується Асоціацією видавців Великої Британії, або Міністерство культури, як у Франції (France Edition/BIEF), або Міністерство закордонних справ, або відділи туризму, екології чи інші відділи регіонального та місцевого розвитку. На книжкових ярмарках через торговельні місії уряди країн підтримують експортні ініціативи. Субсидії часто надають через торговельні організації, щоб видавці могли відвідувати закордонні книжкові ярмарки та забезпечувати продаж друкованих книг, організувати випуск нових партнерських видань і надавати ліцензії на друк літератури. Зрозуміло, що мета видавця на ярмарку — не тільки продати права на свої книги, а й отримати ліцензії на міжнародні бестселери. Чимало національних стендів на міжнародних книжкових форумах спонсорують уряди, наприклад, у Франкфурті-на-Майні та Лондоні.

Деякі країни заохочують і підтримують форму взаємодії, яка допомагає експорту літератури й торкається безпосередньо діяльності книгарень. Зокрема, французький Національний центр книги підтримує схему, що заохочує книжкові крамниці за межами країни реалізовувати франкомовну літературу. Наприклад, за французькі видання за кордоном покупець сплачує до 50% ціни, встановленої у книгарнях Франції.

Не менш важливою для видавців і книгорозповсюджувачів є підтримка з боку різноманітних урядових і громадських організацій. Наприклад, поміж спонсорів щорічного французького морського книжкового ярмарку в Конкарно є Міністерство сільського господарства та рибаль-

ства, а ярмарок детективної літератури у Фронтіньяні отримує фінансову допомогу від місцевих сил поліції та Національної жандармерії.

Вище розглянуто національні та регіональні заходи щодо державної підтримки книговидавництва, але слід докладніше зупинитися на специфіці загальноєвропейської урядової допомоги книговидавничій галузі. Як приклад наведемо програму Євросоюзу "Креативна Європа" (Creative Europe), що спрямована на підтримку культурного, креативного та аудіовізуального секторів. Програму розраховано на чотири роки; на першому етапі, що тривав від 2014 до 2020 р., її бюджет становив 1,47 млрд євро, а на другому, який охоплює 2021—2027 рр., фінансування збільшено до 2,4 млрд євро.

Які заходи передбачає другий етап програми Creative Europe? Європейська комісія вирішила посилити підтримку книжкового сектору в рамках програми, збільшивши фінансування перекладів і проєктів із промоції книг, а також стимулюючи заходи з підвищення кваліфікації, професіонального рівня та взаємодії в галузі.

Програму "Креативна Європа" націлено на реалізацію кроків із широкого розповсюдження творів письменства в Європі, залучення більшої кількості читачів європейської літератури та посилення конкурентоспроможності видавничого сектора.

"Креативна Європа" підтримує книжкову галузь за допомогою схем фінансування: проєктів співпраці, побудови європейських платформ, європейських мереж, проєкту "Культура рухає Європою" та підтримки літературного перекладу, розповсюдження літературних творів, запровадження премії Європейського Союзу з літератури тощо. Нещодавно було започатковано День європейських авторів.

Згідно з програмою, фінансування отримують організації, що працюють у книговидавничому секторі, аби заохочувати переклад, публікацію, просування та розповсюдження європейських творів художньої літератури переважно з менш репрезентованих європейських мов. Фінансова підтримка ЄС компенсує 60% загальної вартості проєктів. Більшість заходів, як-от відрядження авторів, фестивалі, читання, організують у співпраці з книготорговцями, бібліотеками чи літературними форумами для зміцнення книжкової екосистеми.

У межах першого етапу програми "Креативна Європа" (2014—2020) було підтримано понад 400 книговидавничих проєктів; здійснено більш як 3000 літературних перекладів із понад 70 мов, зокрема дві третини перекладів зроблено менш вживаними мовами, ніж англійська, іспанська та французька.

Від початку другого етапу програми (2021—2027) вже відібрано 90 проєктів для перекладу та понад 1000 книг для промоції по всій Європі.

Премія Європейського Союзу з літератури.

Ця щорічна нагорода покликана сприяти популяризації та міжнародній промоції творчості ще не надто відомих, але талановитих авторів художньої прози з різних європейських країн. Переможець отримує 5000 євро та підтримку, спрямовану на переклад та промоцію його творів [10]. Премія має привернути увагу до багатства та різноманітності сучасної європейської літератури, особливо художніх творів, сприяє їх розповсюдженню в Європі та заохочує до читання книг інших країн і націй.

Перші лауреати премії стали відомі 2009 р.: 135 нових авторів із 41 європейської країни взяли участь у відборі, після чого їхні твори було перекладено кількома мовами.

У 2019 р. премію виборола українська письменниця й перекладачка Г. Шиян, 2022 р. номінантом знову стала Україна з книгою Є. Кузнецової "Спитайте Мієчку" від "Видавництва Старого Лева".

День європейських авторів — це ініціатива, спрямована на заохочення молоді до читання творів європейської літератури. Перший День європейських авторів було відзначено 27 березня 2023 р.

Висновки. Наша держава прагне бути успішною на світовому ринку, а отже насамперед потребує розвитку креативних галузей економіки. Видання книг є, мабуть, одним із найважливіших складників креативної економіки світу, тому всебічна державна підтримка цієї галузі життєво важлива для розбудови та подальшого розвитку країни. На жаль, креативний складник української економіки донедавна (дані на 2018 р) становив 3—4%. На думку директорки Українського інституту книги О. Коваль, в Укр їні не було державно ї по їшки у сфері книговидання [11]. Війна поклала край неконтрольованому книжковому імпорту із сусідньої країни, який пригнічував розвиток вітчизняної книговидавничої галузі, до того ж набув чинності ЗУ від 19.06.2022 № 2309 "Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України". Наша держава налагодила чіткі канали експорту книг та авторських прав до країн Європи. Водночас комплексне, у повному обсязі впровадження в Україні однієї з європейських моделей державної підтримки книговидавництва має надати потужний імпульс для

відновлення та подальшого розвитку цієї галузі, а отже й економіки нашої країни.

Дослідження проблеми державної підтримки у сфері книговидавництва у провідних країнах ЄС дає підстави до висновку, що наявні різні моделі урядової допомоги книговидавцям і книгорозповсюджувачам. Загалом, як свідчить аналіз, загальноєвропейська система підтримки книжкової справи налічує три основні моделі: англійську, шведську та французьку.

Для англійської моделі характерні відсутність фіксованої ціни на книги, нульова ставка ПДВ і право надання публічної позики автору. Шведська модель передбачає доволі високий рівень державних субсидій на всьому ланцюжку видання й розповсюдження книги. Особливість французької моделі полягає в застосуванні фіксованої ціни при збереженні субсидій на всіх рівнях книговидавничого циклу.

Аналіз державної підтримки книговидання в європейських державах свідчить, що в різних країнах допомогу спрямовано на різні групи громадян: в одних її орієнтовано на письменників, в інших — на читачів; також є держави, переважно пострадянські республіки й країни, які після розпаду СРСР у нових умовах створюють або реконструюють книговидавничу індустрію.

Вивчення досвіду книготоргівлі засвідчує, що в європейських країнах ця система також має власні моделі та особливості функціонування, зокрема різні підходи до її організації сформовано у Великій Британії, Франції та ФРН.

Англійська система розглядає книгу передусім як звичайний товар. Для продажу різноманітної продукції, зокрема й книжкової, ще від XVII ст. у Великій Британії почалася розбудова поштової служби, а для розповсюдження літератури в Європі та світі — залізничного транспорту, морських комунікацій, а згодом і авіаційного сполучення.

Французьку модель книговидання та книгорозповсюдження зосереджено на наслідуванні класики, оскільки книга для французів — витвір мистецтва. Завдяки потужній підтримці системи книгорозповсюдження, особливо в період втрати Францією мовного панування у XIX ст., країна має можливість ознайомлювати зі взірцями вишуканої французької літератури найширшу аудиторію світу.

Для німецької книготоргівлі характерна система Tauschhandel (торговий обмін), а також система знижок, які традиційно пропонують на книжкових ярмарках у Франкфурті-на-Майні, Ганновері та Лейпцизі. Німецька модель насамперед розглядає книгу як культурну цінність, а вже потім як товар.

Нагальною потребою для розвитку державної підтримки сфери книговидавництва в Україні є вивчення та впровадження досвіду провідних країн ЄС. Програма Європейського Союзу "Креативна Європа", націлена на посилення заходів із розповсюдження книг в Європі, збільшення кількості

читачів європейської літератури й зростання конкурентоспроможності видавничого сектора, може стати основою для вибору й впровадження в Україні моделей державної підтримки книговидавничої галузі та вдосконалення її функціонування загалом.

Список бібліографічних посилань

1. Baruch M. O. *The Book Sector and the State, Relationships in Change. Report for the Council for Cultural Cooperation of the Council of Europe. (1989—1999)*. Strasbourg : Council of Europe, 1999. 286 p.
2. Richard J. *The Book Sector and the State, Relationships in Change. Report for the Council for Cultural Cooperation of the Council of Europe (Revised and updated)*. Strasbourg : Council of Europe, 2001. 230 p.
3. Barbier F. *La librairie allemande comme mod éle*. 1997. URL: <https://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/65837-les-editions-francaises-et-allochtones-de-l-instruction-pour-les-jardins-fruitiers-et-potagers-de-jean-baptiste-de-la-quintinie-1.pdf>.
4. Mollier J.-Y. *Les mutations du livre et de l'édition dans le monde du XVIIIe siècle à l'an 2000 (Mutations of the book and publishing world of the eighteenth century to 2000)*. Paris : l'Harmattan ; Saint-Nicolas (Québec) : Les Press del Université Laval. URL: <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2002-01-0119-010>.
5. Татарінова Л. Фіксована ціна на книги: переваги й недоліки у мінливому ринковому середовищі. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 11. С. 10—17. DOI: 10.362/2076-955.2022.11(316).10-17.
6. Татарінова Л. Нотатки до питання оподаткування електронних книг у світі. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 10. С. 6—10. DOI: 10.362/2076-955.2022.10(315).6-10.
7. Онищук М. І., Татарінова Л. В. *Індустрія книги у світі: особливості та тенденції розвитку : монографія*. Київ : Ліра-К, 2021. 262 с.
8. Raven J. *The Conceptualisation of Competence*. 2001. *ResearchGate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/238793092_The_Conceptualisation_of_Competence.
9. *Culture and Creativity*. URL: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-and-creative-sectors/books-and-publishing>.
10. Літературна премія Європейського Союзу. *Креативна Європа. Україна*. URL: https://creativeeurope.in.ua/p/eu_prize_for_literature.
11. Коваль Н. Українська книжкова революція: чого вимагати від держави і що робити для виживання ринку. *Читомо*. URL: <https://chytomo.com/ukrainska-knyzhkova-revoliutsiia-choho-vymahaty-vid-derzhavy-i-shcho-robyty-dlia-vyzhyvannia-rynku/>.

Larysa Tatarinova,

*Senior Research of the Media Monitoring Department
of the Book Chamber of Ukraine*

European government support for book publishing

The article examines models of state support in the field of book publishing, applied in various countries of Europe and the world as a whole.

The author analyzed different approaches to help publishing books throughout the book publishing chain: from the beginning of the creation of a book (provision of subsidies to the author); support of manufacturers (publishing houses and related enterprises); book distributors; to support the end consumer (the reader).

The author researched three main models of book publishing support, which were described by O.-M. Baruch: English, Swedish, French. In addition, three models of target groups were described, which are focused on the reader, the writer, and the reconstruction support. The article describes the models and features of the book trade in Great Britain, France and Germany.

The application in Ukraine of one of the models of state support for book publishing existing in Europe should become a powerful impetus for the recovery and further development of Ukrainian book publishing.

Keywords: publishing house; book publishing; book distribution; state support for book publishing; price policy; VAT; fixed price; copyright; book publishing chain; book export; book fairs

References

1. Baruch M. O. (1999). *Book Sector and the State, Relationships in Change. Report for the Council for Cultural Cooperation of the Council of Europe. (1989—1999)*. Strasbourg: Council of Europe.
2. Richard J. (2001). *The Book Sector and the State, Relationships in Change. Report for the Council for Cultural Cooperation of the Council of Europe (Revised and updated)*. Strasbourg: Council of Europe.
3. Barbier F. (1997). *La librairie allemande comme mod éle*. Available at: <https://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/65837-les-editions-francaises-et-allochtones-de-l-instruction-pour-les-jardins-fruitiers-et-potagers-de-jean-baptiste-de-la-quintinie-1.pdf>.
4. Mollier J.-Y. (2001). *Les mutations du livre et de l'édition dans le monde du XVIIIe siècle à l'an 2000 (Mutations of the book and publishing world of the eighteenth century to 2000)*. Paris: l'Harmattan ; Saint-Nicolas (Quebec): Les Press del Université Laval. Available at: <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2002-01-0119-010>.

5. Tatarinova L. (2022). Fiksovana cina na knigi: perevagi j nedoliki u minlivomu rinkovomu seredovishi. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 11, pp. 10—17. doi: 10.362/2076-955.2022.11(316).10-17.
6. Tatarinova L. (2022). Notatki do pitannya opodatkovannya elektronnih knig u sviti. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 10, pp. 6—10. doi: 10.362/2076-955.2022.10(315).6-10.
7. Onishuk M. I., Tatarinova L. V. (2021). *Industriya knigi u sviti: osoblivosti ta tendenciyi rozvitku* : monografiya. Kyiv: Lira-K, p. 26—31, 108—124, 187—199.
8. Raven J. (2001). The Conceptualisation of Competence. *ResearchGate*. Available at: https://www.researchgate.net/publication/238793092_The_Conceptualisation_of_Competence.
9. Culture and Creativity. (2023). Available at: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-and-creative-sectors/books-and-publishing>.
10. Literaturna premiya Yevropejskogo Soyuzu. (2019). *Kreativna Yevropa. Ukrayina*. Available at: https://creativeeurope.in.ua/p/eu_prize_for_literature.
11. Koval N. (2021). Ukrayinska knizhkova revolyuciya: chogo vimagati vid derzhavi i sho robiti dlya vizhivannya rinku. *Chitomo*. Available at: <https://chytomo.com/ukrainska-knyzhkova-revoliutsiia-choho-vymahaty-vid-derzhavy-i-shcho-robyty-dlia-vyzhyvannia-rynku/>.

Надійшла до редакції 10 серпня 2023 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 316.77:07](045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.8(325).18-22

Валентина Ільганаєва,
 докторка історичних наук,
 професорка, незалежна дослідниця
 e-mail: ilganayeva.v@gmail.com
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8577-2442>

Когнітивна соціальна комунікація в єдиній медійній системі суспільства

У статті розглянуто умови становлення когнітивної комунікації, котру трактують як ознаку завершального етапу формування єдиної медійної системи суспільства. Зауважено, що поява технологій штучного інтелекту змінює звичні уявлення про здійснення комунікації. Проаналізовано наукові та культурні передумови переходу до нових правил і норм користування текстами як одиницями комунікування в єдиній когнітивній мережі медіапростору. Доведено необхідність посилення кооперативної когнітивної діяльності, що відповідає потребі в техніці здійснення цитації у формі запозичень, вибирання думок та інших когнітивних форм. Нові підходи до трактування тексту дають для цього певні підстави. Під час здійснення когнітивної комунікації набуває значення не лише перебування в одному інформаційному дискурсі, а й можливість наблизитися комунікаторам до збіжності думок на рівні інтерпретацій і намірів у суспільній свідомості та професійних колах.

Ключові слова: когнітивна комунікація; когнітивна мережа; комунікаційні предмети; когнітивна поведінка; свідомість; медіапростір

Постановка проблеми. Процеси інтелектуалізації медіапростору сучасного суспільства не залишають сумнівів у тому, що теоретичні прогнози щодо перспектив формування когнітивного рівня соціальної комунікації до теперішнього моменту повністю реалізовані. На кожному історико-культурному етапі зміни в комунікаційній сфері визначалися наявністю конкретного запиту суспільства на забезпечення соціальної взаємодії. У теперішній час людство перебуває не лише у просторі інформаційних потоків та єдиного інформаційного поля, а увійшло в якісно новий стан, що потребує зміни вектора комунікаційних відносин. У ньому втрачається звичне положення комунікаторів, за якого посередництво штучних способів взаємодії вибудовує ці відносини єднання на всіх рівнях взаємодії. Це

вектор позитивної конвергенції дій і взаємодії між комунікаторами, що визначаються переважанням загальних цілей і намірів над частковими (приватними). З'являються нові ознаки параметризації комунікації, правил використання та наслідування знань в умовах інтегрованого медіапростору. Постає завдання знову повернутися до розгляду якісних змін у предметній сфері комунікаційного процесу, що входить до розряду головного трансформаційного чинника. Це важливо з огляду на оновлення свідомості професійних комунікаторів і соціальної спільноти відносно процесів, що відбуваються завдяки інтеграційному стану медіа-системи суспільства.

У соціально-комунікаційній теорії предметність діяльності пов'язується з формами подання

інформації та знань у комунікаційних каналах. Зміни предмета соціально-комунікаційної діяльності синхронізовано зі змінами соціокультурних завдань забезпечення потреб в інформації та знаннях, технологіями роботи з ними, структурно-функціональними трансформаціями організації комунікацій. Послідовна поява мови, писемності, друку, інформаційних систем стала рушійною силою, що запускала механізм взаємодії в суспільстві [1]. Різноманітні способи закріплення соціального досвіду та успадкування інформації, які є відмінною рисою людської істоти від інших представників живої природи, забезпечують індивіду здатність і можливості робити вибір щодо траєкторій свого розвитку й сенсу життя.

Мета статті — виявити особливості когнітивної комунікації, головним чинником становлення якої є чергова зміна предмета комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. З появою новітніх медіатехнологій було подолано попередній інформаційний рівень комунікаційної взаємодії. Когнітивний рівень комунікації не обмежується лише передаванням інформації, її накопиченням, особливими правами володіння й споживання. Він підпорядкований дії закону інтеграції в системі комунікації для досягнення динамічного рівноважного стану соціуму [2]. Розширення комунікаційного простору людини завдяки технічним засобам і технологіям інтелектуальних мультимедіа дає авторці змогу стверджувати, що глобальний цикл розвитку системи соціальних комунікацій фактично завершився. Трансформаційних станів досягли всі традиційно визнані елементи комунікаційного процесу, що охоплюють мету, комунікаторів, наміри, контент і бажаний результат. Водночас не залишаються незмінними й учасники комунікаційного процесу. Утворений глобальний медіапростір відкрив можливості залучення великих мас людей до комунікаційної взаємодії. Повною мірою це стосується як населення планети, так і професійних комунікаторів (журналістів, блогерів, стрімерів, тіктокерів тощо), інституційних соціальних суб'єктів (медіа, у тому числі електронних організацій), що репрезентують різні сфери та рівні соціальної діяльності (інституційних власників медіаресурсів, які керують або прагнуть керувати контентом).

Представники різних наукових шкіл і об'єднань учених намагаються знайти спільний корінь розв'язання проблем розуміння та налагодження рівноважної взаємодії агентів комунікації. Ключовими моментами пошуку стали з'ясування поведінкових реакцій комунікаторів, досягнення когерентних станів аудиторій, факти сингулярності в медіапросторі суспільства, у тому числі в

полі наукового знання на основі зближення даних, інформації та знань. Зокрема, можна назвати теорію інтелектуального й когнітивного походження людей і еволюції їх пізнання та культури (або теорія когнітивної еволюції людини) [3], а також теорію розуміння чужої свідомості [4]. Сферою експериментування з положеннями таких теорій стала практика створення систем і програм штучного інтелекту (ШІ), наприклад застосування ChatGPT від OpenAI, заснованих на досягненнях когнітивної психології та нейротехнологіях [5].

Залучення дедалі більшої кількості людей в інформаційні та когнітивні процеси, зміна характеру присутності користувачів у соціальних мережах стимулювали масові медіаторчість і медіапідприємство. Однак ці процеси висувають нові виклики для досліджень з погляду гуманітарних, технологічних, економічних та правових аспектів. Важливість цих заходів визначається межами допустимості впливу на суспільну та соціальну свідомість за рахунок превалювання кількісних показників поширення інформації й бажанням певних соціальних груп здобути та зберегти показники лідерства присутності в окремих каналах комунікацій і в медіапросторі. Крім того, монетизація інформаційно-комунікативної діяльності веде до ще більшого тиражування інформації в особистісних інтерпретаціях і перефразуваннях, дроблення й без того розтиражованих даних, інформації та знань. Взяти хоча б поширену практику клонування пакетів інформації в різних комунікаційних каналах, генерування текстів за допомогою чат-ботів. Розростання соціальних мереж також веде до дублювання інформації та її фрагментації, а норми й правила володіння та привласнення когнітивного надбання людства працюють на підтримку "лідерів думок". Зазначені тенденції віддзеркалюють можливість маніпулювання та управління контентом гравцями глобального медіаринку.

Інформаційний період соціальної взаємодії збагатив уявлення про предметність комунікації в її сутнісному та практичному використанні для створення загальноосвітніх інформаційних мереж і систем. Останні стали чинником інтеграційних процесів у світовій економіці, політиці, освіті, ринку праці та кадрів, дозвіллі й відпочинку, відкрилися нові можливості для взаємного збагачення культур, кращого взаєморозуміння між представниками різних країн і народів. Світ тісніше наблизився до якісно нового рівня розуміння єдності глобальної людської спільноти. Зміст і образ реальності, що транслюється в каналах комунікації та відображається у свідомості людей, накладаються один на одного,

створюючи при цьому особливу матеріально-ідеальну сферу. Це сфера суспільної взаємодії, в якій формуються потоки суспільної інформації, транслуються смисли, схеми, моделі, норми суспільних відносин, результати художньо-творчої, ігрової та іншої діяльності.

Використання поняття "предметність комунікації" у вивченні соціальної комунікації дає змогу простежити її форми, функції, технології. Нагадаємо, що основні предметні форми взаємодії, які є універсальними, мають власний особливий вияв у системах різної природи. До комплексу цих форм у соціальній системі відносимо: сигнал, знак, мову, документалізовані форми інформації (текст) і знання (у тому числі стійкі психічні структури (СПС), мислеформи, символічні образи тощо). Нині всі вони введені до поля культурологічних, психологічних (когнітивно-психологічних, нейропсихологічних, психосоматичних, лінгвопсихологічних) та інших міжпредметних комплексів вивчення мислення, свідомості та комунікації.

Умовне розмежування комунікативних предметів не має вводити в оману щодо системної цілісності явищ комунікаційної взаємодії. Розрізнення та класифікація комунікаційних предметів, виявлення їхніх особливостей потрібні дослідникам на шляху вивчення й пошуку:

— загальних для всіх комунікаційних способів і каналів можливостей досягнення цілей інформаційного обміну;

— пізнання медійних явищ і фактів для їх реєстрації, ідентифікації, спостереження, опису, а також адекватних способів їх технологізації;

— вибору методології та методів їх вивчення, опису.

Виходячи з цього, можемо відстежувати та здобувати докази або підтвердження гіпотези про те, що соціальна комунікація стає найвищою формою суспільної взаємодії. Водночас комунікація набуває чіткіших границь щодо контакту, спілкування (як обміну інформацією). Головною ознакою соціально-культурного еволюціонування предметів і форм соціальної взаємодії є ідентифікація станів суспільної свідомості і суспільних відносин. Ці стани визначаються, зокрема, ознаками інтегрованості взаємодії як наслідку виконання комунікацією своєї медіальної функції, якої досягають агенти соціальної взаємодії в суспільстві.

Когнітивна комунікація не може відбутися без встановлення єдиного поля інтерпретацій і розуміння смислів, переданих усіма доступними комунікаційними предметами інформації та знань. Їх медіальне призначення поступово реалізується за допомогою комунікаційних технологій, що також

еволюційно трансформуються. У зв'язку з цим слід переглянути підходи до трактування соціально-комунікаційної діяльності, правил параметризації предметів комунікаційної взаємодії, відбору та фільтрації інформації, цитування, правової оцінки поведінки агентів комунікації та правової основи когнітивної комунікаційної взаємодії. Вагомою умовою становлення нового рівня комунікації стало створення нейронних систем ШІ. Водночас важливо зауважити, що створення ШІ все ще засновано на лінгвістичних моделях, психохімічна та фізична природа яких пов'язується з субстанціональною частиною розумової діяльності людини. Ці самі моделі вчені також залучають до процесів функціонування свідомості на індивідуальному, колективному й соціальному рівнях.

Еволюційний аналіз предметності цих процесів на субстанційному рівні взаємодії дає змогу найоб'єктивніше знайти цьому безпосереднє підтвердження. Мультиmodalність комунікаційної сфери суспільства уможливила інтегральне з'єднання раціональності та чуттєвості когнітивних репрезентацій усього нагромадженого людством духовного досвіду, який розробники різних продуктів ШІ використовують, намагаючись олюднити інтелектуальну діяльність штучного мозку. Однак у всіх інфокогнітивних технопрогнозах ігнорується гуманістичний складник системної еволюції людства як єдиної системи, що, як і всі системи, спрямована до цілісності. Можливо не варто перебільшувати значення намірів розробників ШІ, з якими пов'язують появу інтелекту "розумнішого за людський". Погодимось з Н. Бостромом, що в надії на це є "величезна відповідальність та екзистенційні ризики для людства" [6].

У соціально-комунікаційній теорії предметність діяльності пов'язується з формами подання інформації та знань у комунікаційних каналах. Зміни предмета соціально-комунікаційної діяльності синхронізовано зі змінами соціокультурних завдань забезпечення потреби в інформації та знаннях, технологіями роботи з ними, структурно-функціональними трансформаціями організації комунікаційної роботи суспільства. Проте на увазі мається не тільки зазначене. Глобальним завданням медіасфери стає врівноваження пріоритетів індивідуального й групового інтересів щодо загальносуспільного. При цьому більшість соціальних "архітекторів" ігнорує той факт, що і дійсність, яка відтворюється інформацією та знаннями, які насичують канали комунікації, і реальність, яка задається штучними когнітивними інструментами, залежать від їхніх намірів і цілей.

З огляду на викладене, особливої уваги потребує поняття "текст", яке в соціально-кому-

нікаційній теорії набуло значення предмета комунікації. У пошуках комунікаційного призначення тексту у працях плеяди видатних науковців-гуманітаріїв ХХ ст.: Р. Барта, Ж. Бодріяра, Ж. Делеза, М. Фуко, М. Бахтіна та багатьох інших — було досягнуто розуміння його природи. Текст вже розглядається як єдність змісту й засобу його відтворення, що формує цей зміст. Тобто текст у будь-якому вигляді утворює інтегральну форму трансляції смислу нової реальності, що продукується автором і вноситься до медіасфери суспільства. Це стосується виключно всіх текстових форм, у тому числі художніх (фікшн), мемів, меседжів, висловлювань медійних персон, що використовуються в сучасному медіапросторі. Отже, текст уже визначається як форма, що набула якості максимальної одиниці мови в найвищому рівні семіосфері як мовної системи, без якої неможливе збереження, збагачення людської культури, передавання її скарбів через багато поколінь. У цьому вбачаємо розкриття сенсу поняття "нескінченний текст" Ю. Крістевої, який втілюється в новій віртуальній комунікаційній реальності [7].

Нові уявлення про текст виявилися більш зрозумілими останніми роками, коли поглибилися уявлення про єдність системи пізнання, до якої належать мислення, свідомість, пам'ять і мова. У контексті вивчення тексту і його зумовленості культурою було визначено проблему наслідування знань, цитатій та інтертекстуальності. Різні підходи та теорії в межах культурології, лінгвістики, психології в колі цієї проблематики мають прямий стосунок до досліджень і розробок штучного інтелекту та нейронних мереж, зокрема теорії розуміння чужого мислення К. Фрістона [4] і теорії М. Дональда [3].

За теорією К. Фрістона, у спілкуванні процес будується на обміні когніціями або мислеформами. Власне процес є подібний до обміну сенсорними сигналами, що мають енергетичну (фізичну) природу.

У теорії М. Дональда розглядається вже культура обміну думками, що утворює простір виникнення когнітивних спільнот, у яких формується кооперативна когнітивна робота в межах розподілених когнітивних мереж.

У комунікаційних ситуаціях сучасності текст входить до нових відносин у мережах на основі прозоріших діалогічних зв'язків між текстами, що генеруються авторами та користувачами й відстежуються спеціальними програмними засобами. Традиційно ми мали справу з чіткими правилами цитатій, що потребували прямого посилення на текст іншої особи (автора). Особливо це стосувалося наукових текстів. Але практика

цитатій дозволяє також непряме цитування, коли смисл або контекст думок іншого автора передається своїми словами. Ми стаємо свідками процесу відтворення практики прямих запозичень, вбирання думок (за Ю. Крістевою). Власне тексти явно або неявно складаються з нескінченних потоків цитатій (теорія "чужих слів" М. Бахтіна). У такому форматі відбувається життя думок, що центруються в певному дискурсивному потоці. У практиці мережевого використання текстів у формі постів і репостів часто втрачається первинне авторство сформованої думки, судження, сенсу посилення.

Медіапростір постає як потік запозичень, що відповідає потребам комунікаторів долучитися до процесу кооперативної когнітивної роботи, відфільтрувати необхідну інформацію для висловлювання особистих думок та думок і смислів. У такій формі цитування схоже на перетинання у взаємодії ідей, що утворює нові можливості генерування нових текстів у певному дискурсі та ціннісному векторі. Таке розуміння роботи в текстуальному середовищі означає можливість свідомо шукати перспективу спільного для комунікаторів змісту.

Висновки. Інтелектуалізація й когнітивізація комунікаційних відносин стала саме таким запитом, котрий, як і в попередні епохи, безпосередньо пов'язаний із новітніми технологічними змінами у сфері комунікацій та якісними змінами всіх складників комунікаційного процесу. Когнітивний рівень комунікаційних відносин є завершальною стадією системного розвитку медійної системи суспільства. Він відбиває становлення системно-інтеграційного рівня розвитку соціальної системи загалом. Зміни в розумінні тексту, інформації, знання як предметів комунікації значно розширює можливості пізнавальної діяльності індивідів, що робить розмежування індивідуальної розумової діяльності більш здатною до інтеграції з іншими у просторі єдиної суспільної свідомості. Перед практиками та користувачами медіасфери знову постають питання інтелектуальної власності, критеріїв оцінювання новизни, доступу до ресурсів, прозорості щодо намірів і правил використання знань.

Текстова або документальна предметність в нових умовах соціальної взаємодії не лише зберегла, а й примножила своє значення. Побудова тексту повідомлень відповідно або в опозиції до певної світоглядної платформи дає змогу подолати індивідуальні межі свідомості окремих агентів комунікації, створюючи колективні матриці думок, індивідуально-групових або масових когнітивно-чуттєвих реакцій учасників комунікаційної взаємодії. А формування свідомості комунікаторів (автора

й читача/споживача) налагоджує зв'язок між ними, що забезпечує можливість залучення їх спільного розуміння, відчуття до пласта суспільної або професійної свідомості. Тому слід дотримуватися певного розуміння того факту, що когнітивна комунікація — це нелінійні мовні зв'язки й мережі зв'язків, які створюють вузли збіжності думок, мислеформ, намірів, почуттів, що відображаються у свідомості комунікаторів. Це досягнення комунікаційної єдності у віддзеркаленні світу інформації, світу мови та образів, які породжуються цією єдністю.

Отже, становлення когнітивного рівня комунікації — це наслідок формування запиту всієї

соціальної системи та розгортання нового рівня культури людства, де часткове або групове потребує покриття загальним консенсусом заради досягнення загального рівноважного, стабільного стану й розвитку. З цього випливає важливість розуміння сучасності як належності до єдиного смислового простору, що поєднує суспільних агентів в усвідомленні загальних цінностей, а їхнє повсякденне життя наповнює "динамічною інтелектуальною рефлексією". У такому разі матимемо надію, що попереду є можливість певного вибору, який не дасть людині розчинитися в несвідомому слідуванні готовим зразкам поведінки.

Список бібліографічних посилань

1. Cole M. Culture and cognitive science. *Outlines. Critical Practice Studies*. 2003. № 5 (1). P. 3—15. URL: <https://doi.org/10.7146/OCPS.V5I1.2159>.
2. Ільганаєва В. Соціальна взаємодія в інтегральному розвитку суспільства. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 5. С. 20—25. DOI: 10.36273/2076-955.2022.5(310).20-25.
3. Donald M. Human cognitive evolution: what we were, what we are becoming. *Social Research: An International Quarterly*. 1993. № 60. P. 143—170.
4. Friston K. J., Veissière S. P. L., Constant A., Ramstead M. J. D., Kirmayer L. J. Thinking through other minds: A variational approach to cognition and culture. *Behavioral and Brain Science*. 2019. DOI: 10.1017/S0140525X19001213. PMID: 31142395.
5. ChatGPT. *Wikipedia. The Free Encyclopedia*. URL: en.wikipedia.org/wiki/ChatGPT.
6. Bostrom N. Existential risks: analyzing human extinction scenarios and related hazards. *Journal of Evolution and Technology*. 2002. № 9 (1).
7. Крістева Ю. Семіотика: Дослідження з семіаналізу. Москва : Академічний проект. 2013. 285 с. (російською).

Valentyna Ilganayeva,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Independent Researcher

Cognitive social communication in a single media system of society

The article discusses the conditions for the formation of cognitive communication. It is interpreted as a sign of the final stage of the formation of a unified media system of society. In the article is noted that the emergence of artificial intelligence technologies change the usual ideas about the implementation of communication. Scientific and cultural prerequisites for the transition to new rules and norms for using texts as units of communication in a single cognitive network of the media space are considered. There is an increased need for cooperative cognitive activity, which corresponds to the need for a technique for performing citation in the form of borrowing, absorbing thoughts and other cognitive forms. New approaches to the interpretation of the text give certain grounds for this. In the implementation of cognitive communication, it is important not just to be in one information discourse, but also to be able to bring communicators closer to the convergence of opinions at the level of interpretations and intentions in the public consciousness and professional circles.

Keywords: cognitive communication; cognitive network; subjects of communication; cognitive behavior; consciousness; media space

References

1. Cole M. (2003). Culture and cognitive science. *Outlines. Critical Practice Studies*, 5 (1), pp. 3—15. Available at: <https://doi.org/10.7146/OCPS.V5I1.2159>.
2. Ilganayeva V. (2022). Socialna vzayemodiya v integralnomu rozvitku suspilstva. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 5, p. 20—25.
3. Donald M. (1993). Human cognitive evolution: what we were, what we are becoming. *Social Research: An International Quarterly*, 60, pp. 143—170.
4. Friston K. J., Veissiere S. P. L., Constant A., Ramstead M. J. D. & Kirmayer L. J. (2019). Thinking through other minds: A variational approach to cognition and culture. *Behavioral and Brain Science*. doi: 10.1017/S0140525X19001213. PMID: 31142395.
5. ChatGPT. (2023). *Wikipedia. The Free Encyclopedia*. Available at: en.wikipedia.org/wiki/ChatGPT.
6. Bostrom N. (2002). Existential risks: analyzing human extinction scenarios and related hazards. *Journal of Evolution and Technology*, 9 (1).
7. Kristyeva Yu. (2013). *Semiotika: Doslidzhennya z semianalizu*. Moskva: Akademichnij projekt [in Russian].

Надійшла до редакції 4 серпня 2023 року

УДК 005.923:004.4](045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.8(325).23-28

Мирослав Гаврилюк,

аспірант кафедри систем штучного інтелекту
Національного університету "Львівська політехніка",
e-mail: myroslav.a.havryliuk@lpnu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5259-7564>

Ірина Думин,

кандидатка технічних наук,
доцентка кафедри систем штучного інтелекту
Національного університету "Львівська політехніка",
e-mail: iryna.b.shvorob@lpnu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5569-2647>

Інформаційна система для перевірки номенклатури справ

У статті розглянуто специфіку перевірки номенклатури справ, що є обов'язковим для кожної установи (організації) документом, де зазначено терміни зберігання усіх справ, які формують у діловодстві цієї установи (організації).

Наголошено, що нині процес перевірки номенклатури справ відбувається вручну і цей процес є вкрай неефективним, адже передбачає значні витрати часу та зусиль працівників. Через те, що проблема є вузькоспеціалізованою, не розроблено відповідного програмного забезпечення для її розв'язання, а отже автоматизація перевірки номенклатури справ є актуальним напрямом роботи.

Визначено завдання, що супроводжують процес розроблення інформаційної системи для перевірки номенклатури справ. Описано базові принципи роботи розробленої авторами статті інформаційної системи.

Підсумовано, що завдання впровадження інформаційної системи в роботу Державної архівної служби України є актуальним і доцільним, оскільки автоматизація суттєво впливає на підвищення ефективності й прискорення процесу перевірки номенклатури справ, що дає змогу заощадити час та людські ресурси.

Ключові слова: номенклатура справ; строк зберігання; Державний архів; Перелік типових документів; галузеві переліки; інформаційна система; база даних; регулярні вирази

Постановка проблеми. Номенклатура справ — це обов'язковий для кожної установи (організації) документ, що містить систематизований перелік заголовків справ, які формують у діловодстві цієї установи (організації). У номенклатурі мають бути зазначені строки зберігання усіх справ. Основними нормативними документами, якими фахівці керуються у процесі складання номенклатури, є переліки документів, де визначено строки зберігання справ конкретних категорій. Після формування номенклатури справ установи документ надсилають до Державної архівної служби України. Завданням її працівників є перевірка строків зберігання в номенклатурі згідно з переліками. Нині цей процес здійснюють вручну, він є вкрай неефективним, оскільки передбачає значні витрати часу та сил. Через те, що проблема є вузькоспеціалізованою, програмного забезпечення, яке допомагає реалізувати зазначене завдання, не розроблено, відповідно автоматизація перевірки номенклатури справ є актуальним напрямом роботи.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання складання та перевірки номенклатури справ становило предмет досліджень багатьох науков-

ців. Зокрема, у працях О. Загорецької розглянуто призначення й структуру цього документа [1; 2]; О. Максименко наводить відомості щодо джерел, з яких поповнюється Національний архівний фонд [3]; у дослідженнях К. Климова, Є. Цапко [4] та І. Савченко [5] проаналізовано експертизу цінності документів в установах у площині нормативно-правового регулювання. В. Коваль на прикладі роботи Державного архіву Кіровоградської області розглядає основні аспекти діяльності експертно-перевірної комісії [6].

Метою статті є дослідження принципів створення автоматизованої інформаційної системи для перевірки номенклатури справ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес розроблення інформаційної системи для перевірки номенклатури справ передбачає виконання таких завдань:

- створити базу даних нормативних документів;
- визначити логічну схему перевірки номенклатури справ;
- провести тестування програми та проаналізувати його результати.

До бази даних потрібно внести вміст Переліку типових документів і галузевих переліків, що є текстовими файлами з розширенням .docx. У цих документах статті організовані в таблиці, що мають схожу структуру, проте кожен із таких файлів має певні особливості, які потрібно опрацювати окремо.

Основним для наповнення бази даних є Перелік типових документів, оскільки всі номенклатури справ посилаються на його статті. Цей нормативний документ має кілька допоміжних таблиць, що не впливають безпосередньо на перевірку. Основна таблиця Переліку типових документів має п'ять граф.

Графа № 1 — "Номер статті", в якій зазначають порядковий номер статті.

Графа № 2 — "Види документів". Вказують, які види справ мають зберігатися згідно з цією статтею. Слід зауважити, що є три основні варіанти структурної будови статті:

- неподілена стаття (наприклад, 10, 154);
- стаття, яка поділена на підстатті (наприклад, 5-а, 5-б);
- стаття, що поділена на частини (наприклад, 138.1, 138.2), які можуть бути неподіленими або поділеними на підстатті.

Зважаючи на це, під час створення бази даних доцільно використовувати як один запис найменшу цілісну структурну одиницю. З огляду на зазначене, такою одиницею може бути чи вся стаття, чи частина статті, чи підстаття.

Графи № 3 і 4 — "Строк зберігання документів в організаціях, у діяльності яких створюються документи НАФ" і "Строк зберігання документів в організаціях, у діяльності яких не створюються документи НАФ". У цих графах вказують терміни зберігання, за якими перевіряють правильність складання номенклатури справ. Для установ та організацій різного типу терміни зберігання справ визначають окремо. При цьому організація (установа) може належати тільки до одного з цих типів. Конкретний строк зберігання визначають для найменшої цілісної структурної одиниці.

Графа № 5 — "Примітка". У ній розміщують додаткову інформацію про строк зберігання за певними статтями. Якщо термін зберігання має примітку, то посилаються на неї з допомогою цифри наприкінці. Отже, відповідну примітку шукають за тією самою цифрою у графі № 5.

Схожу структуру мають галузеві переліки. Проте варто зауважити, що в кожному нормативному документі кількість типів установ, а отже й кількість граф зі строками зберігання є іншою.

З огляду на особливості структури даних, було використано документоорієнтовану

базу даних MongoDB. Кожен перелік збережено в окремій колекції.

Об'єктом у створеній базі даних є найменша цілісна структурна одиниця, тому ключем-ідентифікатором кожного об'єкта слугує рядок символів, що має чотири види:

- номер статті ("2", "38", "182");
- номер статті та літера підстатті ("44а", "44б", "44в");
- номер статті та номер її частини, розділені крапкою ("28.1", "190.2", "351.1");
- номер статті та номер її частини і літера підстатті, розділені крапкою ("189.1а", "189.1б", "189.2а").

Окремо слід розглянути особливості зберігання приміток до статей у базі даних. У результаті аналізу значень відповідної графи переліків було виявлено, що кожному примітку можна віднести до одного з двох класів:

- клас А: примітка визначає строк зберігання справи, відмінний від базового;
- клас Б: примітка не визначає інший строк зберігання справи, а лише уточнює базовий термін.

Концептуальна різниця між описаними класами полягає в таких відмінностях: базовий термін зберігання справи, який має примітку класу Б можна безпосередньо порівняти зі строком у номенклатурі справ, тоді як наявність примітки класу А не дає змоги зробити це. Ситуація пов'язана з тим, що неможливо точно визначити, на який саме строк зберігання справи посилається установа, що складала номенклатуру, — базовий чи з графи з примітками.

Головний структурний елемент номенклатури справ — таблиця, у якій зазначено заголовки справ і терміни їх зберігання. У графі, де міститься строк зберігання справи, окрім безпосередньо терміну, у більшості випадків наявні посилення на примітки, а також номери статей та аббревіатури нормативних документів. Саме тому потрібно знайти спосіб виокремлення структурних об'єктів тексту для його правильної інтерпретації під час перевірки. З цією метою доцільно використовувати регулярні вирази [7]. Вони забезпечують можливість за допомогою одного рядка символів визначити множину рядків, об'єднаних спільним шаблоном [8]. Окрім звичайних символів, у регулярному виразі можуть бути також метасимволи, тобто ті, що мають спеціальне значення [9]. Найчастіше використовують такі метасимволи:

- "?" — позначає, що символ перед ним може бути присутнім у рядку не більш як один раз (наприклад, виразу "зразок?" відповідають рядки "зразок" і "зразк");

— '+' — позначає, що символ перед ним присутній у рядку щонайменше один раз (наприклад, виразу "зразо+к" відповідають рядки "зразок", "зразоок", "зразооок" тощо);

— '*' — позначає, що символ перед ним присутній у рядку будь-яку кількість разів чи відсутній взагалі (наприклад, виразу "зразо*к" відповідають рядки "зразк", "зразок", "зразоок", "зразооок" тощо);

— '\s' — позначає символ-пробіл;

— '^' — позначає початок рядка;

— '\$' — позначає кінець рядка;

— '()' — використовується для групування символів;

— '[]' — позначає один символ із певної скінченної множини (наприклад, виразу "зр[азо]к" відповідають рядки "зрак", "зрзк", "зрок" тощо, а виразу "[0—9]" відповідає кожна цифра від нуля до дев'яти).

Загалом, термін зберігання (можливо, разом із посиланням на примітку) перебуває на початку рядка до послідовності символів "ст." (регістр може бути також верхнім). Таку ситуацію можна описати регулярним виразом:

`(^.+?)\s[Сс][Тт]\.`

Наприклад, у рядку "Постійно ст. 147 ГП" такий вираз знайде збіг шаблону для "Постійно". Якщо тако в збігу немає, то в рядку відсутні посилання на статті переліків.

Решта рядка є посиланням на певну кількість статей (одну або кілька) переліку (чи обох переліків). Цей залишок можна поділити на фрагменти, що починаються з послідовності символів "ст." та (можливо) закінчуються аббревіатурою переліку. У середині таких фрагментів також мають бути послідовності символів, що відповідають шаблонам структурних одиниць статей. Це можна описати таким виразом:

`(?:\s?[Сс][Тт]\.)+(?:\s?[0-9]+-\s?[a-p]?)+\s?[А-Я]*`

Наприклад, у рядку "ст. 75 ГП, ст. 22, 23 ТП" цей вираз знайде два збіги шаблону: "ст. 75 ГП" та "ст. 22, 23 ТП".

Далі потрібно виділити аббревіатуру переліку для кожного такого знайденого фрагмента. Це можна зробити за допомогою виразу:

`[А-Я]+$`

Наприклад, у рядку "ст. 22, 23 ТП" вираз виділить "ТП". Для кожного фрагмента також потрібно виділити структурні одиниці статей, на які посилається автор. Це можна описати з допомогою такого виразу:

`[0-9]+(?:\.[0-9])-\s?[a-p]?`

Наприклад, у рядку "ст. 25, 38-а ТП" вираз знайде збіги "25" і "38-а". Після видалення сим-

волів "-" вони набудуть вигляду рядків-ключів у базі даних переліків. З допомогою відповідних аббревіатур можна робити запити до бази даних і порівнювати авторські значення термінів зберігання із зазначеними в переліках. Для порівняння строків зберігання потрібно відкинути закінчення, яке відповідає за посилання на графу "Примітки". Це можна зробити з допомогою регулярного виразу:

`(^.+?)(?:([0-9]\s)?[0-9])?$`

Наприклад, у рядку "Постійно1,2" цей вираз виділить "Постійно".

Отже, використання системи регулярних виразів дає змогу визначити записи у базі даних, на основі яких слід перевіряти строк зберігання.

Після розпізнавання необхідних для перевірки структурних об'єктів програма на основі відомостей із бази даних зафарбовує тло відповідного рядка в один із таких кольорів:

1) жовтий — для термінів, які визначаються авторами номенклатур і не перевіряються Архівом;

2) червоний — означає ймовірну помилку в терміні зберігання справи;

3) зелений — термін зберігання зазначено правильно;

4) білий — для випадків, коли система не може визначити правильність терміну зберігання.

Докладніше описати роботу системи перевірки номенклатур можна, конкретизувавши умови виділення рядків зі справами певним кольором.

Рядок, у якому нема посилань на статті переліків, система виділятиме жовтим кольором.

Якщо система виявить у рядку посилання хоча б на одну структурну одиницю статті, якої немає в базі даних переліків, він позначатиметься червоним кольором.

Якщо в рядку є посилання на структурну одиницю статті з приміткою класу А, то система залишатиме його з білим фоном.

Якщо автор посилається більш ніж на одну структурну одиницю статті одночасно, ймовірне виникнення ситуації, коли строки їх зберігання відповідно до переліків є різними. Це помилка, тому таку справу система виділятиме червоним кольором.

Якщо в рядку номенклатури нема посилань на жодну структурну одиницю статті з приміткою класу А, і термін, який зазначив автор, збігається з терміном зберігання в переліку, система позначатиме цю справу зеленим кольором, якщо строки відрізняються — червоним. Алгоритм перевірки строку зберігання в номенклатурі справ зображено на схемі 1.

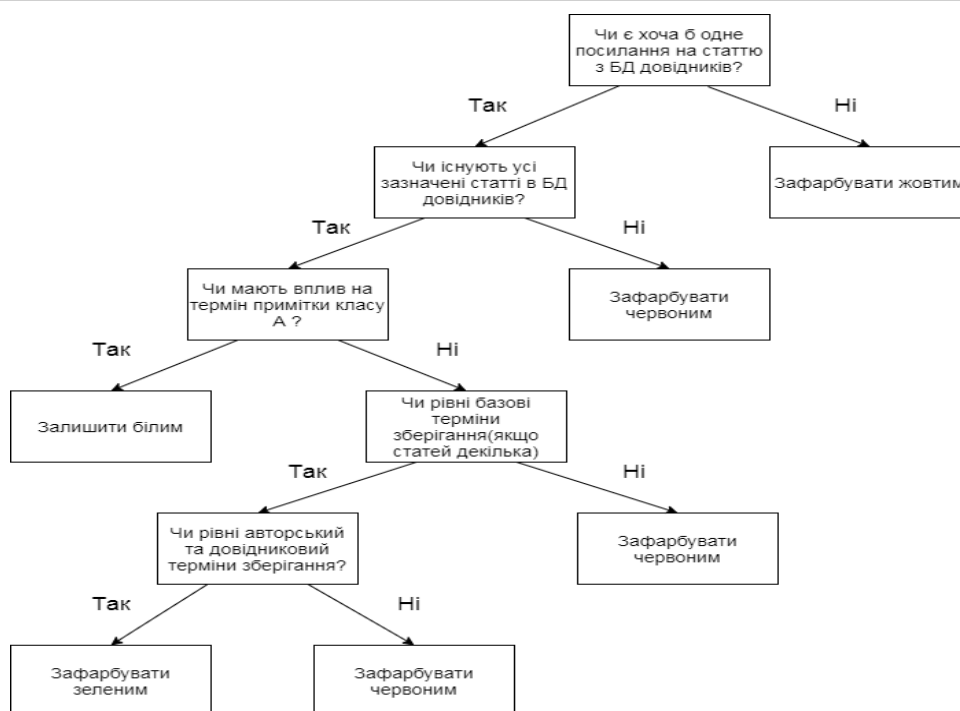

Схема 1. Алгоритм перевірки номенклатури справ із використанням інформаційної системи

Інформаційну систему було реалізовано з допомогою засобів мови програмування Python та її фреймворку Flask. Для правильної роботи потрібні такі вхідні дані:

— файл номенклатури справ у форматі .docx;

— вид організації або установи відповідно до критеріїв, зазначених у Переліку типових документів.

Якщо використовується галузевий перелік, то потрібні такі дані:

— галузь;

— вид організації або установи відповідно до критеріїв, зазначених у галузевому переліку.

На виході користувач отримує файл у форматі .docx, у якому рядки таблиці розфарбовано зазначеними кольорами.

Коректність роботи розробленої системи було протестовано на п'ятих номенклатурах справ.

Згідно зі здобутими результатами, більшість рядків зі справами система виділила зеленим кольором. Майже половину справ у кожній із тестових номенклатур було позначено як правильні. Загалом на тестовій вибірці відсоток зелених рядків дорівнює 54,16.

Відсоток рядків зі справами, які система залишила з білим фоном, дорівнює 17,31. Це достатньо високий показник, враховуючи що статей із примітками класу А у нормативних документах набагато менше, ніж таких, де вони відсутні. Проте за цими статтями зберігається велика кількість документів центральних органів влади, чим пояснюються частіші посилання на такі статті.

Загальний відсоток рядків зі справами, які були виділені червоним кольором, на цій вибірці становить 18,68. Водночас наявна значна різниця за цим показником між окремими номенклатурами. Це може свідчити, що кількість помилок залежить від конкретного автора.

9,85% загальної кількості становлять рядки зі справами, які система позначила жовтим кольором. Для більшої частини номенклатур цей показник навіть нижчий, але для деяких — набагато вищий. Причина полягає в тому, що для певних справ установа визначає термін зберігання самостійно, а також використовує окремі специфічні постанови, накази та інші нормативні документи, яких немає в переліках і відповідно у базі даних.

Загалом тестування підтвердило, що розроблена система працює згідно з описаним алгоритмом. У жодному зі строків зберігання, виділених зеленим кольором, під час перевірки вручну не було знайдено помилок. Це найвагоміший результат тестування розробленої системи.

За здобутими відомостями можна оцінити ефективність запропонованої інформаційної системи. Принцип перевірки номенклатури з допомогою програми передбачає ігнорування експертом зелених рядків зі справами. Це допомагає заощадити час та зусилля працівників. Результати тестування продемонстрували, що приблизно кожен другий рядок людина не братиме до уваги. Якщо вважати, що час, який витрачає працівник Державного архіву на перевірку кожної справи, є майже однаковим, то використання системи допоможе скоротити тривалість процесу вдвічі.

Висновки. Розроблена автоматизована інформаційна система здатна забезпечити суттєве підвищення ефективності процесу перевірки номенклатури справ і дає змогу скоротити час виконання цього виду роботи вдвічі. На підставі результатів тестування системи можна зробити висновок, що її доцільно впровадити в роботу Державної архівної служби України.

Список бібліографічних посилань

1. Загорецька О. Зведена номенклатура справ підприємства. *Кадровик України*. 2011. № 12. С. 87—96.
2. Загорецька О. Номенклатура справ відділу кадрів. *Довідник кадровика*. 2012. № 12. С. 50—58.
3. Максименко О. Формування Національного архівного фонду. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1. С. 9—14.
4. Климова К., Цапко Є. Державні інституції та питання нормативного регулювання інформаційно-документаційного забезпечення управління. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2021. № 2. С. 83—88. DOI: 10.31673/2415-8089.2021.020745.
5. Савченко І. Сучасне нормативно-правове регулювання експертизи цінності документації в установах: формування, складові та напрями розвитку. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. № 43. С. 323—326.
6. Коваль В. Діяльність експертно-перевірної комісії Державного архіву Кіровоградської області. Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми науки та освіти : тези доповідей I Міжнародної наукової конференції, 13 травня 2020 р. Кропивницький. С. 128—131.
7. Havryliuk M., Dumyn I., Vovk O. Extraction of Structural Elements of the Text Using Pragmatic Features for the Nomenclature of Cases Verification. *Hu, Z., Wang, Y., He, M. (eds). Advances in Intelligent Systems, Computer Science and Digital Economics IV. CSDEIS 2022. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies. Springer, Cham, 2023. Vol. 158. P. 703—711. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-24475-9_57.*
8. Boyko N., Mochurad L., Parpan U., Basystiuk O. Usage of Machine-based Translation Methods for Analyzing Open Data in Legal Cases. *Proc. of the Intl Workshop on Cyber Hygiene (CybHyg-2019) co-located with 1st International Conference on Cyber Hygiene and Conflict Management in Global Information Networks (CyberConf 2019)*, Kyiv, Ukraine, November 30, 2019. CEUR-WS.org, 2020. Vol. 2654. P. 328—338.
9. Rybchak Z., Basystiuk O. Analysis of methods and means of text mining. *Econtechmod. An International Quarterly Journal*. 2017. № 6 (2). P. 73—78.

Myroslav Havryliuk,

*Ph.D. Student of the Department of Artificial Intelligence Systems,
Lviv Polytechnic National University*

Iryna Dumyn,

*PhD of Technical Sciences,
Associate Professor of the Department of Artificial Intelligence Systems,
Lviv Polytechnic National University*

Information system for checking the nomenclature of cases

The article examines the specifics of checking the nomenclature of cases, which is a mandatory document for every institution (organization), which specifies the storage terms of all cases that form in the records of this institution (organization).

It was emphasized that currently the process of checking the nomenclature of cases is carried out manually and this process is extremely inefficient, because it involves significant expenditure of time and human resources. Due to the fact that the problem is highly specialized, the appropriate software for its solution has not been developed, and therefore, the automation of checking the nomenclature of cases is an urgent task.

Tasks accompanying the process of developing an information system for checking the nomenclature of cases are defined. The basic principles of the information system proposed by the authors of the article are described.

It was concluded that the task of implementing the program in the work of the State Archiv is relevant and expedient, as it significantly affects the efficiency of the process of checking the nomenclature of cases and allows saving time and human resources.

Keywords: *nomenclature of cases; storage period; State Archive; List of standard documents; branch lists; information system; database; regular expressions*

References

1. Zahoretska O. (2011). Zvedena nomenklatura sprav pidpriemstva. *Kadrovik Ukrainy*, 12, pp. 87—96.
2. Zahoretska O. (2012). Nomenklatura sprav viddilu kadriv. *Dovidnyk kadrovika*, 12, pp. 50—58.
3. Maksymenko O. (2017). Formuvannia Natsionalnogo arkhivnogo fondu. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 1, pp. 9—14.
4. Klymova K. & Tsapko Ye. (2021). Derzhavni instytutsii ta pytannia normatyvnoho rehuliuвання informatsiino-dokumentatsiynoho zabezpechennia upravlinnia. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*, 2, pp. 83—88. doi: 10.31673/2415-8089.2021.020745.

5. Savchenko I. (2015). Suchasne normatyvno-pravove rehuliuвання експертызы tsinnosti dokumentatsii v ustanovakh: formuvannya, skladovi ta napriamky rozvytku. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnogo universytetu*, 43, pp. 323—326.
6. Koval V. (2020). Diialnist ekspertno-perevirnoi komisii Derzhavnogo arkhivu Kirovohradskoi oblasti. *Istoriia, arkeolohiia, informatsiina, bibliotekna ta arkhivna sprava: aktualni problemy nauky ta osvity* : tezy dopovidei I Mizhnarodnoi naukovoї konferentsii, 13 travnia 2020 r. Kropyvnytskyi, pp. 128—131.
7. Havryliuk M., Dumyn I. & Vovk O. (2023). Extraction of Structural Elements of the Text Using Pragmatic Features for the Nomenclature of Cases Verification. In: *Hu, Z., Wang, Y., He, M. (eds). Advances in Intelligent Systems, Computer Science and Digital Economics IV. CSDEIS 2022. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies*, vol 158. Springer, Cham. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-031-24475-9_57.
8. Boyko N., Mochurad L., Parpan U. & Basystiuk O. (2020). Usage of Machine-based Translation Methods for Analyzing Open Data in Legal Cases. In: *Proc. of the Intl Workshop on Cyber Hygiene (CybHyg-2019) co-located with 1st International Conference on Cyber Hygiene and Conflict Management in Global Information Networks (CyberConf 2019)*, Kyiv, Ukraine, November 30, 2019, pp. 328—338. CEUR-WS.org, online CEUR-WS.org/Vol-2654/paper26.pdf.
9. Rybchak Z. & Basystiuk O. (2017). Analysis of methods and means of text mining. *Econtechmod. An International Quarterly Journal*, 6 (2), pp. 73—78.

Надійшла до редакції 16 серпня 2023 року

ЖУРНАЛІСТИКА ТА МЕДІА

УДК 316.774:050.48ФК Шахтар](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.8(325).29-33

Юлія Сазонова,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
доцентка кафедри журналістики, видавничої справи,
поліграфії та редагування Інституту філології та масових комунікацій
Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна",
e-mail: saz.iuliya@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0928-847X>

Парадигма спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації у спортивній клубній пресі

У статті розглянуто медіатизовану парадигму спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації на шпальтах української спортивної клубної періодики (на прикладі журналу ФК "Шахтар") із застосуванням синхронічного, соціокультурного та герменевтичного контент-аналізу. Виявлено взаємозв'язок етнонаціональної ідентифікації, глобалізації та глокалізації крізь призму спортивного середовища, окреслено особливості трансформації образу спорту як інструменту етнонаціональної ідентифікації та параметизовано її типологізацію в українській спортивній клубній пресі в період незалежності. Виявлено та обґрунтовано загальні домінанти висвітлення спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації у спортивних медіа, проаналізовано типові матеріали щодо концептуалізації спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації на прикладі публікацій журналу "Шахтар" за 2010—2012 рр. як найбільш репрезентативного періоду в історії ФК "Шахтар" та його корпоративної преси. Визначено інформаційні вектори розкриття тематики спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації: 1) висвітлення фольклорних і традиційних елементів, зокрема національних танців і музики спортсменів різних країн; 2) висвітлення ритуалів та обрядів спортсменів різних країн; 3) висвітлення менталітету, цінностей, особливостей національної культури спортсменів різних країн. Окреслено головні ознаки парадигми спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації у спортивній клубній пресі: 1) репрезентація спорту як елементу культурної спадщини; 2) акцентуація крізь призму спорту національної гідності спортсменів; 3) репрезентація спорту як культурного діалогу між націями. Розкрито значення концепції спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації в соціокультурному контексті та визначено її функціональний діапазон як інваріант репрезентації образу спорту на шпальтах масмедіа в різних модифікаціях задля посилення комунікаційних ефектів впливу на реципієнта.

Ключові слова: спорт; парадигма; нація; етнонаціональна ідентифікація; спортсмен; матеріал; журнал ФК "Шахтар"; спортивна клубна преса

Постановка проблеми. Актуальність звернення до спорту як соціокультурного феномену зумовлена тим, що спорт як гра є ефективним засобом комунікації суспільства. Про це зазначає Й. Хейзінга, констатуючи, що гра задовольняє ідеали комунікації [7]; Г. М. Маклюєн також

наголошує, "що ігри є засобом комунікації в суспільстві" [11]. Серед низки інваріантів спорту у профільній пресі періоду незалежності частотно репрезентовано концепцію спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації, котра підтверджує, що спорт є не лише способом активного відпочинку та фізичного вдосконалення, а й потужним інструментом становлення та виявлення культурної й етнонаціональної ідентичності. У контексті спортивної преси ця тема набуває особливої ваги, оскільки медіа суттєво впливають на формування уявлення суспільства про національність, культурну спадщину та патріотизм. Спортивні події надають унікальну можливість атлетам із різних країн для вияву національної ідентичності та національної гордості, що актуалізує важливість комплексного аналізу зазначеної парадигми спорту на прикладі матеріалів спортивної клубної преси.

Аналіз досліджень і публікацій. Тему концептуалізації спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації фрагментарно порушено у працях: В. Басараба "Спорт як соціальний вектор розвитку суспільства" (подано соціокультурний аналіз спорту в різних сферах життя суспільства) [1]; С. Бацунова "Спорт як соціокультурний феномен" (розглянуто функціональний діапазон спорту) [2]; Л. Газнюк та Ю. Семенової "Спорт як соціально-філософський феномен" [3]; М. Житарюка "Великий спорт і мас-медіа" (досліджено етимологію поняття "спорт", генезу його розвитку та висвітлення в медіа) [4]; С. Коновалової "Спорт окремо від політики" (спорт потрактовано як симбіоз ідеологічних, політичних, соціальних, економічних чинників і засіб національної ідентифікації та великої політики) [5]; А. Павленко "Футбольний імідж України: особливості формування та виявлення в сучасних вітчизняних ЗМІ" [6]; Л. Хрящевської "Етнонаціональна політика в Україні в період незалежності" (з'ясовано сутність та особливості етнонаціональної політики) [8]. Аналізу зазначеної концепції спорту також присвячено дослідження міжнародних комунікативістів, зокрема D. R. Ahumada [9] і M. E. Gonzalez-Ramallal [10].

Водночас соціокультурний ракурс української спортивної журналістики загальною і парадигми спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації у спортивних медіа України зокрема та вектори її репрезентації залишаються одними з найменш вивчених сегментів медіапростору.

Мета статті — здійснити синхронічний аналіз парадигми спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації на шпальтах спортивного

клубного журналу ФК "Шахтар" та визначити характерні доміанти її репрезентації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наш час спортивні перемоги дедалі частіше детермінуються як засіб національної ідентифікації, формування патріотизму та почуття гордості за батьківщину. З етнонаціональною ідентифікацією пов'язані й часто мусовані в медіа теми іноземних волонтерів у спорті та присвоєння спортивних перемог за походженням атлетів, а не за їхнім громадянством. Спорт одночасно є провідником культурної універсалізації (глобалізації) і засобом ідентифікації національних культур (глокалізації). Особливої актуальності ця парадигма спорту набула від часів незалежності України, оскільки майже в кожному матеріалі наявні нагадування про расову належність спортсменів командних видів спорту. Ідею спорту як засобу національної ідентифікації реалізують і через подання у спортивних публікаціях державної символіки (герб, прапор тощо). Цей образ спорту також доволі часто виявляється в завуальованих контекстуальних опозиціях "ми — вони", коли у спортивній пресі висвітлюють матчі за участю української та зарубіжної команд, а також у корпоративній клубній пресі, присвяченій певному футбольному клубу.

Особливо яскраво парадигму спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації віддзеркалюють матеріали журналу "Шахтар", що висвітлює досягнення українського футбольного клубу як інтернаціональної команди. Проведений авторкою аналіз контенту часопису за 2010—2012 рр. як найбільш репрезентативного періоду в історії спортивного клубу ФК "Шахтар" та його корпоративної преси, свідчить про різноманітні інваріанти реалізації концепції спорту як засобу національної ідентифікації. Розглянемо докладніше специфіку публікацій журналу "Шахтар" у контексті окресленої парадигми спорту.

Зокрема, на національності спортсменів акцентовано в таких матеріалах:

— "Бразилець із хорватським паспортом" (№ 8, 2010): автор наголошує на зміні громадянства футболістом із бразильського на хорватське;

— "Едуардо бере на гармату" (№ 9, 2010): для ідентифікації спортсмена автор зауважує про його подвійне громадянство у фразі "найбільш бразильський з усіх хорватів Едуардо Алвес да Сілва";

— "Фінальну крапку поставив Луїс Адріано..." (№ 8, 2010): наголошено на бразильському громадянстві Л. Адріано;

— "Дуляй та Левандовські: прощай "Шахтар" (№ 8, 2011): автор акцентує на польському громадянстві спортсмена;

— "Чому Ателькін не кинув футбол" (№ 9, 2011): у фразі "з виходом 19-річного Беліка, якого багато хто в Україні порівнює за потенціалом з Андрієм Шевченко" автор опосередковано спрямовує увагу на національність О. Беліка через проведення паралелей із футбольним символом України А. Шевченком;

— "Генріх як обличчя України" (№ 5, 2011): автор зазначає, що "віднедавня вірменські прихильники футболу отримали можливість переглядати матчі за участю лідера своєї національної збірної і його клубної команди". У такий спосіб відбувається репрезентація української команди вірменським прихильникам футболу, привернення уваги до українського клубу через патріотичні почуття вірменів, які вболіватимуть за "Шахтар" завдяки співвітчизнику Г. Мхітаряну, а також популяризується символ дружби і об'єднання народів України та Вірменії, адже у хрема-тонімі вірменин позиціонується як обличчя України;

— "Генріх, син Гамлета" (№ 4, 2011): кризь призму етнонаціональної ідентифікації спортсмена автор визначає загальні особливості вірмен (схильність до аскетизму, мудрість, патріотизм, любов до національної кухні);

— "Вони увійшли до історії" (№ 7, 2011): автор зазначає, що "Еваеверсон Лемос да Сілва, більше відомий як Брандау. Він став першим футболістом з батьківщини Пеле...", акцентуючи на національності спортсмена через паралелі з його співвітчизником Пеле — футбольним символом Бразилії, тому відразу стає зрозумілою національна належність Брандау;

— "Луческу та його революція" (№ 6, 2011): завдяки фразам "легендарний румунський гравець Мірча Луческу, культовий персонаж бухарестського "Динамо", хунедоарського "Корвінула" й збірної Румунії" відбувається безпосередня ідентифікація національності славнозвісного гравця й тренера, яку автор матеріалу використовує для підтримання культу цієї непересічної особистості;

— "Луческу: от А до Я" (№ 8, 2010): у фразі "будучи громадянином світу, Луческу ніколи не переставав бути румуном", автор наголошує, що хоча спортсмени й живуть в чужих країнах, проте ніколи не забувають про рідну батьківщину та націю;

— "Хто повірить, що йому 50!" (№ 7, 2010): автор робить акцент на національності тренера в ліді матеріалу: "Блискучий футболіст, капітан

молдавської збірної, іменитий тренер і мало не культова особистість у себе на Батьківщині — це все про нього, Олександра Спиридона!";

— "Сер Алекс з Бразилії" (№ 10, 2010): безпосереднє акцентування на національності в заголовку, зокрема футболіста "Шахтаря" А. Гейшейру порівнюють із тренером "Манчестер Юнайтед" А. Фергюсоном; для увиразнення самобутності й оригінальності "донецького Алекса" подано інформацію щодо його етнонаціональної ідентифікації;

— "Кивок Глевецкаса" (№ 11, 2010): у матеріалі здійснено безпосередню ідентифікацію національності спортсмена й наголошено на значенні литовця для інтернаціонального донецького клубу та важливості забитого футболістом голу, що став першим в Лізі чемпіонів для української команди;

— "Привіт від Левандовські" (№ 10, 2011): зауваження щодо національності спортсмена та проведення асоціативних паралелей між двома поляками-тезками Левандовські;

— "Ліга ЧЕ (ХА)" (№ 10, 2011): уміщено інформацію про успіхи в Лізі чемпіонів гравця "Шахтаря" Т. Хюбшмана. Безпосередньо у хрема-тонімі матеріалу акцентовано, що йтиметься саме про чеха, яким є за національністю футболіст.

Часто концепція спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації реалізується через опис рідних країн і міст гравців клубу, зокрема в матеріалі під назвою "Лондріна — місто безтурботного дитинства" (№ 3, 2012), автор зазначає: "Місто карнавалів, вуличної самби, капоейри, вічного літа і безперервних серіалів. Місто, яке дало "Шахтарю" Фернандіньо і Жадсона. Знайомтеся, Лондріна!". В описі чітко простежуємо упізнавані ознаки бразильського міста, а отже ця характеристика стає засобом етнонаціональної ідентифікації спортсменів. У матеріалі "Діти спагеті" (№ 6, 2010) парадигма спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації реалізується завдяки лексемі "спагеті" — найпопулярнішій страві та символу італійської кухні. У матеріалі йдеться про італійського тренера ФК "Шахтар" Н. Скала, його бурхливий темперамент, який автор пояснює належністю до категорії "діти-спагеті", тому читачеві легко визначити національність спортсмена.

Доволі частотно репрезентовано у клубному журналі "Шахтар" матеріали стосовно українських спортсменів, що актуалізує для реципієнтів правило "вбивчих кілометрів" або географічного наближення матеріалів. Зокрема, автор публікації

"Тимошук: німецька якість" (№ 9, 2010) зауважує: "Медаль чемпіона Німеччини, пам'ятний знак володаря кубка тієї ж країни і кругляш фіналіста Ліги чемпіонів. Зовсім не погано для простого українського хлопця", акцентуючи в такий спосіб на досягненнях спортсмена, який спромігся підкорити Німеччину й світовий футбол.

Виокремимо також і замітку "Севастополь" (№ 9, 2010), автор якої зазначав: "Степаненко зіграв опорника. Таким чином, опинився не при справах на цей раз чеський захисник Томаш Хюбшман", наголошуючи, що центрбек-українець виграв конкуренцію у чеха, а отже українські спортсмени сильніші за чеських.

Проблеми етнопідприємності ідентифікації віддзеркалено в публікаціях щодо інтернаціональних зв'язків різних держав. Наприклад, у матеріалі "Українці про Англію. Англіїці про Україну" (№ 8, 2011) розглянуто особливості ментальності двох народів й акцентовано на їх дружніх стосунках, зокрема й у спорті. Окрім того, автори різноманітних інформаційних заміток наводять статистичні дані щодо національностей арбітрів змагань: у № 10 за 2011 р. розміщено інформацію, що матчі групової стадії ЛЧ за участю "Шахтаря" обслуговували 25 арбітрів із 14 країн (найчастіше німці — 5 разів, англійці та французи — по 4).

Висновки. У результаті проведеного дослідження авторка з'ясувала особливості трансформації парадигми спорту як засобу етнопідприємності ідентифікації на шпальтах спортивної клубної періодики (на прикладі журналу "Шахтар"). Контент-аналіз часопису за 2010—2012 рр. дав змогу визначити інформаційні вектори віддзеркалення спорту як засобу етнопідприємності ідентифікації, зокрема: 1) висвітлення фольклорних і традиційних елементів (національних танців і музики спортсменів різних країн); 2) висвітлення ритуалів та обрядів спортсменів різних країн; 3) висвітлення особливостей менталітету, цінностей, національної культури спортсменів різних країн.

Контент-аналіз часопису "Шахтар" засвідчив, що спорт слугує важливим інструментом етнопідприємності ідентифікації, увиразнюючи самобутність нації завдяки акцентуванню на її ментальності, характері, державній символіці, а також на культурних чи спортивних особливостях певної країни, якими є самі футболісти нарівні з іншими національними ознаками (стравами чи культурними домінантами, наприклад капоейрою, карнавалами та серіалами у Бразилії).

Серед найчастотніших матеріалів, у яких наявна інформація щодо національності, розміщених у журналі ФК "Шахтар" за досліджуваний період, найбільше публікацій присвячено бразильцям та українцям; приблизно з однаковою частотністю згадуються румуни, хорвати, чехи, італійці, англійці та поляки.

У результаті проведеного дослідження визначено особливості парадигми спорту як засобу етнопідприємності ідентифікації, а саме: репрезентація спорту як елементу культурної спадщини та мультикультуралізму (різні національності та їхні унікальні традиції, що віддзеркалюють історію та цінності певної країни); акцентування на національній гідності спортсменів (високі досягнення атлетів на внутрішній і міжнародній аренах є показником сили та гідності країни, спортсмени виступають у ролі амбасадорів своєї нації, є каталізаторами для налагодження та підтримання дружніх відносин між народами); репрезентація спорту як культурного діалогу між націями (спортивні змагання збирають разом представників різних країн у межах однієї чи кількох команд, допомагають транслювати автентичні культурні коди та створювати можливість для культурного обміну та взаєморозуміння).

Концепція спорту як засобу етнопідприємності ідентифікації є надзвичайно значущою, оскільки культивує в реципієнта патріотизм і почуття любові, єдності з батьківщиною та нацією. Реалізація цієї концепції є вкрай важливою через виконання нею евристичної, культуроформуальної та світоглядної функцій, що дає змогу ознайомлювати читачів із культурними символами та архетипами багатьох держав світу, ментальністю різних народів. Медіатизована концепція спорту як інструменту етнопідприємності ідентифікації має потужний вплив на сприйняття та розуміння національної ідентичності. Розроблення зазначеної парадигми допомагає краще зрозуміти роль спорту в сучасному світі, його вплив на соціокультурні й національні аспекти суспільства, а також суттєво посилити резонансність спортивних публікацій.

Перспективи подальших досліджень полягають у комплексному та різновекторному дослідженні соціокультурного аспекту, що передбачає виявлення модусів спорту, які українська спортивна преса висвітлювала в різні історичні періоди, їх таксономізацію й параметризацію, а також прогнозування шляхів корекції образів спорту в медіа.

Список бібліографічних посилань

1. Басараб В. Ю. Спорт як соціальний вектор розвитку суспільства. *International scientific journal*. 2015. № 4. С. 33—36.
2. Бацунов С. Спорт як соціокультурний феномен : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Запоріжжя, 2012. 20 с.
3. Газнюк Л., Семенова Ю. Спорт як соціально-філософський феномен. *Практична філософія*. 2007. № 4. С. 87—94.
4. Житарюк М. Великий спорт і мас-медіа : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 1997. 84 с.
5. Коновалова С. Спорт окремо від політики — це мрія, що не збудеться. URL: <https://vsim.ua/blogs/sport-okremo-vid-politiki--tse-mriya-scho-ne-zbudetsya.html> (дата звернення: 10.07.2023).
6. Павленко А. Футбольний імідж України: особливості формування та виявлення в сучасних вітчизняних ЗМІ : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.06. Київ, 2012. 16 с.
7. Хейзінга Й. Homo Ludens. Досвід визначення ігрового елемента культури / пер. з англ. О. Мокровольського. Київ : Основи, 1994. 250 с.
8. Хрящевська Л. М. Етнонаціональна політика в Україні в період незалежності. Миколаїв : Гельветика, 2016. 207 с.
9. Ahumada D. R. Deporte e identificación. URL: <https://www.efdeportes.com/efd119/deporte-e-identificacion.htm> (дата звернення: 02.08.2023).
10. González-Ramallal M. E. Prensa deportiva e identidad nacional España en el Mundial de fútbol de Sudáfrica 2010. *Política y sociedad*. 2014. № 2 (51). P. 337—366.
11. McLuhan M. *Understanding Media: The Extensions of Man*. N. Y. : McGraw Hill. 1964 p.

Yulia Sazonova,
PhD of Social Communications,
Associate Professor of the Department of Journalism, Publishing,
Polygraphy and Editing at the Institute of Philology
and Mass Communications of the Open International University
of Human Development "Ukraine"

Paradigm of sports as a means of ethnonational identification in sports club media

The article examines the mediated paradigm of sports as a means of ethno-national identification in the pages of Ukrainian sports club periodicals (on the example of the magazine of FC Shakhtar) through the application of synchronous, socio-cultural, and hermeneutic content analysis, reveals the interrelation between ethno-national identification, globalization, and glocalization through the prism of the sports environment. The transformation of the image of sports as a tool of ethno-national identification is outlined, and its typology in Ukrainian sports club media during the period of independence is parameterized. The general dominants of the representation of sport as an ethno-national identification in the sports mass media were identified and substantiated, the most representative materials of the conceptualization of sport as an ethno-national identification were analyzed on the example of the materials of the Shakhtar magazine from the 2010s as the most representative period in the history of FC Shakhtar sports club and its corporate press. The information vectors reflecting sports as ethno-national identification are determined: 1) coverage of folklore and traditional elements, in particular certain national dances, music of athletes of different countries; 2) coverage of rituals and rites of athletes of different countries; 3) coverage of the mentality, values, characteristics of the national culture of sportsmen of different countries. The leading features of the paradigm of sport as an ethno-national identification in the sports club press are outlined: 1) representation of sport as an element of cultural heritage; 2) emphasizing the national dignity of athletes through the prism of sports; 3) representation of sport as a cultural dialogue between nations. The significance of the concept of sports as a means of ethno-national identification in socio-cultural context is revealed, and its functional range is defined as an invariant for presenting the image of sports in mass media in various modifications to enhance the communication effects of the output on the recipient.

Keywords: *sport; paradigm; nation; ethno-national identification; athlete; material; magazine FC Shakhtar; sports club press*

References

1. Basarab V. Yu. (2015). Sport as a social vector of the development of society. *International scientific journal*, 4, pp. 33—36.
2. Bacunov S. M. (2012). *Sport as a socio-cultural phenomenon*. Extended abstract of candidate's thesis. Zaporizhzhia.
3. Gazniuk L. & Semenova Yu. (2007). Sport as a socio-philosophical phenomenon. *Praktychna filozofia*, 4, pp. 87—94.
4. Zhytarjuk M. Gh. (1997). *Great sports and mass media*. Lviv: Svit.

5. Konovalova S. (2021). *Sport separate from politics is a dream that will not come true*. Available at: <https://vsim.ua/blogs/sport-okremo-vid-politiki--tse-mriya-scho-ne-zbudetsya.html>.
6. Pavlenko A. V. (2012). *Football image of Ukraine: features of formation and detection in contemporary domestic media*. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv.
7. Huizinga Y. (1994). *Homo Ludens. The experience of defining the game element of culture*. Kyiv: Osnovy.
8. Khryashchevska L. M. (2016). *Ethno-national politics in Ukraine during the period of independence*. Mykolaiv: Helvetyka.
9. Ahumada D. R. (2008). *Deporte e identificación*. Available at: <https://www.efdeportes.com/efd119/deporte-e-identificacion.htm>.
10. González-Ramallal M. E. (2014). Prensa deportiva e identidad nacional España en el Mundial de fútbol de Sudáfrica 2010. *Política y sociedad*, 2 (51), pp. 337—366.
11. McLuhan M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. N. Y.: McGraw Hill.

Надійшла до редакції 3 серпня 2023 року

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

УДК 050.486+070.486]:355](477)"1991/..."(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.8(325).33-41

Лариса Дояр,

кандидатка історичних наук, доцентка,
завідувачка Державного архіву друку
Книжкової палати України,
e-mail: arkhiv@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Військова періодика незалежної України: віхи історії та сучасний стан

Пропоновану статтю підготовлено в контексті організації чергової з низки виставок, що віднедавна перетворилися на традиційний науково-просвітницький захід, який проводиться на базі Книжкової палати України. За браком в установі відділу з облаштування громадських виставок, а також відповідної площі та реманенту для демонстрацій своєрідним компенсатором цієї діяльності стало проведення ґрунтовних науково-дослідних розвідок. Готуючись до відзначення Дня захисників і захисниць України (1 жовтня), Дня Збройних сил України (6 грудня), авторка опрацювала наявну у фондах Державного архіву друку військову періодику часів незалежної України. Спираючись на принципи наукової методології (об'єктивність, всебічність, історизм), застосовуючи загальні (порівняння, узагальнення) і спеціальні (хронологічний, ретроспективний, метод контент-аналізу) методи дослідження, авторка провела історичний огляд процесу становлення й розвитку вітчизняної військової періодики та докладно зупинилася на сучасному стані цього сегмента пресових друкув України. На підставі проведеного дослідження здобуто статистичні дані, узгоджені за походженням (засновником друку), цільовим призначенням, видами й періодичністю видання друкованої продукції, та висновкові констатації, що ґрунтуються на ключових ознаках військової періодики доби незалежної України. Пріоритетне місце в українській пресі військового призначення належить науковим виданням, як-от: науково-теоретичні, науково-практичні, науково-виробничі журнали, більшість з яких є фаховими науковими часописами, що індексуються в кількох міжнародних наукових базах.

Ключові слова: військова преса; військова періодика незалежної України; наукові видання Міністерства оборони України; науковий вісник; збірник наукових праць

Постановка проблеми. У палітрі українських пресових друкув репрезентовано чимало видів і жанрів, але, в умовах перманентних бойових дій на теренах України, що точаться від 2014 р. й особливо загострилися з початком відкритої агресії РФ проти нашої держави, одне з найважливіших місць посідає військова періодика. Її дослідження є науково-актуальним і суспільно затребуваним завданням сучасних науковців.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема становлення та розвитку української військової

періодики, цілком очікувано, цікавить багатьох дослідників. Зокрема, історію військової преси в Україні ретельно вивчив С. Кость — у його розвідці проаналізовано періодичні видання українських січових стрільців, Організації українських націоналістів, Української повстанської армії, Української головної визвольної ради, українську військову пресу часів "холодної війни", наукові праці та меморати українського генералітету [1]. В аналогічному контексті, але в ширших хронологічних межах (початок ХХ ст. — сьогодні) порушену тематику дослідили

Г. Кривошея [2] і С. Сегеда [3]. У працях цих науковців є окремі розділи, присвячені військовій періодиці незалежної України. Розвиток преси військового призначення в умовах Антитерористичної операції на сході України та Операції об'єднаних сил дослідили Н. Підмогильна та А. Наурузов, розвідка яких вийшла 2019 р. [4].

Отже, порушена проблема має доволі широку історіографію. Водночас ця тематика, на наш погляд, потребує нових студій, адже всі попередні розвідки вийшли друком упродовж останнього десятиліття, себто в довоєнний час. Швидкоплинність подій, пов'язаних із розвитком вітчизняної преси, помножена на специфіку роботи Книжкової палати України в галузі фондування періодичних друкув, дають змогу розширити обрії зазначеної проблеми.

Мета статті полягає у вивченні військової періодици України, що формувалася за часів незалежності та є актуальною на поточний момент. Джерельною базою для написання статті слугували пресові видання з фондів Державного архіву друку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Від стародавніх часів наявністю та якістю війська визначався стан розвитку держави й етносів, що її населяли. А з урахуванням того факту, що більшу частину своєї історії людство воювало (кількість пережитих великих і малих воєн наближається до 15 тис.), за військом навечно закріпився статус головного державо-владного атрибута.

Не становить винятку й доба новітньої історії України (XX — початок XXI ст.). У визначальності військового чинника українці переконалися на зорі своєї державності, коли військова неспроможність Генерального секретаріату Української Центральної Ради призвела до поразки Національної революції 1917 р., а подальша цілковита залежність Гетьманату П. Скоропадського та Директорії УНР від іноземної (німецької, австро-угорської, польської) військової допомоги, помножена на прагматичне втручання в "українське питання" країн Антанти (переможців у Першій світовій війні), по суті, поховала тогочасні визвольні змагання українського народу, адже окупантська манера поведінки незваних "помічників", вочевидь, сприяла поширенню більшовизму серед багатомільйонного українського народу.

Усвідомлення Й. Сталіним впливовості військової тематики на момент утворення Організації Об'єднаних Націй сприяло створенню в Україні республіканського Міністерства оборони: у березні 1944 р. в УРСР з'явився власний Наркомат оборони, який під різними назвами (від 1946 р. —

Військове міністерство УРСР; від 1947 р. — Міністерство Збройних сил УРСР; від 1953 р. — Міністерство оборони УРСР) проіснував до 1978 р., коли був скасований останньою (четвертою) радянською Конституцією України, ухваленою 20 квітня 1978 р.

З огляду на такий тернистий шлях, ключовим питанням незалежної України стало формування власних Збройних сил і функціональних інституцій, що ними керують. Тож цілком зрозуміло, що датою утворення Міністерства оборони України став той історичний день (24 серпня 1991 р.), коли було проголошено Акт незалежності України. Після його підтримки на всеукраїнському референдумі (1 грудня 1991 р.) та одночасного обрання першого Президента України Л. Кравчука в новоствореній державі 6 грудня 1991 р. було згуртовано власні Збройні сили. Відтоді День ЗСУ став державним святом України.

Зазначена атрибутивність і виняткова впливовість війська на справи в державі не могла не позначитися на розвитку вітчизняної преси. Утворення Збройних сил України стимулювало швидкий розвиток журнальної періодици військового призначення. Нині, за нашими підрахунками, в Україні виходить 20 академічних наукових видань під егідою Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, різноманітних державних і громадських організацій, структур, що здійснюють військові дослідження ("Наука і оборона", "Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського", "Сучасні аспекти військової медицини", "Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби. Серія: Військові та технічні науки", "Військово-історичний альманах", "Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Військово-спеціальні науки", "Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил", "Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України", "Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка", "Військово-науковий вісник", "Український журнал військової медицини", "Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України", "Військово-технічний збірник", "Оборонний вісник", "Воєнно-історичний вісник", "Збірник наукових праць Військової академії" (Одеса), "Озброєння та військова техніка", "Повітряна міць України", "Науковий вісник Київського інституту НГУ"); 1 суспільно-політичний журнал ("Атлантична панорама",

засновник — Міністерство оборони України); 1 військовий, суспільно-політичний журнал-дайджест ("АрміяInform", засновник — інформаційне агентство АрміяInform); 1 підлітковий журнал ("Пластовий шлях", засновник — виховна громадська платформа "Пласт"); 2 газети ("Крила України", засновник — Міністерство оборони України; "Військовий кур'єр України", засновник — офіцер запасу О. Сурков), які так чи інакше віддзеркалюють проблеми військового будівництва в нашій державі.

Мусимо наголосити, що серед сучасних видань, на жаль, уже немає заснованих у перші роки незалежності. Зокрема, пішли в небуття газети "Народна армія" (1991—2018), "Флот України" (1992—2016), "Вартові неба" (1992—2004) (у фондах Книжкової палати України зазначену газету не знайдено. — Л. Д.), журнал "Військо України" (1992—2018), що були свідками сумних Масандрівських угод, укладених між Україною та Росією 3 вересня 1993 р. Того чорного в нашій історії дня очільник української делегації Л. Кравчук в обмін на борги за газ погодився віддати РФ українську частину Чорноморського флоту разом з усією належною інфраструктурою. Не витримавши такого приниження, подав у відставку перший міністр оборони незалежної України, генерал-полковник К. Морозов.

Загалом, народження військової періодики в Україні стало логічним продовженням і дієвим інструментом практичної реалізації Акту проголошення незалежності. Від самого початку в перейменованому форматі розпочала виходити правонаступниця "Ленінського прапору" газета "Народна армія". Видання мало давню легендарну історію: його заснування було пов'язано зі Сталінградською битвою, коли газета вийшла під назвою "Сталінградець", а згодом, 23 жовтня 1943 р., під назвою "Ленінський прапор" перетворилася на друкований орган поновленого Київського військового округу. Слід зауважити, що авторка мала нагоду ознайомитися з матеріалами "Ленінського прапору", коли опрацю-

увала сюжети Чорнобильської трагедії на сторінках видання "Журналіст України" за 1986—1991 рр. Зі здобуттям незалежності газета не тільки не припинила існування, а й занурилася у процеси розбудови української державності. Відповідно до рішення Верховної Ради України від 11 жовтня 1991 р. газета "Народна армія" стала центральним органом Міністерства оборони України. На її сторінках друкували актуальні думки, висвітлювали різноманітні реалістичні епізоди з життя ЗСУ, розкривали зусилля українських миротворців у світових зонах конфлікту. Варто нагадати, що 13 січня 1992 р. у присутності народного депутата Л. Лук'яненка редколегія газети прийняла присягу на вірність українському народові. За два десятиліття свого розвитку "Народна армія" постійно еволюціонізувала, віддзеркалюючи поточні події в державі, зокрема в умовах АТО 30 жовтня 2014 р. вийшла польова версія газети. Водночас, попри очевидну успішність та суспільну затребуваність, 27 грудня 2018 р. побачив світ останній номер "Народної армії", і відтоді газета припинила виходити відповідно до Закону України "Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації".

Аналогічна доля спіткала й журнал "Військо України", заснований з ініціативи пресекретаря командувача Національної гвардії України В. Коркодима на честь першої річниці незалежності. У 1992 р. було видано стартовий номер часопису, що став не тільки першим військовим журналом незалежної України, а й центральним друкованим органом Міністерства оборони України. Під зазначеною назвою виходив до 19 грудня 2018 р., тож за тривалий період існування заклав міцний фундамент у розвиток військової періодики України.

Мусимо наголосити, що обов'язкові примірники (ОП) всіх зазначених закритих видань, зокрема й передислоковані із Севастополя до Одеси 2014 р. газети "Флот України", регулярно надходили до Книжкової палати України, тож припинення їх виходу заподіяло не лише інтелектуальної, а й фондоутворювальної шкоди.

Після офіційного закриття редакцій журналісти, які співпрацювали з "Військом України", "Народною армією", "Флотом України" тощо, перейшли до інтернет-простору, поповнивши лави онлайн-медіа "АрміяInform". Починаючи від 2023 р. (і це, на наш погляд, надзвичайно позитивне зрушення в розвитку сучасної військової преси України), інформаційне агентство АрміяInform готує та видає однойменне друковане видання громадсько-політичного змісту, про що йтиметься далі.

Серед військових видань України найстарішим є українськомовний щоквартальний науково-теоретичний і науково-практичний часопис Національного університету оборони імені Івана Черняхівського "Наука і оборона". Журнал виходить від 1994 р. і порушує проблеми військового управління та забезпечення Збройних сил України, озброєння та військової техніки, національної та цивільної безпеки. З початком війни головний редактор журналу Б. Семон звернувся до читачів і дописувачів з палкою промовою щодо підтримки видання вчасною передплатою та надсиланням до друку змістовних публікацій [5].

Слід зауважити, що зазначені проблеми на той момент були актуальним для всієї військової періодики незалежної України.

У 1997 р. Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського започаткував випуск власного збірника наукових праць з однойменною назвою. Журнал виходить дотепер українською мовою тричі на рік. Станом на 2023 р. видано 77 томів збірника, лише поточного року редколегія підготувала до друку 17 наукових студій, що розкривають питання воєнної та інформаційної безпеки держави, міжнародної співпраці України у військовій сфері, оборонного планування та керівництва ЗСУ, будівництва, інформатизації й забезпечення діяльності військової галузі України.

Починаючи з 1997 р., щорічно виходить збірник наукових праць Української військової медичної академії "Сучасні аспекти військової медицини". Видання спрямовано на консолідацію медичних кадрів України, уміщує розвідки українською та російською мовами. Збірник складається з кількох розділів, а саме: питання військової хірургії та терапії, діагностика та нові методи лікування тощо.

Від 1998 р. у "Віснику Київського національного університету імені Тараса Шевченка" започатковано періодичну серію "Військово-спеціальні науки". До 2020 р. часопис виходив двічі

на рік, а починаючи з 2021 р., є щоквартальним виданням. З огляду на загальноакадемічний університетський статус КНУ у збірнику друкують статті з проблем підготовки військових психологів, педагогів, юристів тощо. Водночас із початком війни на його сторінках виходять публікації, що мають особливу практичну затребуваність. Так, у четвертому номері за 2022 р. уміщено статтю кандидата юридичних наук О. Гушина та секретаря Білоцерківської міської ради Д. Киришуна, присвячену правовим питанням утримання військовополонених [6]. У розвідці досліджено зміст правового режиму військового полону, визначеного Третьою Женевською конвенцією 1949 р. і Першим додатковим протоколом 1977 р., проаналізовано зобов'язання суб'єктів міжнародних відносин щодо реалізації норм і принципів міжнародного гуманітарного права (МГП), результати імплементаційних заходів України та РФ до початку повномасштабної агресії 2022 р. і після неї. Автори звернули увагу на оновлений коментар Міжнародного комітету Червоного Хреста 2020 р. до Третьої Женевської конвенції, актуальність його введення в національне законодавство. Окрім того, науковці зосередили увагу на основних принципах міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими.

Від 2000 р. Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Сагайдачного видає збірник наукових праць "Військово-науковий вісник". Часопис виходить українською та англійською мовами двічі на рік. Друковане видання є фаховим і містить студії з історії України, всесвітньої історії, історії локальних воєн та збройних конфліктів сучасності, історії озброєння й військової техніки. В умовах російсько-української війни на шпальтах 39-го номеру висвітлено такі теми: ідеологія російської агресії [7], військові хитрощі сторін конфлікту у боях 2022 р. на Миколаївщині та Сумщині [8], впровадження досвіду ЗСУ в міжнародних операціях із підтримання миру й безпеки [9], військова періодика Італії у висвітленні російсько-українського збройного конфлікту [10].

Слід зазначити, що проблеми російсько-української війни віддзеркалено й у матеріалах флагмана вітчизняної історичної науки — фахового науково-метричного журналу "Український історичний журнал". Для висвітлення цих питань у часопису створено окрему рубрику "Російсько-українська війна: сучасні та історичні контексти, компаративні ретроспекції". На шпальтах третього номера поточного року уміщено розлогу студію, присвячену обороні Києва взимку-навесні 2022 р. [11], а також свідчення селян Чернігівщини, які на той час перебували під ворожою окупацією [12].

Від 2000 р. в Україні видається "Український журнал військової медицини". Щоквартальне українськомовне видання науково-практичного спрямування готують науковці Української військової медичної академії. Упродовж 2000—2019 рр. часопис мав назву "Військова медицина України", наразі виходить мішаною (українсько-англійською) мовою.

Від 2000 р. виходить "Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби". Актуальні питання озброєння та військової техніки розглядаються в окремій серії зазначеного збірника "Військові та технічні науки". Журнал видається щоквартально українською мовою.

Починаючи з 2000 р., двічі на рік виходить часопис "Військово-історичний альманах", заснований Центральним музеєм Збройних Сил України. Журнал висвітлює питання військової історії України та видається українською мовою. На його сторінках друкуються статті щодо військової справи на теренах України; уміщуються розвідки, присвячені регулярній українській армії та флоту на різних етапах історичного розвитку; розглядаються питання військових організацій, символіки, озброєння, техніки, оборонних споруд; висвітлюється участь українців у світових війнах і збройних конфліктах. Альманах приділяє увагу проблемам вітчизняної військової геральдики, вексилології, емблематики, фалеристики тощо. Окремі публікації присвячено методології військової історії. Окрім того, у часопису публікують біографії військових діячів, мемуари, щоденники, епістолярій, архівні документи, а також бібліографічні покажчики й різноманітну інформацію щодо розвитку музеїв ЗСУ.

Двічі на рік, починаючи з 2003 р., виходить у світ українськомовний "Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України". Публікації 2023 р. присвячено вкрай актуальним проблемам бойового екіпірування військовослужбовців Нацгвардії України [13], розрахунку кількості спеціалістів для проведення гуманітарного розмінування небезпечних територій [14], витрат палива особовим складом у польових умовах [15] тощо.

З 2005 р. Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба видає фаховий науково-метричний часопис "Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил". Журнал виходить українською мовою, висвітлює нагальні проблеми Військово-повітряних сил ЗСУ.

У 2006 р. був заснований "Збірник наукових праць Військового інституту Київського націо-

нального університету імені Тараса Шевченка", що 2016 р. увійшов до переліку наукових фахових видань із технічних наук. Збірник є двомовним (українсько-англійський) і виходить щоквартально.

З 2009 р. у Харкові видається науково-технічний журнал "Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України". Загальне керівництво діяльністю видання здійснює командувач Повітряних сил Збройних сил України. Часопис виходить щоквартально українською мовою.

Від 2009 р. військова періодика незалежної України доповнилася "Військово-технічним збірником", що його видає Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Сагайдачного. Журнал також виходить двічі на рік, на його шпальтах порушують різноманітні проблеми розвитку військової техніки. Зокрема, у 28-му номері за 2023 р. опубліковано статтю, присвячену інженерно-штурманським розрахункам польотів БПЛА тактичних класів [16].

У 2010 р. вперше в історії української військової преси з'явився журнал-щомісячник. Його дотепер видає Центр воєнної політики та політики безпеки під незмінною назвою "Оборонний вісник". З початком російсько-української війни редколегія практикує об'єднані номери: у поточному році вийшли № 1—3, матеріали яких було, зокрема, присвячено питанню відновлення українського національного символу — літака "Мрія"; № 4—6, автори яких обговорювали параметри ізраїльської моделі повітряного захисту та наслідки техногенної катастрофи після підриву Каховської ГЕС.

Від 2011 р. в Україні видається "Воєнно-історичний вісник", що є збірником наукових праць Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. Часопис є щоквартальником і виходить українською мовою. На його сторінках друкуються наукові розвідки, присвячені історії різноманітних збройних формувань, що діяли на теренах України, як-от: Українські січові стрільці, Армія УНР, Армія ЗУНР (УГА), Червона армія, Радянська армія, ЗСУ.

У 2014 р. в інформаційному полі військової періодики України з'явився українсько- та англомовний щоквартальник Міністерства оборони України — науково-технічний журнал "Озброєння та військова техніка". Часопис заснований Центром науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних сил України. Видання індексується в кількох міжнародних наукових базах. Журнал призначено науковцям, які проводять дослідження в галузі озброєння та військової техніки.

Починаючи з 2014 р., в Одесі видається часопис місцевої військової академії — "Збірник

наукових праць Військової академії". Видання є багатомовним і виходить двічі на рік.

У 2021 р. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського започаткував журнал "Повітряна міць України". Часопис виходить двічі на рік мішаною (українською та англійською) мовою та присвячений проблемам розвитку вітчизняної авіації, протиповітряного захисту, взаємодії Повітряних сил України з іншими родами військ тощо. У першому томі 4-го номера журналу за 2023 р. проаналізовано перспективи вдосконалення системи протиповітряної оборони для протидії оперативно-тактичним ракетам [17].

Від грудня 2022 р. Київський інститут Національної гвардії України видає наукове фахове періодичне видання "Науковий вісник Київського інституту НГУ". Журнал виходить українською, англійською, польською, румунською, французькою, німецькою мовами з періодичністю один раз на півріччя. Як зазначає редколегія, проблематика видання охоплює актуальні питання безпеки та оборони України, упровадження новітніх технологій, нормативно-правового забезпечення діяльності секторів вітчизняної безпеки і оборони. Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України є рецензованим виданням, що підтримує політику відкритого доступу до наукових публікацій. Електронні копії видання зберігаються в базі даних "Наукова періодика України" Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Сьогодні часопис є найновішим у досліджуваному авторкою сегменті пресових видань незалежної України.

Окрім військових видань, що є друкованими органами міністерств та відомств, від 2009 р. в Україні виходить львівський мілітарний альманах "Цитаделя", заснований благодійним фондом "Філософський проект". Виданням часопису опікуються науковці, які працюють у науково-дослідних інститутах Національної академії наук України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, а також закордонні вчені з Арізонського університету (США), Українського вільного університету в Мюнхені (ФРН). Військово-історичне видання "Цитаделя" висвітлює важливі події мілітарної та політичної історії, що відчутно вплинули на розвиток технологій і військової справи в нашій державі

У незалежній Україні також були поширені часописи інших видів і цільових призначень. Так, днем народження громадсько-політичного, наукового та літературного журналу "Морська держава" є 14 квітня 2003 р., коли побачив світ перший номер накладом у 2,5 тис. примірників. Репрезентуючи велику кількість рубрик, до 2014 р. часопис

розкривав різноманітні проблеми сучасного життя України та світу. До ознайомлення читачам пропонували матеріали, присвячені питанням державотворення, історії військової техніки та озброєння, міжнародного тероризму, світових військових конфліктів тощо. Автори публікацій здійснювали захопливі екскурси в минуле, обговорювали проблеми духовності та патріотичного виховання. На жаль, ОП журналу, що виходив у Севастополі, до Книжкової палати України вже не надходить. Останні п'ять номерів за 2013 р. зберігаються в журнальному фонді Державного архіву друку.

Підпорядкований Міністерству оборони України журнал "Атлантична панорама", заснований 2005 р., виходить шість разів на рік. Видавці зазначають, що матеріали часопису висвітлюють питання перспективи вступу України в ЄС і НАТО, аналізують актуальні питання складних інтеграційних процесів. До Книжкової палати України обов'язковий примірник цього часопису ніколи не надходив, водночас видання має передплатний індекс і його можна отримати через підприємство "Укрпошта". Слід зазначити, що видання засновано завдяки зусиллям редколегії газети "Вартові неба", яка свого часу започаткувала двомовний (українською та англійською) додаток "Панорама+". Отже, мусимо констатувати, друкований орган Міністерства оборони України, якому незабаром виповниться 20 років і який позначений власними сторінками історії, дотепер перебуває поза межами обов'язкової державної реєстрації й зберігання.

На цьому прикрому тлі відвертого порушення законодавчих приписів щодо надсилання обов'язкового примірника будь-якої друкованої продукції на довічне зберігання у Книжковій палаті України позитивно виглядає суспільно-політичний журнал-дайджест "АрміяInform". Начальник інформаційного агентства АрміяInform полковник Г. Карпюк в інтерв'ю газеті "День" (матеріал журналістки М. Стуканової розміщено на сайті агентства. — *Л. Д.*] наголошував, що утворення очолюваної ним медійної платформи стало засобом боротьби у протистоянні руйнівному процесові роздержавлення медіа. Останній, по суті, поглинув першу військову пресу незалежної України. За таких складних обставин інтернет-медіа "АрміяInform" виконало функцію містка між знищеними й новоствореними друкованими виданнями. Журнал насамперед було зорієнтовано на внутрішню комунікацію з військовими, але з часом стало зрозуміло, що потреби суспільства в умовах війни передбачають значно ширший фокус потенційного читача: окрім військових, це й цивільні, й волонтери, й громадські організації, й сім'ї

учасників бойових дій. Інакше кажучи, поява нового часопису стала логічним завершенням історії першого військового пресового видання незалежної України. Слід зазначити, що утворення суспільно-політичного журналу "АрміяInform" підвело ризику в розв'язанні проблеми дефіциту військових журналістів в українській армії. Як стверджує Г. Карпюк, війна надала поштовх для розвитку та якісного стрибка вгору вітчизняної військової журналістики.

Серед військово-патріотичних журналів, націлених на підлітків і молодь варто виокремити часопис "Пластовий шлях". Видання має давню історію та пов'язане зі скаутським рухом початку ХХ ст. Під назвою "Пластовий шлях" журнал виходить від 1966 р. У роки існування СРСР редакцію було розташовано в Мюнхені. Зі здобуттям незалежності часопис зажив новим життям і як регулярне періодичне видання був зареєстрований 1996 р. "Пластовий шлях" виконує інформаційно-виховну функцію та готує із сучасної української молоді справжніх патріотів, загартованих захисників Батьківщини.

Зауважимо, що в загальній військовій періодики України, принаймні на сучасному етапі, помітно домінує продукція журнального формату. Щодо газетної преси, то поряд з уже закритими виданнями, про які йшлося вище, наразі виходять лише дві газети — "Крила України" та "Військовий кур'єр України".

Газета "Крила України" видається від 27 серпня 1999 р. і висвітлює різноманітні аспекти діяльності Повітряних сил Збройних сил України, зокрема проблеми розвитку військової авіації, засобів протиповітряної оборони тощо. Примірники газети надходять до Книжкової палати України й зберігаються в газетному фонді Державного архіву друку.

Щотижнева газета "Військовий кур'єр України" розпочала виходити 28 листопада 2016 р. Як повідомляли в інтернеті її видавці, друківані

примірники цього паперового медіа розповсюджували в зоні Антитерористичної операції на Донбасі, а публікації жваво обговорювали в соціальних мережах. Завдяки активній позиції редколегії видання набуло популярності, адже його читали і в кулуарах Верховної Ради України, і в опорних пунктах прифронтової зони. Водночас до полиць Книжкової палати України ОП видання жодного разу не надходив, що, безумовно, прикро, адже саме довічне зберігання допомагає будь-якій видавничій продукції увійти в історію вітчизняного друкувництва.

Висновки. Підсумовуючи викладене, варто наголосити, що військова періодика незалежної України пройшла складний період становлення й розвитку. Початок 1990-х рр. позначено розповсюдженням видань, що були правонаступниками радянських пресових друків та мали власну історію й традиції. За роки незалежності вони зазнали відчутних трансформацій та створили підґрунтя для формування сучасної військової періодики. Унаслідок ухвалення Закону України "Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації" (2018) кількість пресових друків (передусім газет) помітно скоротилася. Роль замісної терапії почали виконувати інтернет-медіа, однак і вони останнім часом відчували потребу друкованої фіксації результатів своєї роботи. Саме на цьому тлі у 2023 р. розпочав виходити друкований журнал-дайджест, підготовлений інформаційним агентством АрміяInform. З огляду на засилля електронної періодики, цю подію, безумовно, варто оцінювати в позитивному ключі.

Сучасний стан військової періодики України позначено тотальним домінуванням наукового сегмента над іншими видами друкованої преси. Проте таку диспропорцію спостерігаємо і в інших галузях, тож не можемо розглядати як специфічну ознаку досліджуваного предмета.

Список бібліографічних посилань

1. Кость С. А. Історія української військової преси : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 340 с.
2. Кривошея Г. П. Українська військова преса: у пошуках витоків. *Електронна бібліотека Інституту журналістики*. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1183>.
3. Сегеда С. П. Створення та розвиток української військової преси (XX — початок XXI ст.). [Наук. конс. В. М. Телелім. Міністерство оборони України, Національний університет оборони України]. Рівне : Овід, 2012. 504 с.
4. Підмогильна Н. В., Наурузов А. Р. Українська військова преса: відповідність часу. *Communications and Communicative Technologies*. 2019. Вип. 19. С. 62—69.
5. Семон Б. Редакційне звернення. *Наука і оборона*. 2022. № 1. С. 3.
6. Гущин О., Киришун Д. Правовий режим військовополонених в російсько-українському конфлікті. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія "Військово-спеціальні науки"*. 2022. № 4 (52). С. 43—49.
7. Виздрик В. С., Мельник О. М. Ідеологія — інформаційна складова російської агресії. *Військово-науковий вісник*. 2023. № 39. С. 53—64.

8. Задунайський В. В. Військові хитрощі українських та російських військ у перших боях 2022 р. на Миколаївщині та Сумщині. *Військово-науковий вісник*. 2023. № 39. С. 65—77.
9. Пащук Ю. М. Організаційне вивчення і впровадження досвіду Збройних сил України у міжнародних операціях із підтримання миру та безпеки. *Військово-науковий вісник*. 2023. № 39. С. 78—89.
10. Харук А. І., Скорич Л. В. Військова періодика Італії про російську агресію проти України. *Військово-науковий вісник*. 2023. № 39. С. 90—101.
11. Коваль М., Шипанський П., Кидонь В., Грицюк В. Стратегічний характер Київської оборонної операції (24 лютого — 2 квітня 2022 р.). *Український історичний журнал*. 2023. № 3. С. 5—29.
12. Воробей О. "Запам'ятай: ні росіяни, ні білоруси — нурукопозатні". Свідчення про окупацію с. Юр'ївка на Чернігівщині. *Український історичний журнал*. 2023. № 3. С. 30—47.
13. Альбоцій О., Суконько С., Павленко С. Задача розподілу предметів речового майна та продовольчого забезпечення в елементах комплексу бойового екіпірування військовослужбовця Національної гвардії України. *Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України*. 2023. № 41. Т. 1. С. 5—13.
14. Іванець М., Горелишев С., Артикула А. Методика розрахунку необхідної кількості спеціалістів для проведення гуманітарного розмінування небезпечних територій України. *Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України*. 2023. № 41. Т. 1. С. 20—28.
15. Дерев'янюк М., Гетьман П., Мудрик В. Обґрунтування методики проведення розрахунків витрат палива для забезпечення комунально-побутових потреб особового складу в польових умовах. *Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України*. 2023. № 41. Т. 1. С. 14—19.
16. Мирончук Ю., Оверчук С., Ткач А. Інженерно-штурманський розрахунок польотів безпілотних літальних апаратів тактичних класів. *Військово-технічний збірник*. 2023. № 28. С. 42—53.
17. Шкурат Б., Глоба О., Резнік Д., Левченко М., Мельниченко В. Перспективи удосконалення системи протиповітряної оборони для протидії оперативно-тактичним ракетам. *Повітряна міць України*. 2023. № 4. Т. 1. С. 18—26.

Larysa Doiar,

PhD of Historical Sciences, Associate Professor,

Head of the State Printing Archive of the Book Chamber of Ukraine

Military periodicals of independent Ukraine: milestones of history and current state

The presented article was prepared in the framework of the organization of the regular exhibition, which has recently turned into a traditional scientific and educational event, which is held on the basis of the Book Chamber of Ukraine. In the absence of a public exhibition department in the institution, a lack of exhibition space and inventory for the demonstration of such studios, a kind of compensator in this activity was the conduct of thorough scientific research. In preparation for the celebration of the Day of Defenders of Ukraine (October 1) and the Day of the Armed Forces of Ukraine (December 6), the author processed the military periodicals of the times of independent Ukraine available in the funds of the State Printing Archive. Relying on the principles of scientific methodology (objectivity, comprehensiveness, historicism), applying general (comparison, generalization) and special (chronological, retrospective, method of content analysis) research methods, the author conducted a historical review of the process of formation and development of domestic military periodicals and detailed focused on the current state of this segment of press printing in Ukraine. On the basis of the conducted research, statistical data were obtained, agreed upon by origin (the founder of printing), purpose, types and frequency of publication of printed products, and conclusive statements based on the key features of military periodicals of the era of independent Ukraine. The priority place in the Ukrainian military press belongs to scientific publications, such as: scientific-theoretical, scientific-practical, scientific-production journals, the vast majority of which are specialized scientific journals indexed in several international scientific databases.

Keywords: *military press; military periodicals of independent Ukraine; scientific publications of the Ministry of Defense of Ukraine; scientific bulletin; collection of scientific works*

References

1. Kost' S. A. (2016). *Istoriya ukrayinskoyi vijskovoyi presi : navchalnij posibnik*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka.
2. Krivosheya G. P. (2023). Ukrayinska vijskova presa: u poshukah vitokiv. *Elektronna biblioteka Institutu zhurnalistiki*. Available at: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1183>.
3. Segeda S. P. (2012). *Stvorennya ta rozvitok ukrayinskoyi vijskovoyi presi (XX — pochatok XXI st.)*. [Nauk. kons. V. M. Telelim. Ministerstvo oboroni Ukrayini, Nacionalnij universitet oboroni Ukrayini]. Rivne: Ovid.
4. Pidmogilna N. V. & Nauruzov A. R. (2019). Ukrayinska vijskova presa: vidpovidnist chasu. *Communications and Communicative Technologies*, 19, pp. 62—69.
5. Semon B. (2022). Redakcyjne zvernennya. *Nauka i oborona*, 1, p. 3.
6. Gushin O. & Kirishun D. (2022). Pravovij rezhim vijskovopolonenih v rosijsko-ukrayinskomu konfliktі. *Visnik Kiyivskogo nacionalnogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya "Vijskovo-specialni nauki"*, 4 (52), pp. 43—49.
7. Vizdrik V. S. & Melnik O. M. (2023). Ideologiya — informacijna skladova rosijskoyi agresiyi. *Vijskovo-naukovij visnik*, 39, pp. 53—64.
8. Zadunajskij V. V. (2023). Vijskovi hitroshi ukrayinskih ta rosijskih vijsk u pershih boyah 2022 r. na Mikolajivshini ta Sumshini. *Vijskovo-naukovij visnik*, 39, pp. 65—77.

9. Pashuk Yu. M. (2023). Organizacijne vivchennya i vprovadzheniya dosvidu zbrojnih sil Ukrayini u mizhnarodnih operacijah iz pidtrimannya miru ta bezpeki. *Vijskovo-naukovij visnik*, 39, pp. 78—89.
10. Haruk A. I. & Skorich L. V. (2023). Vijskova periodika Italiyi pro rosijsku agresiyu proti Ukrayini. *Vijskovo-naukovij visnik*, 39, pp. 90—101.
11. Koval M., Shipanskij P., Kidon V. & Grycyuk V. (2023). Strategichnij karakter Kiyivskoyi oboronnoyi operaciji (24 lyutogo — 2 kvitnya 2022 r.). *Ukrayinskij istorichnij zhurnal*, 3, pp. 5—29.
12. Vorobyey O. (2023). "Zapam'yataj: ni rosiyani, ni bilorusi — nerukopozhatni". Svidchennya pro okupaciyu s. Yur'yivka na Chernigivshini. *Ukrayinskij istorichnij zhurnal*, 3, pp. 30—47.
13. Alboshij O., Sukonko S. & Pavlenko S. (2023). Zadacha rozpodilu predmetiv rechovogo majna ta prodovolchogo zabezpechennya v elementah kompleksu bojovogo ekipiruvannya vijskovosluzhbovcya Nacionalnoyi gvardiyi Ukrayini. *Zbirnik naukovih prac Nacionalnoyi akademiyi Nacionalnoyi gvardiyi Ukrayini*, 41 (1), pp. 5—13.
14. Ivanec M., Goryelishev S. & Artikula A. (2023). Metodika rozrahunku neobhidnoyi kilkosti specialistiv dlya provedennya gumanitarnogo rozminuvannya nebezpechnih teritorij Ukrayini. *Zbirnik naukovih prac Nacionalnoyi akademiyi Nacionalnoyi gvardiyi Ukrayini*, 41 (1), pp. 20—28.
15. Derevyanko M., Getman P. & Mudrik V. (2023). Obgruntuvannya metodiki provedennya rozrahunkiv vitrat paliva dlya zabezpechennya komunalno-pobutovih potreb osobovogo skladu v polovih umovah. *Zbirnik naukovih prac Nacionalnoyi akademiyi Nacionalnoyi gvardiyi Ukrayini*, 41 (1), pp. 14—19.
16. Mironchuk Yu., Overchuk S. & Tkach A. (2023). Inzhenerno-shturmanskij rozrahunok polotiv bezpilotnih litalnih aparativ taktichnih klasiv. *Vijskovo-tehnicnij zbirnik*, 28, pp. 42—53.
17. Shkurat B., Globa O., Ryznyk D., Levchenko M. & Melnichenko V. (2023). Perspektivi udoskonalennya sistemi protipovitryanoyi oboroni dlya protidiyi operativno-taktichnim raketam. *Povitryana mic Ukrayini*, 4 (1), pp. 18—26.

Надійшла до редакції 17 липня 2023 року

ЗА РУБЕЖЕМ

УДК 028.01/02:004.77](510)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.8(325).41-46

Ван Шуайтянь,

аспірант кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи
Харківської державної академії культури,

e-mail: shuaitian818@163.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3141-0067>

Цифровізація читання як стимул інноваційної діяльності в галузі книгорозповсюдження у КНР

Розглянуто питання цифровізації читання як стимулу інноваційної діяльності в галузі книгорозповсюдження в інформаційному просторі КНР. Наведено дані, що свідчать про невідповідне зростання рівня цифрового читання у країні. Зазначено, що читання в електронному середовищі є предметом дослідження найрізноманітніших наук: педагогіки, психології, інформатики, маркетингу, менеджменту. Водночас зроблено висновок, що цілісне інтегративне знання щодо цього феномену можна здобути в науках інформаційно-комунікаційного циклу (бібліотекознавстві, книгознавстві). Узагальнено основні чинники (соціальні, економічні, технологічні, психологічні, ергономічні), що впливають на поширення цифрового читання.

З'ясовано, що найбільшу популярність у КНР має читання з мобільних пристроїв. Розглянуто тенденції розвитку ринку електронних книг. Проаналізовано основні напрями інновацій у сфері апаратних пристроїв для читання (електронних книг), мобільних застосунків, що забезпечують доступ до електронного контенту, платформ цифрового контенту (електронних бібліотек). Інновації стосуються забезпечення зручності доступу до цифрового контенту для користувачів і легкості в управлінні його споживанням для дистриб'юторів на базі застосування сучасних інформаційних технологій: штучного інтелекту, хмарних технологій і технологій великих даних.

Підсумовано, що подальший розвиток цифрового читання є потужним драйвером інновацій у галузі книгорозповсюдження КНР, які охоплюють удосконалення апаратних пристроїв доступу до цифрового контенту, мобільних застосунків і платформ дистрибуції завдяки можливостям мережесевих технологій.

Ключові слова: цифрове читання; книгорозповсюдження у КНР; інновації в галузі книгорозповсюдження; електронна книга; мобільні додатки для читання; електронна бібліотека; інформаційно-комунікаційні технології

Постановка проблеми. Цифровізація читання впродовж останніх десятиріч стала однією з головних тенденцій розвитку книжкової сфери у світі. Не винятком є й Китай, в якому невідповідно зростає частка читачів електронного контенту. Збільшення кількості споживачів електронних

видань створює підґрунтя для вдосконалення екосистеми ринку цифрового читання, стає стимулом подальших інновацій у галузі книгорозповсюдження, яка відповідає за доведення книжкової продукції до кінцевого споживача та забезпечення його потреб у читанні.

Аналіз досліджень і публікацій. Читання в електронному середовищі становить предмет дослідження найрізноманітніших наук: педагогіки, психології, інформатики, маркетингу, менеджменту. Стратегії читання електронних книг в академічній спільноті Китаю досліджували N. Song, J. Liu, X. Wang, Q. Duan, M. Weng [10]. Вивченню чинників, що впливають на наміри читачів продовжити читання електронних книг, присвячено дослідження L. Hehai, Sh. Mingming, L. Xiaohong, L. Zhao [5]. Питання використання цифрових технологій у книжковій торгівлі КНР розглянуто у статті L. Ting і M. Hua [4]. Маркетингові стратегії продажу електронних книг в Китаї досліджував N. Ostapenko [8]. Водночас вважаємо, що цілісне інтегративне знання щодо цього феномену можна здобути в науках інформаційно-комунікаційного циклу (бібліотекознавство, книгознавство).

Мета статті — розглянути питання цифровізації читання як стимулу інноваційної діяльності в галузі книгорозповсюдження в інформаційному просторі КНР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фахівці констатують, що "прорив" у галузі цифрових публікацій у КНР розпочався 2013 р. і був пов'язаний із появою на ринку платформ цифрового контенту, що надавали доступ до якісних електронних видань. Провідними серед них були Amazon, Palm Reading, Duokan Reading і Douban Reading. Цьому процесові сприяло й зростання популярності смартфонів серед населення країни, а також виведення на ринок спеціальних апаратних форм доступу до цифрового контенту — електронних книг. У подальше десятиріччя рівень цифрового читання невинно зростає.

Наприкінці квітня 2023 р. на Другій національній конференції з читання Китайська академія друку та публікацій оприлюднила результати 20-го Національного опитування з читання, що проводиться від 1999 р. Серед основних тенденцій, характерних для читацької аудиторії КНР, було виділено зростання сегмента цифрових методів читання (онлайн-читання, мобільне читання, читання електронних книг, читання з планшета тощо). У 2022 р. цей показник становив 80,1% (79,6% у 2021 р.). Для порівняння: у 2022 р.

показники читання видань у традиційному форматі розподілилися так: книги — 59,4%, газети — 23,2%, інші періодичні видання — 17,4%.

Подальший аналіз динаміки використання носіїв, що підтримують цифрове читання, виявив тенденцію до збільшення рівня читання з мобільних телефонів з одночасним зменшенням показників онлайн-читання та читання електронних книг. Так, 77,8% дорослих громадян читали з мобільних телефонів (77,4% у 2021 р.); 71,5% дорослих громадян читали онлайн (71,6% у 2021 р.); 26,8% дорослих громадян читали електронні книги (27,3% у 2021 р.) [17].

Технологізація читання китайського споживача стає основним драйвером цифрових трансформацій у галузі книгорозповсюдження.

Аналіз статистичних даних свідчить про стрімке зростання обсягів реалізації онлайн-книгарень у порівнянні з традиційною книжковою торгівлею. У 2021 р. продаж видань у фізичних крамницях по всій країні становив 243,592 млрд юанів, збільшившись у річному обчисленні на 15,42%, а продаж літератури в інтернет-книгарнях — 216,246 млрд юанів, збільшившись на 19,4% до попереднього року. Розрив між цими двома показниками скоротився й відповідно становив 53% у фізичних магазинах і 47% у мережних. Слід зазначити, що від 2012 р. обсяги продажу видань онлайн-книгарень зростали з року в рік. До першої п'ятірки інтернет-крамниць входять China Post Group Co., Ltd.; Sichuan Wenxuan Online E-Commerce Co., Ltd.; Beijing Jingdong Century Information Technology Co., Ltd.; Foreign Language Teaching and Research Press. Co., Ltd.; Dangdang.com Information Technology (Tianjin) Co., Ltd. Активним гравцем на ринку онлайн-торгівлі є найстаріша мережа магазинів "Сінхуа", зокрема 2021 р. у всіх провінціях, автономних районах і муніципалітетах ці книгарні реалізували онлайн-видань на суму 2,96 млрд юанів [15; 16].

Суттєвими чинниками, що вплинули на поширення цифрового читання, фахівці визнають підвищення якості життя та пандемію COVID-19 [6]. Слід наголосити, що від 1978 р. — початку реформ Д. Сяопіна — рівень життя в Китаї поступово підвищується. Оскільки нині громадяни мають вищий дохід і вищий рівень освіти, то виробляють звичку читати систематично, підтримуючи розвиток китайського ринку цифрового читання. З удосконаленням технологій користувачі потребують нового досвіду читання, тому саме електронні видання стали популярними серед китайської аудиторії. В умовах COVID-19 у КНР було створено різноманітні

безоплатні ресурси для читання цифрового контенту [1; 2]. Окрім того, громадяни мають більше вільного часу завдяки зростанню економіки home office [13]. Згідно зі звітом New Times Securities, упродовж пандемії понад 70% респондентів витрачали на читання більше часу, ніж у доковідний період. Під час Китайського Нового року-2020 середня щоденна кількість незалежних пристроїв, з яких виконували вхід до мобільних застосунків для читання, сягала 133 млн, що на 6,67% більше, ніж попереднього року. Водночас під час пандемії користувачі стали послідовнішими в читацькій поведінці: 80% респондентів, які читали електронні тексти менше ніж рік, стверджували, що віддаватимуть перевагу цьому формату в майбутньому [6].

Підґрунтям активізації цифрового читання у технологічному аспекті стало підвищення рівня проникнення інтернету й зростання кількості його користувачів. Згідно з 49-м китайським статистичним звітом щодо розвитку інтернету, підготовленим CNNIC, станом на грудень 2021 р. кількість користувачів мережі у КНР перевищила 1 млрд, що на 42,96 млн більше у порівнянні з груднем 2020 р., а рівень проникнення інтернету досяг 73%, продемонструвавши зростання на 2,6% у річному обчисленні [11].

Поширення й доступність інтернету та смартфонів дають змогу читати у будь-який час і в будь-якому місці. Розвиток відповідного апаратного обладнання спонукає до формування звички саме цифрового читання, оскільки цей формат зручніший. Станом на червень 2022 р. у Китаї зареєстровано 1,051 млрд користувачів інтернет-мережі, що на 19,19 млн більше, ніж у грудні 2021 р., а проникнення інтернету досягло 74,4%, що на 1,4 відсоткового пункту більше, ніж у грудні 2021 р. Частка користувачів мережі в Китаї, які мають доступ до інтернету через мобільні телефони, становила 99,6% і була майже такою самою, як у грудні 2021 р. Водночас спостерігається нерівномірність рівня доступу до інтернету серед міських і сільських користувачів. Якщо поміж міських мешканців він становив 72,1% загальної кількості населення країни, то в сільській місцевості — 27,9% [12]. Очевидно, що рівень проникнення інтернету в КНР демонструє позитивну динаміку та сприяє поширенню цифрового читання. Однак можемо констатувати тенденцію до цифрової нерівності в доступі до всесвітньої мережі поміж користувачів сільської місцевості.

Не менш важливим технологічним чинником, який сприяє поширенню цифрового читання, є

спрощений алгоритм цифрових платежів, що стимулює громадян Китаю купувати електронні видання. Такі платформи, як Alipay та WeChat Pay, роблять онлайн-платежі дедалі доступнішими та ефективнішими. Станом на червень 2022 р. кількість користувачів у КНР, які здійснюють розрахунки в інтернеті, досягла 904 млн осіб, що на 810 тис. більше, ніж у грудні 2021 р. Показник охоплення споживачів, які обирають віртуальні платежі, становив 86% до загальної кількості інтернет-користувачів у країні [11; 12]. Нові способи оплати на кшталт замовлення в один клік на Kindle та біометричної оплати Apple Pay значно спростили процедуру розрахунків для клієнтів. Отже, вдосконалення технологій оплати також сприяє поширенню цифрового читання.

Окрім того, властивості електронних видань є привабливими для китайських споживачів. По-перше, ціна набагато нижча за друковану книжкову продукцію. Користувачі стверджують, що оскільки електронні видання коштують уполовину дешевше за паперові версії, вони готові читати більше. По-друге, електронні тексти можна сприймати з допомогою портативних пристроїв (мобільні телефони, планшети, електронні книги), що дає змогу читати без географічно-часових обмежень і робить цифрове читання ефективнішим у порівнянні з традиційним. По-третє, електронні видання мають переваги в пошуку інформації. Наприклад, застосунок "Ханфень" (涵芬), запущений 2020 р. The Commercial Press, надає учням доступ до інтелектуальних універсальних словникових статей і навчальних матеріалів на базі 27 престижних та авторитетних словників, як-от "Словник Сінхуа". Крім того, з допомогою цієї програми користувачі можуть читати відомі двомовні цифрові видання та відвідувати онлайн-курси найкращих педагогів [6].

Отже, на розвиток цифрового читання впливає низка соціальних, економічних, технологічних, психологічних та ергономічних чинників.

Слід враховувати, що цифрове читання є частиною складної та диверсифікованої екосистеми книжкової комунікації в електронному середовищі, яке пов'язане з комплексом процесів, починаючи від створення контенту й закінчуючи його споживанням. На рішення користувача обрати саме цифрову модель читання впливає:

- якість контенту;
- зручний інтерфейс для сприйняття текстів;
- зручні сервіси доступу до асортименту

цифрових видань.

Інновації у сфері книгорозповсюдження охоплюють процеси вдосконалення електронних видань, мобільних додатків, апаратних засобів доступу до електронних книг і платформ цифрового контенту (електронних бібліотек). Саме на цих питаннях зосереджують увагу китайські дослідники.

Завдяки сучасним технологічним рішенням упродовж останніх років рівень використання електронних книг наближається до друкованих аналогів, демонструючи позитивну динаміку, хоча й суттєво відстає від рівня використання мобільних телефонів. Споживачі, які віддають перевагу цифровому контентові, схильні до поглибленого засвоєння матеріалу та мають високу послідовність і лояльність до читання саме в такому форматі, що сприяє його розвитку й просуванню.

До 2016 р. єдиним головним гравцем на ринку електронних книг у КНР був Kindle, але поступово його частка стала скорочуватися, оскільки з'явилися конкурентоспроможні національні бренди. У 2022 р. компанія Amazon повідомила про припинення бізнесу у країні [9].

Нині провідними компаніями, що створюють конкурентні продукти з потужними функціями, є iFlytek (科大讯飞), iReader (掌阅), BOOX (文石阅读). Важливо, що китайські бренди електронних книг здатні розробляти гаджети, які відповідають місцевим навичкам читання. У 2022 р. технологічний гігант Huawei оголосив про випуск першого у своїй історії електронного рідера MatePad Paper, що є продуктивним пристроєм і працює подібно до планшета Android з екраном E-Ink. MatePad Paper сумісний зі стилусом M-Pencil від Huawei, тому його можна використовувати для створення нотаток на додаток до простого читання, наприклад, reMarkable 2 або Onyx Boox Note Air 2; також він має вбудований мікрофон для запису голосу. Продукт забезпечений власним магазином Huawei Books, що пропонує доступ до 2 млн книг. Також він сумісний із PDF-файлами й іншими стандартними форматами електронних книг. MatePad Paper має датчик відбитків пальців, вмонтований у кнопку живлення, порт USB-C для заряджання пристрою та передавання даних, 4 ГБ ОЗУ, 64 ГБ вбудованої пам'яті та підсвічування з 32 рівнями яскравості, батарея може працювати чотири тижні в режимі очікування [3].

Основним напрямом інновацій у сфері електронних книг є посилення ергономічності, поєднання переваг традиційних видань із новими інформаційно-комунікаційними технологіями.

Найбільшу популярність у КНР, як свідчить статистика, має читання електронних видань з допомогою мобільних застосунків. За даними Statista, провідним гравцем на китайському ринку мобільних застосунків для читання є iReader, що обслуговує 87,5 млн активних користувачів на місяць (MAU). QQ Book і Migu Reading посіли друге та третє місця з 58,7 млн і 17,9 млн активних користувачів на місяць відповідно [7].

Китайські мобільні програми для читання мають різні бізнес-моделі. Наприклад, iReader використовує передплату на епізодичну модель, що дає читачам змогу отримувати доступ до контенту після внесення певної суми (доступ або до всієї книги, або до окремих розділів). Натомість WeRead використовує необмежену передплату, тобто поки читачі вносять фіксовану щомісячну плату, можуть скористатися необмеженим доступом до електронних книг.

Цифрове читання відкриває великі перспективи для персоналізованого сервісу, оскільки надає можливість спостерігати й фіксувати читачку поведінку в режимі реального часу завдяки використанню хмарних технологій, технологій великих даних та штучного інтелекту [18].

Нині електронна бібліотека має формат цифрової стрічки новин із великою кількістю структурованої інформації. По суті, це медіасервіс, створений за підтримки інформаційних технологій, що є системою управління мережевими даними. Інформація читачам надається оперативно в легкодоступній формі без обмежень за часом і регіоном, а всі дані зберігаються і дають змогу керувати процесом споживання інформаційних продуктів та ресурсів на підставі інтелектуального аналізу попередніх результатів. Такі можливості сприяють не лише вдосконаленню наявних послуг бібліотек, а й розробленню нових ідей та інструментів завдяки використанню переваг мережі. Найперспективнішою інновацією є створення служби особистої бібліотеки, що надає користувачам інформацію, контент і функції, які відповідають їхнім персональним потребам [14].

Інновації у сфері мобільних застосунків та електронних бібліотек насамперед спрямовано на посилення сервісних характеристик. Водночас вони торкаються застосування ефективніших способів управління читанням, урізноманітнення моделей монетизації завдяки хмарним технологіям, штучному інтелекту, великим даним. З одного боку, нові інформаційно-комунікаційні технології є плідним підґрунтям розвитку цифрового читання, з іншого — попит на цифрове читання стимулює інновації в галузі книгорозповсюдження.

Висновки. Розвиток цифрового читання є потужним драйвером інновацій у галузі книгорозповсюдження КНР, що передбачають удосконалення апаратних пристроїв доступу до цифрового контенту, мобільних застосунків і платформ дистрибуції завдяки можливостям мережових технологій. **Перспективою** подальших досліджень є аналіз впливу цифрового читання на окремі інновації у сфері книгорозповсюдження КНР.

Список бібліографічних посилань

1. Цзеген Ч. Досвід трансформації книжкової галузі КНР в умовах пандемії. *Вісник ХДАК*. 2021. № 60. С. 53—62. URL: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.060.051>.
2. Dianshun R., Zishuang K. How COVID-19 Has Affected China's Publishing Industry. *Publishing Research Quarterly*. 2021. Vol. 37. P. 494—502. URL: <https://publishingperspectives.com/2021/08/pandemic-effects-weight-on-chinas-market-in-2021s-first-half-covid19/>.
3. Huawei gets into e-readers with the 10.3-inch MatePad Paper. URL: <https://www.theverge.com/2022/2/28/22954498/huawei-matepad-paper-e-reader-e-ink-price-news-features-m-pencil-stylus>.
4. Ting L., Hua M. Digital Technologies of Book Publishing for Chinese Book Trade. *Fifth International Conference on Intelligent Systems Design and Engineering Applications* 2014. Vol. 1. P. 416—421. DOI: 10.1109/ISDEA.2014.100.
5. Hehai L., Mingming Sh., Xiaohong L., Zhao L. Exploring the influential factors, undergraduates, continuance intention, e-book APPs, electronic book applications. *Front. Psychol.* 19 February 2021 Sec. Human-Media Interaction. 2021. Vol. 12. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.640110>.
6. Choi L. The Chinese eBook market: The average Chinese e-book user reads 9.1 books a year, here is what they are reading. URL: <https://daxueconsulting.com/chinese-ebook-market/>.
7. Number of monthly active users (MAU) of the leading e-reading apps in China in December 2022. URL: <https://www.statista.com/statistics/1218095/china-leading-ebook-apps-based-on-monthly-active-users/>.
8. Ostapenko N. V. Marketing Strategies of Selling Electronic Books in China. *International Journal of Advances in Management Science*. 2012. № 1. P. 1—6. URL: <http://www.ij-ams.org>.
9. Savov V. Amazon to Shut China Kindle Store After Years-Long Struggle. June 2, 2022 at 2:40 AM EDT. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-02/amazon-to-shut-kindle-store-in-china-after-years-long-struggle?leadSource=verify%20wall>
10. Song N., Liu J., Wang X., Duan Q., Weng M. Chinese humanities scholars' reading of academic E-books: A survey on reading strategies and tasks. *Learned Publishing*. 2022. 35. P. 625—639. URL: <https://doi.org/10.1002/leap.1490>.
11. The 49th Statistical Report on China's Internet Development China Internet Network Information Center (CNNIC) February 2022. URL: <https://www.cnnic.com.cn/IDR/ReportDownloads/202204/P020220424336135612575.pdf>.
12. The 50th Statistical Report on China's Internet Development China Internet Network Information Center (CNNIC) August 2022. URL: <https://www.cnnic.com.cn/IDR/ReportDownloads/202212/P020221209344717199824.pdf>.
13. The rise of the Stay-at-home Economy in China. How COVID-19 boosted indoor consumption. URL: <https://daxueconsulting.com/stay-at-home-economy-in-china>.
14. Zhixiang S., Lingwei D. Library Personalized Service System Based on Computer Network Technology. *Security and Communication Networks*. 2022. Article ID 2550820 <https://doi.org/10.1155/2022/2550820>.
15. 疫情期间在线阅读大幅增长，付费+免费不断完善商业模式——在线阅读行业专题报告一 [Під час епідемії онлайн-читання значно зросло, а бізнес-модель постійно вдосконалювалася: платно + безоплатно. Спеціальний звіт щодо індустрії онлайн-читання]. URL: http://pdf.dfcfw.com/pdf/H3_AP202004141377989351_1.pdf.
16. 数字出版：左手技术，右手内容 [Звіт щодо розвитку національної видавничої індустрії за 2021 рік]. URL: <http://www.pac.org.cn/xinwengonggao/hangyedongtai/2023-03-25/1000004000.html>.
17. 第二十次全国国民阅读调查显示，2022年我国成年国民综合阅读率为81.8% 大江南北书香浓浓 [Результати 20-го Національного дослідження читання свідчать, що у 2022 році загальний рівень читання поміж дорослих громадян Китаю становитиме 81,8%]. URL: <https://www.gstv.com.cn/yw/593668.jhtml>.
18. 数字出版：左手技术，右手内容 [Цифрові публікації: технологія і контент]. URL: <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/lilunzhuanli/2014-02-27/576.html>.

Wan Shuaitian,

*Postgraduate Student of the Department of Information, Library and Archival Affairs
Kharkiv State Academy of Culture*

***Digitalization of reading as a stimulus for innovative activities
in the industry of book distribution in the PRC***

The digitization of reading is considered as a stimulus for innovative activities in the field of book distribution in the information space of the People's Republic of China. The data on the continuous growth of the level of digital reading in the country are given. It is noted that reading in the electronic environment is the subject of research in various sciences: pedagogy, psychology, computer science, marketing, management. At the same time, it is concluded

that integral integrative knowledge about this phenomenon can be obtained in the sciences of the information and communication cycle (library science, bibliography). The main factors (social, economic, technological, psychological, ergonomic) affecting the spread of digital reading are summarized.

Reading using mobile devices is noted to be the most popular in China. Trends in the development of the e-book market are considered. The main directions of innovation in the field of hardware devices for reading (e-books), mobile applications providing access to electronic content, digital content platforms (electronic libraries) are analyzed. Innovations relate to providing convenient access to digital content for users and ease of managing its consumption for distributors based on the use of modern information technologies — artificial intelligence, cloud technologies and big data technologies.

It is concluded that the further development of digital reading is a powerful driver of innovation in the PRC book distribution industry, which includes the improvement of hardware devices for accessing digital content, mobile applications and distribution platforms thanks to the capabilities of network technologies.

Keywords: digital reading; book distribution in the PRC; innovations in the field of book distribution; e-book; mobile applications for reading; e-library; information and communication technologies

Надійшла до редакції 6 липня 2023 року

ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ

Проблема розвитку української мови: хронологія лінгвоциду у датах і документах, законодавчі акти незалежної України та потрактовування сучасних медіа

Бережи чистоту своєї Рідної Мови, — і тим збережеш чистою й Душу Народу твого.

Іван Огієнко. Передмова до українського стилістичного словника, 1924 р.

Хронологія лінгвоциду у датах і документах

XVII століття

1627 — наказ царя Михайла з подання Московського патріарха Філарета спалити в державі всі примірники надрукованого в Україні "Учительного Євангелія" Кирила Ставровецького. Текст грамоти за Собрание Гос. Грамотъ, III, № 77.

1696 — ухвала польського сейму про запровадження польської мови в судах і установах Правобережної України.

1690 — засудження й анафема Собору РПЦ на "кієвські новія книги" П. Могили, К. Ставровецького, С. Полоцького, Л. Барановича, А. Радзивилівського та інших.

XVIII століття

1720 — указ царя Московії Петра I про заборону книгодрукування українською мовою та вилучення українських текстів із церковних книг.

1729 — наказ Петра II переписати з української мови на російську всі державні постанови та розпорядження.

1731 — вимога цариці Анни Іванівни вилучити книги старого українського друку, а "науки вводить на собственном российском языке". У таємній інструкції правителіві України князю О. Шаховському від 1734 р. наказала всіляко перешкоджати українцям одружуватися з поляками та білорусами, "а побуждать их и искусным образом приводит в свойство с великоросами".

1763 — указ Катерини II про заборону викладати українською мовою в Києво-Могилянській академії.

1769 — заборона Синоду РПЦ друкувати та використовувати український буквар.

1775 — зруйнування Запорізької Січі та закриття українських шкіл при полкових козацьких канцеляріях.

1789 — розпорядження Едукаційної комісії польського сейму про закриття всіх українських шкіл.

XIX століття

1817 — запровадження польської мови в усіх народних школах Західної України.

1832 — реорганізація освіти на Правобережній Україні на загальноімперських засадах із переведенням на російську мову навчання.

1847 — розгром Кирило-Мефодіївського товариства й посилення жорстокого переслідування української мови та культури, заборона найкращих творів Шевченка, Куліша, Костомарова та інших.

1859 — Міністерство віросповідань та наук Австро-Угорщини у Східній Галичині та Буковині здійснило спробу замінити українську кириличну азбуку латинською.

1862 — закриття безоплатних недільних українських шкіл для дорослих у підросійській Україні.

1863 — Валуєвський циркуляр про заборону надавати цензурний дозвіл на друкування україномовної духовної та популярної освітньої літератури: "Ніякої окремої малоросійської мови не було й бути не може".

1864 — прийняття Статуту про початкову школу, за яким навчання має проводитися лише російською мовою.

1869 — запровадження польської мови як офіційної мови освіти й адміністрації Східної Галичини.

1870 — роз'яснення міністра освіти Росії Д. Толстого про те, що "кінцевою метою освіти всіх іногородців незаперечно повинно бути обрусіння".

1876 — Емський указ Олександра II про заборону друкування та ввозу з-за кордону будь-якої україномовної літератури, а також про заборону українських сценічних вистав і друкування українських текстів під нотами, тобто народних пісень. Повний текст Емського указу за журналом "Особого Совещания" вперше оприлюднено у книжці Ф. Савченка "Заборона українства 1876 р."

1881 — заборона викладання в народних школах і виголошення церковних проповідей українською мовою.

1884 — заборона Олександром III українських театральних вистав у всіх малоросійських губерніях.

1888 — указ Олександра III про заборону вживання української мови в офіційних установах і хрещення українськими іменами.

1892 — заборона перекладати книжки з російської мови на українську.

1895 — заборона Головного управління в справах друку видавати українські книжки для дітей.

XX століття

1908 — чотирма роками пізніше після визнання Російською академією наук української мови мовою (!) сенат оголошує україномовну культурну й освітню діяльність шкідливою для імперії.

1910 — закриття за наказом уряду Столипіна всіх українських культурних товариств, видавництв, заборона читання лекцій українською мовою, заборона створення будь-яких неросійських клубів.

1911 — постанова VII дворянського з'їзду в Москві про виключно російськомовну освіту й неприпустимість вживання інших мов у школах Росії.

1914 — заборона відзначати 100-літній ювілей Т. Шевченка; указ Миколи II про скасування української преси.

1914, 1916 — кампанії русифікації на Західній Україні; заборона українського слова, освіти, церкви.

1922 — проголошення частиною керівництва ЦК РКП(б) і ЦК КП(б)У "теорії" боротьби в Україні двох культур — міської (російської) і селянської (української), в якій перемогти повинна перша.

1924 — закон Польської республіки про обмеження вживання української мови в адміністративних органах, суді, освіті на підвладних полякам українських землях.

1924 — закон Румунського королівства про зобов'язання всіх "румун", котрі "загубили материнську мову", надавати освіту дітям лише в румунських школах.

1925 — остаточне закриття українського "таємного" університету у Львові.

1926 — лист Сталіна "Тов. Кагановичу та іншим членам ПБ ЦК КП(б)У" із санкцією на боротьбу проти "національного ухилу", початок переслідування діячів "українізації".

1933 — телеграма Сталіна про припинення "українізації".

1933 — скасування в Румунії міністерського розпорядження від 31 грудня 1929 р., котрим дозволялися кілька годин української мови на тиждень у школах з більшістю учнів-українців.

1934 — спеціальне розпорядження Міністерства виховання Румунії про звільнення з роботи "за вороже ставлення до держави і румунського народу" всіх українських вчителів, які вимагали повернення до школи української мови.

1938 — постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) "Про обов'язкове вивчення російської мови в школах національних республік і областей", відповідна постанова РНК УРСР і ЦК КП(б)У.

1947 — операція "Вісла"; розселення частини українців з етнічних українських земель "урозсип" між поляками у Західній Польщі для прискорення їхньої колонізації.

1958 — закріплення у ст. 20 Основ Законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту положення про вільний вибір мови навчання; вивчення усіх мов, крім російської, за бажанням батьків учнів.

1960—1980 — масове закриття українських шкіл у Польщі та Румунії.

1970 — наказ про захист дисертацій тільки російською мовою.

1972 — заборона партійними органами відзначати ювілей Музею І. Котляревського в Полтаві.

1973 — заборона відзначати ювілей твору І. Котляревського "Енеїда".

1972 — постанова ЦК КПРС "Про підготовку до 50-річчя створення Союзу Радянських Соціалістичних Республік", де вперше проголошується створення "нової історичної спільноти — радянського народу", офіційний курс на денационалізацію.

1978 — постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР "Про заходи щодо подальшого вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках" ("Брежнєвський циркуляр").

1983 — постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР "Про додаткові заходи з поліпшення вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах союзних республік" ("Андроповський указ"), яким, зокрема, введено виплату 16% надбавки до платні вчителям російської мови й літератури; директива колегії Міносвіти УРСР "Про додаткові заходи по удосконаленню вивчення російської мови в загальноосвітніх школах, педагогічних навчальних закладах, дошкільних і позашкільних установах республіки", спрямована на посилення зросійщення.

1984 — постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР "Про дальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи".

1984 — початок в УРСР виплат підвищеної на 15% зарплатні вчителям російської мови порівняно з вчителями мови української.

1984 — наказ Міністерства культури СРСР про переведення діловодства в усіх музеях Радянського Союзу на російську мову.

1989 — постанова ЦК КПРС про "законодавче закріплення російської мови як загальнодержавної".

1990 — прийняття Верховною Радою СРСР Закону про мови народів СРСР, де російській мові надався статус офіційної.

XXI століття

2012 — Закон "Про засади державної мовної політики" № 5029-VI (неофіційно — закон Колесніченка — Ківалова або "мовний закон") — закон, ухвалений Верховною Радою України 5 червня 2012 р. у першому читанні 234 голосами "за" (за деякими даними, за нього проголосувало лише 172 депутати); 3 липня 2012 р. — у другому читанні 248 депутатськими картками (голосування відбулося з порушенням Конституції України, норм регламенту та процедури розгляду. 31 липня законопроект, попри категоричну власну заяву в ефірі каналу "Рада" про непідписання документа, прийнятого в такий спосіб, підписав Голова Верховної Ради В. Литвин, а 8 серпня — Президент України В. Янукович.

Законопроект на розгляд внесли народні депутати В. Колесніченко та С. Ківалов 7 лютого 2012 р. Він отримав реєстраційний № 9073.

Закон набув чинності 10 серпня 2012 р.

2014 — регіонали та комуністи намагаються ввести в Україні двомовність, граючи на руку "братській" державі-терористці (<https://ck.ridna.ua/2015/06/02/za-400-rokiv-ukrajinska-mova-perezhyla-134-zaborony/>).

Циркуляр міністра внутрішніх справ П. А. Валуєва Київському, Московському і Петербурзькому цензурним комітетам від 18 (30 за н. ст.) липня 1863 р.

"Давно вже тривають суперечки у нашій пресі про можливість існування самостійної малоруської літератури. Приводом до цих суперечок служили твори деяких письменників, які відзначалися більш або менш чудовим талантом чи своєю оригінальністю. Останнім часом питання про малоросійську літературу отримало інший характер внаслідок обставин чисто політичних, що не мають ніякого відношення до інтересів власне літературних. Колишні твори малоросійською мовою мали на увазі лише освічені класи південної Росії, нині ж прихильники малоросійської народності звернули свої погляди на масу неосвічених, і ті з них, які прагнуть до здійснення своїх політичних задумів, взялися, під приводом поширення грамотності і освіти, за видання книжок для початкового читання, букварів, граматики, географій і т. п. У числі подібних діячів знаходилося безліч осіб, про злочинні дії яких проводилося слідчу справу в особливій комісії.

У С.-Петербурзі навіть збираються пожертви для видання дешевих книг південноруською говіркою. Багато з цих книг надійшли вже на розгляд в С.-Петербурзький цензурний комітет. Чимале число таких же книг представляється і в Київський цензурний комітет. Цей останній особливо затрудняється пропуском згаданих видань, маючи на увазі такі обставини: навчання в усіх без вилучення училищах проводиться загальноросійською мовою і вживання в училищах малоруської мови ніде не допущено; саме питання про користь і можливість вживання в школах цього наріччя не тільки не вирішене, але навіть порушення цього питання прийнято більшістю малоросіян з обуренням, що часто висловлюється в пресі. Вони досить ґрунтовно доводять, що ніякої особливої малоруської мови не було, немає і бути не може, і що наріччя їх, вживане простолюдом, є та ж російська мова, тільки зіпсована впливом на неї Польщі; що загальноруська мова так само зрозуміла для малоросів, як і для великоросів, і навіть значно зрозуміліша, ніж те наріччя, що складається для них деякими малоросами, і особливо поляками, так звана українська мова. Осіб того гуртка, який посилюється доводити протилежне, більшість самих малоросів докоряє в сепаратистських задумах, ворожих до Росії і згубних для Малоросії.

Явище це тим більш прикре і заслуговує на увагу, що воно збігається з політичними задумами поляків, і чи не їм зобов'язаний своїм походженням, судячи за рукописами, які надходили до цензури, і по тому, що більша частина малоросійських творів дійсно надходить від поляків. Нарешті, і київський генерал-губернатор знаходить небезпечним і шкідливим випуск у світ розглянутого нині духовною цензурою перекладу на малоросійську мову Нового Завіту.

Беручи до уваги, з одного боку, дане тривожне становище суспільства, що збурюється політичними подіями, а з іншого боку, маючи на увазі, що питання про навчання грамотності на місцевих говірках не отримало ще остаточного дозволу в законодавчому порядку, міністр внутрішніх справ визнав за необхідне, надалі до угоди з міністром народної освіти, обер-прокурором Св. Синоду та шефом жандармів щодо друкування книг малоросійською мовою, зробити по цензурному відомству розпорядження, щоб до друку дозволялись тільки такі твори цією мовою, які належать до галузі красного письменства; пропуск же книг малоросійською мовою як духовного змісту, так навчальних і взагалі призначених для початкового читання народу, припинити. Про розпорядження цього було покладено на високість царя імператора погляди і Його Величності вгодно було удостоїти його монаршого схвалення" ([http://www.hai-pyzhnyk.in.ua/doc2/1863\(06\)30.Valuev.cirkulyar.php](http://www.hai-pyzhnyk.in.ua/doc2/1863(06)30.Valuev.cirkulyar.php)).

Емський указ від 18.05.1876 (повний текст наведено рос. мовою)

Емський указ — розпорядження російського імператора Олександра II від 18(30) травня 1876, підписане в Бад-Емсі й спрямоване на витіснення української мови з культурної сфери (церква, музика, театр, книгодрукування (заборона ввезення на територію імперії книг, надрукованих українською мовою)) і обмеження її лише побутовим вжитком, заборона публічних виступів українською мовою, призвело до тимчасової дезорганізації українського руху в Наддніпрянщині.

"Выводы Особого Совещания для пресечения украинофильской пропаганды после исправления в соответствии с замечаниями, сделанными Александром II 18 мая в г. Эмс.

В видах пресечения опасной, в государственном отношении, деятельности украинофилов, полагалось бы соответственным принять впредь до усмотрения следующие меры:

а) По Министерству внутренних дел.

1. Не допускать ввоза в пределы империи, без особого на то разрешения Главного Управления по делам печати, каких бы то ни было книг, издаваемых за границей на малорусском наречии.

2. Воспретить в империи печатание, на том же наречии, каких бы то ни было оригинальных произведений или переводов, за исключением исторических памятников, но с тем, чтобы и эти последние, если принадлежат к устной народной словесности (каковы песни, сказки, пословицы), издаваемы были без отступления от общерусской орфографии (т. е. не печатались так называемой "кулишовкою").

Примечание I. Мера эта была бы не более как расширением Высочайшего повеления от 3 июля 1863 года, коим разрешено было допускать к печати на малорусском наречии только произведения, принадлежащие к области изящной литературы, пропуски же книг на том же наречии, как духовного содержания, так учебных и вообще назначаемых для первоначального чтения, повелено было приостановить.

Примечание II. Сохраняя силу означенного выше Высочайшего повеления, можно было бы разрешить к печатанию на малорусском наречии, кроме исторических памятников, и произведения изящной словесности, но с тем, чтобы соблюдалась в них общерусская орфография, и чтобы разрешение давалось не иначе как по рассмотрению рукописей Главным Управлением по делам печати.

3. Воспретить равномерно всякие на том же наречии сценические представления, тексты к нотам и публичные чтения (как имеющие в настоящее время характер украинофильских манифестаций).

4. Поддерживать издающуюся в Галиции, в направлении, враждебном украинофильскому, газету "Слово", назначив ей хотя бы небольшую, но постоянную субсидию, без которой она не может продолжать существование и должна будет прекратиться (украинофильский орган в Галиции, газета "Правда", враждебная вообще русским интересам, издается при значительном пособии от поляков).

5. Запретить газету "Киевский Телеграф", на том основании, что номинальный ее редактор Снежко-Блоцкий слеп на оба глаза и не может принимать никакого участия в редакции, которой заведуют постоянно и произвольно лица, приглашаемые к тому издательницею Гогоцкою из кружка людей, принадлежащих к самому неблагонамеренному направлению.

б) По Министерству народного просвещения.

6. Усилить надзор со стороны местного учебного начальства, чтобы не допускать в первоначальных училищах преподавания каких бы то ни было предметов на малорусском наречии.

7. Очистить библиотеки всех низших и средних училищ в малороссийских губерниях от книг и книжек, воспрещаемых 2-м параграфом настоящего проекта.

8. Обратит серьезное внимание на личный состав преподавателей в учебных округах Харьковском, Киевском и Одесском, потребовав от попечителей сих округов именного списка преподавателей с отметкою о благонадежности каждого по отношению к украинофильским тенденциям, и отмеченных неблагонадежными или сомнительными перевести в великорусские губернии, заменив уроженцами этих последних.

9. На будущее время выбор лиц на преподавательские места в означенных округах возложить, по отношению к благонадежности сих лиц, на строгую ответственность представляющих о их назначении, с тем, чтобы ответственность, о которой говорится, существовала не только на бумаге, но и на деле.

Примечание I. Существуют два Высочайшие повеления покойного Государя Николая Павловича, не отмененные Верховной Властью, а потому сохраняющие и в настоящее время силу закона, которыми возлагалось на строжайшую ответственность Попечителей Округов и вообще учебного начальства, не терпеть в учебных заведениях лиц с неблагонадежным образом мыслей, не только между преподавателями, но и между учащимися. Полезно было бы напомнить о них.

Примечание II. Признавалось бы полезным принять за общее правило, чтобы в учебные заведения округов Харьковского, Киевского и Одесского назначать преподавателей преимущественно великоруссов, а малоруссов распределить по учебным заведениям С.-Петербургского, Казанского и Оренбургского округов.

10. Закрывать на неопределенный срок Киевский Отдел Императорского Географического Общества (подобно тому, как в 1860-х годах закрыт в этом последнем Политико-экономический Комитет, возникший в среде Статистического Отделения) и допустить затем открытие его вновь, с предоставлением местному Генерал-Губернатору права ходатайствовать о его открытии, но с устранением навсегда тех лиц, которые сколько-нибудь сомнительны в своем чисто-русском направлении.

в) По III Отделению Собственной Его Императорского Величества Канцелярии.

11. Немедленно выслать из края Драгоманова и Чубинского, как неисправимых и положительно опасных в крае агитаторов (<https://slowo.pp.ua/istoriia/pid-imperskoiu-vladoiu/269/>).

Законодавчі акти незалежної України

та трактування сучасних медіа:

Постанова КМУ від 12 лютого 1991 р. № 41 "Про Державну програму розвитку української мови та інших національних мов в УРСР на період до 2000 року".

(<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/41%D1%80-91-%D0%BF#Text>).

Конституція України, ухвалена 28 червня 1996 р.:

"Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України" (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>).

Постанова КМУ від 8 вересня 1997 р. № 998 "Про затвердження Комплексних заходів щодо всебічного розвитку і функціонування української мови".

(<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-97-%D0%BF#Text>).

Постанова від 2 жовтня 2003 р. № 1546 "Про затвердження Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2004—2010 роки".

(<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1546-2003-%D0%BF#Text>).

Закон України "Про засади державної мовної політики"

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 23, ст. 218)

Правове становище української мови у 2012 р. катастрофічно погіршилося внаслідок ухвалення Верховною Радою України скандального Закону № 5029-VI "Про засади державної мовної політики", так званого закону Ківалова — Колесніченка, який передбачав можливість офіційної двомовності в регіонах, якщо кількість носіїв цих мов становить 10% населення певного регіону, а в окремих випадках й менше ніж 10% (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text>).

Закон України Про забезпечення функціонування української мови як державної"

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 21, ст. 81)

Однак КСУ визнав мовний Закон таким, що відповідає Конституції України, а "мовне питання" визначив одним із головних політичних інструментів геополітичної експансії РФ у сучасних умовах, наголосивши, що "загроза українській мові є загрозою національній безпеці України" (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>).

"Радник Зеленського запропонував перейменувати РФ на Московію, а російську на руську", 11 липня 2019 р.

Такий план перейменування "української російської" мови висунув радник Президента В. Зеленського М. Потураєв. За його словами, "українська російська" мова зовсім інша... Ми взагалі маємо її перейменувати. І сказати, що в нас руська мова, а там у Росії — російська". На думку експертів, перелік мов в Україні від Потураєва має такий вигляд: українська державна мова, мови національних меншин, руська мова тобто "українська російська мова", російська мова та закарпатська русинська мова (<https://gordonua.com/ukr/news/politics/-radnik-zelenskogo-zaproponuvav-perejmenuvati-rf-v-moskoviju-a-rosijsku-movu-rosijskij-1107404.html>).

Печеник В. "Брехня вбиває": Андрій Куликов на ПЕН-конгресі поділився міркуваннями про пропаганду та етику", 22 вересня 2017 р.

Реалістичнішою є ідея надання російській мові в Україні особливого статусу, коли її відстоюють деякі відомі публічні особи. Так, журналіст А. Куликов під час обговорення на 83-му Міжнародному конгресі PEN,

який відбувся у Львові 21 вересня 2017 р., заявив: "Ви знаєте, нам давно пора привласнити російську мову. Так! Сказати, що вона є мовою 10 мільйонів людей, які живуть в Україні. Тому вона наша!". Була висловлена думка про потребу створення Інституту російської мови, порівнявши нашу ситуацію з тим, що є варіанти англійської мови: австралійський, американський, новозеландський (<https://dyvys.info/2017/09/22/brehnya-vbyvaye-andrij-kulykov-na-pen-kongresi-podilyvsya-mirkuvannyamy-pro-propagandu-ta-etyku/>).

Куриленко О. "Андрій Курков: "Україна повинна зробити російську мову своєю культурною власністю", 10 січня 2018 р.

В інтерв'ю "Діловій столиці" письменник зауважив: щоб обмежити можливості Росії захищати в Україні російську мову, треба визнати "українську російськомовність українською "культурною власністю" й взяти українську російську під свій філологічний контроль". Він запропонував заснувати Інститут російської мови "під дахом Інституту мовознавства імені Олександра Потебні АН України, щоб фіксувати відмінність української російської мови від російської в Росії та працювати над створенням російськомовної України вже як власного явища, за межами Росії" (<https://www.dsnews.ua/politics/andrey-kurkov-putinu-ne-vazhno-chtodumayut-ukrainskie-russkie—02012018220000>).

"Слова про винесення мови "за дужки" — загрозовий популізм, — Жадан", 19 квітня 2019 р.

Деякі посадовці наголошували на тому, що мову та культуру слід "винести за дужки". На думку письменника С. Жадана, питання мови та території стосуються ідентичності й стратегічного розвитку країни, а пропозиції винести їх "за дужки" становлять потенційну загрозу (<https://konkurent.ua/publication/39745/slova-pro-vinesennya-movi-za-duzki-zagrozlivi-populizm-zhadan>).

"Верховна Рада планує розглянути законопроект Бужанського про мовну політику в п'ятницю", 16 липня 2020 р.

Було зареєстровано низку законопроектів, серед яких законопроект № 2362 депутата від "Слуги народу" М. Бужанського, що передбачав зміни в законодавстві щодо мови та освіти. Автор законопроекту неодноразово критикував нинішній статус української мови. Він пропонував відтермінувати до 2023 р. перехід школярів, які навчаються російською мовою, на українську. Також законопроект скасовує норму про те, що принаймні 80% освітнього процесу має відбуватися українською мовою. Проти цього законопроекту виступило Міністерство освіти і науки, а також Бюджетний комітет ВР та освітянська спільнота (<https://www.radiosvoboda.org/a/news-rada-zakonoproiekt-buzhanskoho/30731887.html>).

Проект Закону України "Про медіа"

Законопроект від 02.07.2020 № 2693 "Про медіа", який не лише значно погіршував, порівняно з попереднім варіантом і з чинним законодавством, механізми захисту української мови, а й практично знищував такий важливий інструмент протидії російській інформаційній агресії, як "Перелік осіб, що створюють загрозу національній безпеці України" (https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69353).

"Кабмін вивчає можливість застосування в Україні досвіду "офіційної багатомовності", — нардеп Княжицький", 10 червня 2022 р.

27 травня 2022 р. Прем'єр-міністр Д. Шмигаль за підсумками Урядової наради доручив вивчити можливість використання в Україні досвіду офіційної багатомовності, для чого у провідні навчальні заклади України був надісланий документ із посилком: "Прошу за участю Національної академії наук проаналізувати міжнародний досвід застосування і правові аспекти офіційної багатомовності та можливості використання в Україні" (<https://espresso.tv/kabmin-vivchae-mozhlivist-zastosuvannya-v-ukraini-dosvidu-ofitsiynoi-bagatomovnosti-nardep-knyazhitskiy>).

"В неукраїнській Україні майбутнього немає, — професор Павло Гриценко звернувся до Прем'єр-міністра України (ВІДЕО)", 07 червня 2022 р.

Директор Інституту української мови НАН України П. Гриценко назвав зазначені вище висловлювання вкрай небезпечними посланнями, розхитуванням україномовного простору та наголосив, що багатомовність аж ніяк не є способом об'єднання українців, особливо під час війни. Навпаки, вона вносить у країну нечуваний розбрат і заперечує 10 статтю Конституції України. На його думку, "вивчається можливість вбити державну мову через надання офіційного статусу іншим мовам" (<https://volianarodu.org.ua/uk/Gromadyanske-suspilstvo/V-neukrajinskoji-Ukrajiny-maybutnogo-nemaye-profesor-Pavlo-Grytsenko-zvernuvsya-do-Premyer-ministra-Ukrajiny-ViDEO>).

"В українських школах не вивчатимуть російських і білоруських письменників на зарубіжній літературі", 16.06.2022 р.

Лише на восьмому році війни, у червні 2022 р., коли вже пів року тривала повномасштабна війна і наших людей вбивали лише за те, що вони розмовляють українською мовою, робоча група Міністерства освіти і науки з оновлення змісту навчальних програм для загальноосвітньої школи ухвалила рішення щодо вилучення творів російських і радянських авторів із програми зарубіжної літератури (<https://chytomo.com/v-ukrainskykh-shkolakh-ne-vyvchatymut-rosijskykh-i-biloruskykh-pysmennykiv-na-zarubizhnij-literaturi/>).

Волошин М. "Шкарлет заявив, що на освіту в Україні очікує велика трансформація", 12 грудня 2022 р.

С. Шкарлет репрезентував програму великої трансформації "Освіта 4.0: український світанок", яка передбачає запровадження двомовного викладання профільних предметів у старших класах з англійською мовою (https://24tv.ua/education/osvita-ukrayini-shkarlet-zayaviv-pro-veliku-transformatsiyu-osviti_n2215926).

Проект Закону України "Про застосування англійської мови в Україні"

28 червня 2023 до Верховної Ради був поданий законопроект № 9432 "Про застосування англійської мови в Україні". Кабінет Міністрів розпочав роботу над документом, що передбачає встановлення особливого статусу англійської мови в Україні як мови міжнародного спілкування та значне розширення сфери її застосування в нашій державі (<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42201>).

Методичні рекомендації щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України від 25 липня 2023 р. № 898

Міністр освіти і науки О. Лісовий запропонував документ під назвою "Методичні рекомендації щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України", де зазначено, що англійська мова повинна стати мовою академічного спілкування. Слід створити координаційний центр для успішного запровадження стратегічної концепції розвитку англійської мови (це вже зазначено у концепції 2014 р.), запровадити різні форми стимулювання, зокрема премії та надбавки, викладачів фахових дисциплін до навчання англійською мовою. Отже, педагоги, які викладатимуть англійською, отримуватимуть більшу платню за україномовних колег (<https://mon.gov.ua/ua/npa/metodichni-rekomendaciyi-shodo-zabezpechennya-yakisnogo-vivchennya-vikladannya-ta-vikoristannya-anglijskoyi-movi-u-zakladah-vishoyi-osviti-ukrayini>).

"Українська мова під час війни: ключові тенденції розвитку", 20 березня 2023 р.

"Розглянуто основні тренди динаміки мовної ситуації, зумовлені російською збройною агресією проти України.

Висновки

1. У кризових ситуаціях, одним з проявів яких є війна, посилюється роль мови як чинника національної консолідації, мірила розмежування на "свій-чужий". Саме інтегративно-означувальна функція української мови вийшла на передній план у 2022 р. Водночас російська мова, залишаючись для певної частини українців засобом комунікації, фактично перестала бути для них маркером національної належності.

2. Повномасштабне російське вторгнення активізувало процес українізації. Українська мова поступово починає домінувати в тих регіонах (Південь та Схід України) і сферах (неформальне спілкування, професійна зайнятість, віртуальний простір), де тривалий час не посідала провідних позицій.

3. Масовий вимушений виїзд українських громадян за кордон істотно поживив інтерес іноземців до вивчення української мови — за кілька місяців після російської агресії вона стала однією з популярних європейських мов. Відчутно підвищився рейтинг української мови на світовому рівні.

4. Додатковим каталізатором розвитку та зростання престижності української мови є внутрішня міграція. Цій меті також слугує імплементація україноцентричних громадських ініціатив на кшталт тих, які зреалізували низка українських вищих навчальних закладів (ВНЗ).

Серед важливих маркерів національної державності та національної ідентичності, який безпосередньо зачепило повномасштабне російське вторгнення, — українська мова. Можна відзначити декілька ключових аспектів, що характеризують сучасну мовну ситуацію:

Розширення україномовної аудиторії...<...>

Зростання популярності української мови та інтересу до її вивчення...<...>

Громадський захист української мови..." (<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayinska-mova-pid-chas-viyny-klyuchovi-tendentsiyi-rozvytku>).

Матеріал підготувала

Лариса Мильченко,

старша наукова співробітниця

відділу моніторингу засобів масової інформації

Книжкової палати України

Надійшов до редакції 18 серпня 2023 року

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84¹/₈. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 70 пр. Зам. 50.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія) розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html